ISSN 1300-4158

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL:11 • TEMMUZ 2001 • 1.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

2001 / 07

TÜRK-DANİMARKA
ŞİİR AKŞAMLARI

DANİMARKA YAZARLAR BİRLİĞİ
BAŞKANININ ŞİİR AKŞAMINI
AÇIŞ KONUŞMASI

EKONOMİK KRİZ VE İZLEYİCİ

İKİ AYDIN

DOĞMAMIŞ GENÇ OKURLAR
VE YAZARLARA REKLAMLAR

MERHABA SANAT,
MERHABA ISTRATİ'NİN MİHAİL'İ

BİR "MODEL"İN İFLASI
VE BAŞKALDIRI

İNSANCIL KIR GEZİSİNDE

İÇİNDEKİLER

Kemal ÖZER	TÜRK-DANİMARKA ŞİİR AKŞAMLARI	1
GEORG METZ	DANİMARKA YAZARLAR BİRLİĞİ BAŞKAN'IN ŞİİR AKŞAMI'NI AÇIŞ KONUŞMASI	2
Erik STINSU	KUZEYDE BİSİKLETLİLER (Çev.Murat Alpar) (ŞİİR)	4
	ÇEVİRİ ŞİİRLER (Çev. Murat Alpar)	5
Berrin TAŞ	CEHENNEM ŞİİRLERİ	6
Mehmet ESATOĞLU	EKONOMİK KRİZ VE İZLEYİCİ	7
Hikmet KAVAS	YOKSULLUĞU BİLİYORUZ (ŞİİR)	8
Yalçın KÜÇÜK	İKİ AYDIN	9
Sinan KUTLU	BIÇAK (ŞİİR)	13
Bakır TÜFEKÇİ	DOĞMAMIŞ GENÇ OKURLAR VE YAZARLARA REKLAMLAR	15
EMİLY Dickinson	ANI (Çev. Anıl Meriçelli) (ŞİİR)	16
İsmet ALICI	MERHABA SANAT MERHABA ISRATİ'NİN MİHAİL'İ	17
Gün ALTAY	YILDIZLAR (ŞİİR)	21
Tülay PİRİNÇCİ	ORHAN'A (ŞİİR)	22
Temel DEMİRER	BİR "MODEL"İN İFLASI VE BAŞKALDIRI	23
Ali Ersin GÜNÇE	YÜKÜN ALTINDA (ŞİİR)	33
Halldun ŞEN	KALEM	34
Esra ERDAŞ	KAFES (ŞİİR)	35
Ali TAŞ	YABANCI BİR ŞEHRİN KAPISINDA	36
Mustafa GÖKSOY	KENDİMLE (ŞİİR)	37
Muhittin ÇOBAN	İYİ DİYE KÖTÜYÜ GÖSTERMEK	38
Ömer SERDAR	ALGI-RİTİM-ANLAM VE SANAT	40
Şule UYSAL	KEDİLER VE KADINLAR (Öykü)	43
H. Tuğrul ATASOY	YİTEN DOSTA ÖZLEM (ŞİİR)	44
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	45
Mustafa UÇURUM	YAĞMUR PROVALARI (ŞİİR)	48

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi
BERRİN TAŞ

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Sanat Danışmanı
MEHMET ESATOĞLU

Ofset Hazırlık
DENİZ SARAÇ

Yazı İşleri Sorumlusu
YILMAZ ELMAS

Baskı
ILICAK MATBAASI

Adres: Küçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-İstanbul
Tel./Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: insancil@insancil.com
Atölye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu - İstanbul

SAYI: 129 **ABONE KOŞULLARI** **ISSN 1300-4158**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 12.000.000 TL.
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Cağaloğlu-İstanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki. 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 225 DM. ya da 125 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Mark Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

Yeni Bir Dönemecin Eşiğindeki TÜRK-DANİMARKA ŞİİR AKŞAMLARI

Kemal ÖZER

5 Mayıs'ta, artık gelenekselleşme yolundaki Türk-Danimarka Şiir Akşamları'ndan biri daha gerçekleşti. Bu kez yine Kopenhag'daydık ve benim çağrılı olarak dördüncü katılışımdı.

Görünüşe bakarsanız, benzeri şiir akşamlarından değişik bir yanı yok. Önceden belirlenmiş bir tarihte, bir salonda bir araya geliyorsunuz: Ozanlar ve şiirseverler. Ozanlar şiirlerini okuyor, şiirseverler dinliyor. Ara verildikçe kitaplar imzalanıyor, ayaküstü tanışmalar ve küçük söyleşiler gündeme geliyor. Karşılıklı bir paylaşım sözkonusu: Sanatın içerdiği etkileşim gücünü, duyurduğu heyecanı.

Kuşkusuz, benzerleri gibi bu akşam da, katılanları hem doyurdu hem acıktırdı. Yeni akşamlarda yeni buluşmalara istek duymalarını sağladı.

Niye bunları söylüyorum? Daha öncekilere katıldım, böyle olduğunu gördüm de ondan. Yıllar önce, ilk katıldığım Türk-Danimarka Şiir Akşamı'nın benim için değişik bir yanı yoktu. Sonradan ayırtettim başka boyutlar taşıdığını, başka anlamlar içerdiğini.

Evet, Türk-Danimarka Şiir Akşamları'nda buluşan yalnızca ozanlarla şiirseverler değil, buluşturan da yalnızca şiir değil. Elbet ozanlar şiirlerini okuyor, şiirseverler bunları paylaşıyor. Ama orda kalmayan, başka işlevleri de barındıran bir içeriği var bu akşamların. Tek tek şiirlerin içerdiğinden başka, çok yönlü bir içerik.

Bunun ne olduğunu anlatabilmek için, kimi sorunları anmak, kimi özellikleri anımsamak gerekiyor. Sözgelimi, yurtdışında yaşayan insanların daha keskin duyumsadıkları kimlik, özellikle de kültürel kimlik sorununu. Onların pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da yalnız bırakıldıklarını, kendi gereksinimlerini yine kendilerinin karşılamak zorunda kaldığını, vb.

Almanya, Avusturya, Hollanda, İngiltere, İsviçre... birçok ülkede gözlenen öncelikle buydu. Şiir, o ülkelerde yaşayan Türkiyeli insanlara yurtlarından geliyor, onlara orda bıraktıklarını getiriyordu.İçinde kendilerini buluyorlardı, kendilerinden bir şeyi. Kendilerinde kalmasını istedikleri bir şeyi. Adını koyabilsin ya da koyamasınlar, bu böyleydi.

Oysa bunun sancıları daha atlatılamadan yeni bir dönemece geldi yaşam. İki ülkeli olmaktan tek ülkeli olmaya doğru evrildi. Yabancılıktan göçmenliğe, göçmenlikten yurttaşlığa. Yaşadığınız ülkenin yurttaşı olmak, yeni bir kimlik edinmek anlamını içeriyor aynı zamanda. Edineceğiniz, aynı zamanda kendinizi de katacağınız yeni bir kimlik. Oluşumunda sizin kadar, yaşadığınız ülkenin de yer alacağı, hem etkileyip hem etkileneceğiniz. Tanımını ancak çokkültürlü bir insan, çokkültürlü bir toplum diye yapabileceğiniz.

Şiir artık bu yeni dönemecin eşiğinde başka boyutlar ediniyor. Oluşacak çokkültürlü yeni topluma yalnız nerden geldiğinizi, kim olduğunuzu tanıtmakla kalmıyor, sizin neyi katacağınızın ipuçlarını da içinde taşıyor. Yerel rengi barındırdığı gibi evrensel değerlere yer veriyor olması da önemli o yüzden. Ayırıcı değil birleştirici olması.

Çokkültürlü yeni bir toplumun oluşumu aşamasında Danimarka'nın konumu, benzeri ülkelerden daha değişik diye düşünüyorum. Özellikle son yıllarda benim de tanık olduğum kimi gelişmeleri göz önünde tutarak söylüyorum bunu. Bir de, şiirin gizilgücüne karşı hiç eksilmeyen inancımdan, katkısını hiçbir zaman azımsanır bulmayışımdan dolayı.

Oluşumu hazırlayan koşullar, o koşulların yoğurduğu insanlar açısından pek çok etkenin burda anılması elbet gerekir. Ama şiirin bunlar arasında, küçücük de olsa bir yer edinmesi, üzerinde durulacak güzel ve anlamlı bir gelişme.

Bu gelişmede pay sahibi olanlar, en başta, yaşadığı ülkenin yurttaşı olma bilincine ulaşanlarla çokkültürlü toplumun oluşumu aşamasında yaşanacak sorunları göğüslemeye hazır sanatçılar, aydınlar. Sanatın, bu arada şiirin şansı, bu buluşmanın, bu ortak çalışmanın başarılı sonuçlar alıyor olmasından kaynaklanıyor. Gerek tasarlama, gerek uygulama alanında bu başarılı sonuçların hemen öne çıkardığı iki adı, Hüseyin Duygu ile Erik Stinus'u burda anmalıyım. Biri, sığınmacı olarak geldiği ülkede, kendini zamanla geliştiren ve topluma kabul ettiren alçakgönüllü bir görev adamı. Öteki ise, bir dünya yurttaşı sayılacak kadar ulusal sınır-

ların dışına taşmış, duyarlığı bütün insanlığı kucaklayacak kadar genişlemiş sorumlu bir ozan.

Kurgusu ortaklaşa yapılan, hedefi ortaklaşa saptanan ilk şiir akşamından bu yana yıllar geçti. Geriye dönüp bakıldığında bu etkinliğin sürekli genişlediği görülür. Hem katılım olarak, hem etkilerinin başka ürünler vermesi, iki ülkeye birden uzanması açısından. Türk-Danimarka Şiir Akşamları'nın daha ilkinde, iki dilin iki kesimin ortak katılımı hedeflenmişti. Şiirler iki dilde okunacak, iki kesimden insanlarca izlenecekti. İzleyen insanların dağılımı giderek eşitlendi. Türkiyelilerin ve Danimarkalıların eşit sayıda katıldıkları bir etkinlik haline geldi. Bu, ulaşılmak istenen ilk hedefti.

İkinci hedef ise, kurumlar ve katılan ozanlar açısından gerçekleşti. Düzenlemeye Danimarka Yazarlar Birliği'nin katılımı bir yandan gelenekselleşti, bir yandan da yeni oluşumların, örneğin bu yıl Özgürlük ve Dayanışma Koordinasyonu'nun yer alması sağlandı. Buna, Türkiye'den ve Danimarka'dan yeni yeni adlarla, katkıda bulunan ozan sayısındaki artış da eklenebilir.

Çıkılan yolda ikinci aşama, bu şiir akşamlarının yalnız Danimarka'da değil, Türkiye'de de yapılmasıyla gerçekleşti. Çeşitli yıllarda Türkiye'ye gelen Danimarkalı ozanlar Ankara, İstanbul, Tekirdağ, İzmit ve Yalova'da düzenlenen birçok şiir akşamında yer aldılar. İki dilde iki kesimce yapılan ve izlenen etkinliklerin verdiği ürünler arasında, karşılıklı tanınma ve yakınlaşmaya hizmet eden yayınlar da anılmalı. Dergi ve gazetelerin yer vermesi dışında, ozanlar iki ülkede kitaplar yoluyla da okura ulaştı. Geçmişteki Nâzım Hikmet, Orhan Veli derlemelerine ek olarak, son yıllarda Fazıl Hüsnü Dağlarca, Melih Cevdet Anday, Kemal Özer'in kitapları Danimarka'da, buna karşılık Erik Stinus, Ejler Bille, Sara Stinus, Peter Poulsen'in kitapları Türkiye'de yayınlandı. Bunlara Türkiye'de çıkan iki kitabı, Murat Alpar'ın on Danimarkalı şairden yaptığı seçki ile Hüseyin Duygu'nun Danimarka edebiyatından portreleri ve çevrilmiş örnekleri içeren Bir Başka Gökyüzü adlı kitabını eklemek gerekir. (Bu sonuçlar alınırken, gerek etkinliklerin veriminde gerek ürünlerin niteliğinde çeviri katkılarıyla bir ad daha öne çıkıyor: Uzun yıllar Danimarka'da yaşayan, ama diliyle ve ülkesiyle ilişkisini titizlikle sürdürerek, iki dilli, iki kültürlü bir zenginliğe ulaşan ozan ve çevirmen Murat Alpar.)

5 Mayıs'ta, benim dördüncü kez katıldığım Türk-Danimarka Şiir Akşamı, böyle bir geçmişe ve gelişmeye eklenen yeni bir halkaydı. Saptama değişmemişti: Sınırları kaldırılmak istenen bir dünya vardı önümüzde. Önceki şiir akşamlarından birinde, o zamanki Danimarka Yazarlar Birliği Başkanı Peter Poulsen, bunu şöyle dile getirmişti: "Dünyanın çokkültürlü olduğunu görmek, başkalarına ve onların etkilerine açık olmak, bugün için çok önem kazanmıştır." Poulsen'e göre, Danimarka geleneksel olarak türdeş ve küçük bir ülkeydi. Böyle bir ülke için, "Türklerin yanı sıra, başka ülkelerden gelmiş insanlardan da yararlı etkiler almış olmak bir nimet"ti. Türkiye'den gelenlere de Danimarkalıların verebileceği kimi şeyler vardı. Konuşmasını "Danimarkalı kimdir sorusunun yanıtı, tek kültürlü bir insan olmamalı artık" dlye bitirmişti.

Saptama aynıydı, ama sınırları kaldırılmak istenen dünya, insanları birbirine yaklaştıracağına bölünmeleri daha da arttırıyordu. Bu kez, Georg Metz, Danimarka Yazarları Birliği'nin yeni başkanı, açış konuşmasında, ülkesindeki duruma parmak basıp birliktelik ve etkilenmenin önüne Danimarka'da dikilen "yabancı düşmanlığı"nın siyasal ve kültürel kabalığını andı. Danimarka kamuoyunun, çözülme ve dağılmaları önleyecek bu tür yakınlaşmalara gereken ilgiyi göstermediğinden yakındı. Ama özlenen ilgi bir gün mutlaka gösterilecek, Türk düşün ürünleri Danimarka geleceğinin bir parçası olacağı gibi tersi de gerçekleşecekti. Birliktelik ve etkilenme, bu kaynaşmanın sanat dili olacaktı. Buna zaman tanımak gerekiyordu.

Öyleyse bu saptama karşısında, şiirle ilgili olarak daha önce yaptığım belirlemenin bu kez de altını çizmeliydim. "Gelişmeler, dünyada bir yandan sınırları kaldırırken, bir yandan bölünmeleri arttırıyor. Şiir, sınırları kaldırmaya giden bir dünyada kucaklayıcı, bölünmelerin arttığı bir dünyada birleştirici olmalı, olmak zorunda" demeliydim. Açış konuşmasının ardından yaptığım konuşmada öyle de yaptım. Savunageldiğimiz evrensel değerler, insanları birbirine yaklaştırmak, kaynaştırmak içindi. Bugün buna gereksinim, çok daha büyüktü. Evrensel değerler sanat yapıtlarında bir düşünce olarak kalmamalıydı. Onları yalnız sunmakla, savunmakla yetinemezdik. Her zamankinden daha çok dolaşıma çıkarılmaları, insanlarca paylaşılmaları gerekiyordu.

5 Mayıs'ta, Kopenhag'da buluştuğumuz Türk-Danimarka Şiir Akşamı, bu yolda atılan güzel bir adımdı. Daha önce Türkiye'de ve Danimarka'da atılan benzeri adımları daha da ileri götürecek yeni bir adım. Her iki ülkenin hem ortak, hem kendine özgü sorunları vardı. Biz böyle bir gecede bir araya gelmekle bu sorunlara yenilmediğimizi, onları aşma yolunda şiir aracılığıyla bir şans yarattığımızı söyleyebilirdik.

Çünkü yıllar önce başlayan şiir akşamları, yeni katılımlar sağlayarak ve yeni ürünler vererek bugüne ulaşmıştı. Bundan sonra da Türkiye'de ve Danimarka'da yeni buluşmalarla, gelişmelere katkıda bulunarak sürüp gidecekti.

DANİMARKA YAZARLAR BİRLİĞİ BAŞKANI'NIN ŞİİR AKŞAMI'NI AÇIŞ KONUŞMASI

Danimarka Yazarlar Birliği adına, akşamın özel davetlisi Kemal Özer'e ve siz konuklara Danimarkaca-Türkçe Şairler Akşamı'na hoşgeldiniz diyebilmenin sevincini yaşıyorum.

"Atımı
bir yerde durmamanın
güzelliğine bağladım"

Yabancı dillere, bu arada Danimarkacaya da çevrilen ve sevilerek okunan şiir kitabının bir yerinde, yaşamboyu kullandığı anadilinde böyle yazıyor Kemal Özer.

Kemal Özer, şiirlerin ve düzyazıların evrensel olması gerekliliğini altını çizerek öne çıkarıyor. Sınırların kaldırılması, dağılma ve çözülmeleri beraberinde getiriyor. Bu yüzden de, eskisinden daha fazla birbirimize el uzatıp, farklı ulus ve halkların buluşmalarına, iletişim kurmalarına ortam sağlamalıyız.

Bu açıdan bakıldığında, ne yazık ki Danimarka'da şu anda durum iyi görünmüyor. Avrupa Birliği Komisyonu'nun, Danimarkalıların yabancı insanlara karşı davranışlarını eleştiren raporu; özeleştirisel, samimi bir tartışma başlatacağına, alıngan ve saldırgan bir tavırla karşı karşıya kaldı. Yabancı düşmanlığının siyasi ve kültürel kabalığına karşı çıkan güçler; görüşlerinin doğru, tartışılmaz ve kusursuz siyasi düşünce olduğunu iddia eden çatlak sesli, barış istemeyen bir sağ düşünceyle karşı karşıyalar. Tartışma daha başından kesiliyor.

Brecht'in dediği gibi: "Hangi çağda yaşıyoruz, ağaçlardan bile konuşmak nerdeyse suç..."

Çok utanç verici olsa da, Danimarka kamuoyunun, `Yeni Danimarkalılar'ın edebiyat ve şiirine çok az ilgi duyduğunu görmek zorundayız. Çözülme ve dağılmaları önleyebilecek böyle bir konuya; yazılı ve sözlü basın ve de toplum tarafından kendiliğinden ilgi gösterilmemekte. Şu anda burada olduğu gibi, Türk ve Danimarka düşüncelerinin doğal ve ortak bir platformda buluşması ölçüsünde hiç mi hiç ele alınmıyor. Özlenen ilgi bir gün mutlaka gerçekleşecek, bunun başka bir şekilde olması beklenemez. Türk düşün ürünleri Danimarka geleceğinin bir parçası olacağı gibi, tersi de gerçekleşecek. Beraberlik ve etkilenme, bu kaynaşmanın sanat dili olacak. Yeni diyebileceğim daha ileri beraberlikten hep beraber bahsedeceğiz. Çok kültürlülük gerçeği tarihin akışı içinde çok sık yaşanmıştır. Danimarka halkının geniş bir kesiminde de bu böyle olacaktır. Zaman tanımak gerekiyor.

Kemal Özer, saygıya değer yazın üretimi çalışmalarıyla her zaman demokrat tartışmaya hizmet etmiştir: Yazar olarak, şair, gazeteci, yayıncı ve kitapçı olarak. Toplumsal gerçekçiliği inatla savunan çok sayıdaki yazısı da daha iyi bir dünya hazırlamaya katkı sağlıyor. Kavganın Yüreği, Sen de Katılmalısın Yaşamı Savunmaya, Geceye Karşı Söylenmiştir, Kimlikleriniz Lütfen, Araya Giren Görüntüler ve Bir Adı Gurbet gibi şiir kitapları, şiirlerinin yönünü ve içeriğini sezdiriyor.

"Durulmuş diyenler göklere,
durgun değil midir fırtına öncesi?

Sokaklara yanılmış diyenler,
yanıldığı görülmüş mü şafak vaktinin?

Umut yenildi ise demircilerin
dövdükleri nedir örslerde hâlâ?

Ya ilkyazda çatırdayan buzlara ne demeli,
sözünü söyledi ise ırmaklar?"

Bir kez daha iyi akşamlar dileyerek size ve Kemal Özer'e hoşgeldiniz diyorum.

Kopenhag, 5 Mayıs 2001

Georg Metz
Danimarka Yazarlar Birliği Başkanı

Erik Stinus

KUZEYDE BİSİKLETLİLER

Sayımız çokmuş bir yararı yok bize.

Bayır aşağı bir yel gibi indiğimiz tepeye
tırmanacağız gene. Yeterli bizim için
melike çiçeklerinin açmış olması
- bir bayır dolusu hem de- o kokuyla doluyuz
o mevsimle ve sanıyoruz ki gün ışığında
o çehreler çıkıverecek karşımıza
ve gidonu yöneten ellerimizin üzerinde
duyumsayıp dokunuşunu o ellerin,
duyacağız "Yılmayın, biz varız" dediklerini
ve yol kıyısındaki erkeç sakalları ile
solucan otları, "Elveda" diye değil,
"Hoşçakalın" diye el sallayacaklar bize.

Yararı yok belki onlara sayıca çok olmanın.

İçeri kaldırdık ekini. Yararı oldu bunda
çok sayıda olmamızın. Düzenledik, geliştirdik,
inip yürüdük birazını yolun, elinde az olanlarla.
Yararı oldu bunun. Ama yıkıldı birşeyler
güçlülere eşlik ettiğimizde. Köprüler
ve kuleler değil, ama çehreler, başka çehrelerde
yansıyan kendi çehrelerimiz. Kendimiz
durabilsek de durduramayız biz:
yaz sonunda dudakların kuruyup solmasını

ve binlerce gözün paslanmasını. Ya yıldızlar,

gören gözler mi onlar, yoksa yalnız dürbünlü
silahlar mıdır gören, bulutlar arasından,
adaletini güdümlü mermilerin? Bayırı tırmanıyoruz
gene. Gösterin gücünüzü pedallara, ayaklar.
Sıkıca tutun, eller, ama esneklik
göstermeyecek kadar da değil, çukurlar,
yıkıntılar, düşürülmüş pabuçlar üzerinden geçerken.
Kuzeyde son gecemiz. Karşı yönden esen yel, yağmur kokusu.
Soluk almakta toprak. Bir destekleyen, bir köstekleyen.
Karanlık anızlıklarda: kandil çiçeğinin parlak gümüşü

hayır diye başını sallayan, gene başıyla evetleyen.

Çeviren: Murat Alpar

Marianne Larsen

İKİ ŞİİR

XV

kimi danimarkalılar diyor ki
gerekirse
birkaç gün üstüste
erinç içinde olabilirlermiş

kimileri, bu
çok fazla, diyor

kimileri ise hiçbir şey
söylemiyor

kimileri diyor ki
üç bin saatlik erinç
yaşam boyunca
erişilecek en yüksek nokta imiş

kimileri, bu
çok az, diyor

kimileri ise hiçbir şey
söylemiyor

XXIV

bir sinek
oturmuş dinleniyor

bir perdenin üstünde

bir danimarkalı
oturmuş dinleniyor

bir sandalyede

bir dünya oturmuş dinleniyor

elektriği kesilmiş bir ortam içinde

bir sineği
avlamayan
bir danimarkalıyı
avlamayan
bir dünya

Jörgen Gustava Brandt

KASIM GÖRÜNGÜSÜ

Hızla kararıyor, için için yanan gökyüzü batıda
Huş ağacının en üst en uç dalında
kıvılcımlar saçıyor altın hâlâ
Hafifçe kokuyor saydam soğukta
kemik sarısı çayır
Yakın olmasına karşın göremediğim sahil
kaynaşıyor acı acı
sonu gelmez bir biçimde
Dişbudak ağacının ince dalları ardında
iri iri doğuyor ay doğudan
Bu görkemli görünümün içinde
duruyorum bir başıma, ezik ve uysal
ve tanınmaz bir kılıkta
İçimden geçerek çöküyor akşam

Peter Poulsen

OTEL MELODİ

Ankara'nın üstünde bulutlar, bulutlar!
Bilincin kıyısından:
düşmenin melodisi.

Böyle diyebiliriz kısacası.

Gördüğüm bir bahçe,
bir orman çok zaman önce.
Türkü söyleyen birisi vardı,
ama neydi, kimdi bilmezsin.

Müzik, gene müzik,
kaynağı şiirin.

Hiç değilse bir posta kartı
gönder bana, vardığında;
otelin kabul yerindeki
sergilikte duran
ya da yakınındaki büfeden
en güzel kartı seç benim için.

Bana yaz ki, bilesin, nerede olduğumu.

Çeviren: Murat Alpar

(Bu şiirler, şairin Danimarkalılar Ruhsal Durumu Dosyası adlı kitabından alınmıştır.)

Cehennem Şiirleri

19 Aralık 2000
Hayata dönüş operasyonundan
önce... geceyarısı

Ayşe Ana'yla Fadime Ana uyuyorlardı. Yüreğinde bir ağrıyla uyandı Ayşe Ana. Düşünde alevden bir top görmüştü. Oğlunun kara gözleri alevden topun ortasında ana diye fısıldıyordu. Affet beni güzel anam, bağışla. Acıyı sana bıraktım, ben gidiyorum, bağışla.

Ter içindeydi Ayşe Ana. Deli gibi yataktan fırladı. Fadime Ana'yı sarsmaya başladı.

hadi kalk kız uyuma
kurt kuş uyumuyor bu gece
bu gece sokaklar bizim
bilesin
senin oğlun benim de oğlum
Zeliha'nın, Şükran'ın, Leyla'nın oğlu
Emine'nin, Zehra'nın, Hamiyet'in kızı
hepsi benim de çocuğum
hadi kalk kız
bilirim günlerdir uyumazsın
bir elin göğsünde
gözlerin uzaklara bakar
türkü söyleyeceğin günleri düşlersin
hadi kalk kız
geceler bizi bekler
biz koruyacağız çakallardan
uykuyu dinlenmeyi
hadi kalk kız.

Fadime Ana uyandı. Birbirlerine sarılarak ağlaştılar. Tek başlarına ağlamaktan yoruldular. Sokağa çıktılar.

Berrin TAŞ

EKONOMİK KRİZ VE İZLEYİCİ

Mehmet ESATOĞLU

Bir tiyatro sezonu daha geride kalıyor. 2000-2001 izleyicinin tiyatrodan uzak durduğu bir sezon oldu. Bürokratik ve ticari tiyatroların boş salonlara oynadığı, ticari tiyatroların bir kısmının kapısına kilit vurduğu bu sezon ülkenin de ekonomisinin de ağır sıkıntılar yaşadığı bir dönem olarak tarihlere yazılacak?

Peki olan biten neydi?

Amerikan emperyalizmi kendi dayatmalarını gerçekleştirebilmek ve kendi denetimi dışında yapılan talanı engelleyebilmek için ülkede yapay bir kriz ortamı oluşturdu. İpleri iyice sıkmakla kalmadı bir de kendi yolladığı bir yetkiliyi hükümetin içine koyarak isteklerinin uygulanıp uygulanmadığını denetlemeye koyuldu.

Amerikan emperyalizminin denetçisi ülke çapında bir kurtarıcı gibi karşılandı. Medya başta olmak üzere tüm medya maymunları düzenci ve muhalif görünenler dahil bu gelişmelere desteklerini sundular.

Kriz ve Amerikan Doları'nın iki misli fiyatının artması ve temel malların değerinin katlanarak yükselmesiyle izleyicinin de eğlence, kültür -sanat gibi alanlardan çekildiği görüldü.

Ağır darbelerden en büyüğünü tiyatro yedi. Ticari alanın önde gelen toplulukları perde kapattıklarını ya da kapatacaklarını açıkladılar. Yapılan açıklamalara göre izleyici tiyatroyu bir kez daha terk etmişti.

Köşe yazarları ve medya maymunları bu konuya da eğilmekte gecikmediler. Bir kısmı "bu millet böyle" söylemine girişirken diğer bir kesim insanları tiyatroya destek olmaya çağırdı.

Milletin "kötü"lüğünden yakınanlar görüşlerini şöyle ortaya koyuyorlar; önce ülke tiyatrosuna emek harcamış bir dolu ismi sıralıyor ardından da salonlara gelmeyen izleyicinin "usta"lara haksızlık yaptığından yakınıyor. Kimileri daha da işi abartıyor kimi batı Avrupa ülkelerinde savaş sırasında sığınaktan çıkıp tiyatroya koşan izleyiciyle, bizim izleyiciyi karşı karşıya koyuyor onların ne asil bizimkilerin ise ne sefil olduklarını anlatıyor.

Tiyatroya destek isteyenler ise tezlerini "ne kaçırdığınızın farkında mısınız"a dayandırıyor. Tiyatronun mutlaka izlenmesi gereken bir sanat olduğunu belirtiyorlar.

Giderek yazılıp çizilenler işi öyle bir seviyeye getirdi ki sanki tiyatro artık çağını, söyleyeceğini tüketmiş bir sanat dalı, ona acıyanlar da son demînde bu sanata destek istiyorlar.

Uzun yıllardır ülkemizde tartışılan bir konu; okuyor muyuz? izliyor muyuz? Kültür ve sanatın ülke insanının yaşamındaki yeri ne? Böylesi yaşamsal sorulara ne yazık ki uzun uzun düşünülmüş, bilimsel incelemelere dayalı yanıtlar verilmiş değil.

Son yıllarda gerçi medya kuruluşları reklam verenlere yönelik neyin hangi alanda ne kadar tüketildiğine ilişkin raporlar ve incelemeler hazırlıyor. Ancak bu ölçülerin yaşamla ne kadar örtüştüğü konusu tartışılabilir.

Neyin ne ölçüde tüketildiğinin en yoğun tartışıldığı alanlardan biri TV. Nice yöneticilerin bir gecede kellesinin alındığı bir ortamda değişik alanlara takılmış aletler ve onun sunduğu ölçülerle hareket ediyor TV kanallarının patronları.

Tiyatro, kitap, dergi, müzik gibi -medya dışı, karlılığı düşük alanlarda ise işler el yordamıyla yürüyor. Onlarca yılın deneyimine sahip patronlar bile neyin nasıl tutacağı ve satacağı konusunda belli kriterlere sahip değiller.

Geçtiğimiz sezon izleyici gerçekten tiyatroya gitmemiş miydi? Aslında hem gitmiş hem de gitmemişti. Kimi oyunlar, gösteriler dolmuş kimileri ise izleyiciyle buluşamamıştı.

Bunun nedenlerini her kesim kendi ölçütleriyle açıklıyor. Ekonomistler için ölçü tüketicinin tepkileri. Bir malı satın almaya karar veren kişinin parasını verirken aldığı malın buna değip değmeyeceğine aklının yatması.

Ülkemizde tiyatroyla bir tüketim nesnesi gibi ilişki kuran izleyicinin satın alacağı iyi "mal" var mı? Yok. Çünkü bütün dünyada işin satıcıları şunu anladı ki izleyicinin salona gelmesi için izleyiciye doğru dürüst bir iş sunulacak. Bunun yolu ise iyi pazarlama, iyi proje, iyi sahneleme ve nitelikli oyunculardan geçiyor.

Ülkemizde işe böyle bakan yapımcılar yok. Daha doğrusu yapımcı yok. Yapımcılık işine soyunan topluluğun baş oyuncusu. O da oyun mu düşünsün yoksa işletmeciliği mi? Hangisine el atsa bir diğeri eksik kalıyor. O zaman işler de olabildiği kadar oluyor. Genellikle de taviz verilen alan sahne oluyor.

Öncelikle yazar yok. Niye yok? Bunun birçok nedeni var. Parasal koşullar, televizyon sektörünün

çekiciliği vb... Ticari tiyatro alanında ise yazara pek önem verilmiyor. Tiyatro patronu biraz eli kalem tutuyorsa oturup oyununu kendi yazıyor. Bunu yapmasının baş nedeni ekonomi. Bir yanda yazara ödeyeceği telif ücretinden kurtuluyor. Öte yandan ise oyunu kendi koşullarına uygun kaleme alıyor. Örneğin oyunda bir cinayet işlenecekse ve elinde tabanca yoksa o da bu işi elindeki bıçakla hallettiriyor.

Akılcı bir çözüm gibi görünse de bu yöntemle üretmek ülkemizde tiyatronun çanına ot tıkayan yöntemlerden biri oldu. Yaratıcılık yerini varolana teslimiyete ve yinelemeye terk etti. Ortalıkta ne yeni yaratım kaldı ne de yeni yazar.

Şimdi bir yanda izleyiciyi salonlara çekmek için onlarca yaratıcı, yazar tasarımcı çalıştıran batının ticari tiyatrosu öte yanda kılını kıpırdatmadan izleyici bekleyen bizim ticari tiyatrolar. Tabii bu çabaların batıda tiyatronun niteliğine katkısının olduğu söylenemez. Zaten onların da böyle bir dertleri yok. Önemli olan dolu koltuk sayısı.

Salonların Amerikan modeline göre doldurulması bizde de çözüm olarak ticari tiyatroların önüne sürülüyor. Modelin özü şu; izleyicinin bir türlü salona getirilmesi. Mekanizma şöyle işliyor. Medya aracılığıyla bir yapıma çok para harcandığı, adı bir türlü "ünlü"ye çıkmış kimi kişilerin de bu projede yer alacağı, dekorların, kostümlerin ve müziklerin çok görkemli olduğu vs. vs... haberleri bıktırıcı bir biçimde her yanda yineleniyor. Gündeminde tiyatro ve sanat olmayan bir kişiye bile "acaba ne oluyor" dedirtebiliyor. Bu yöntemle salon dolduruluyor.

Salona gelen izleyici sahneyle gazinodaymış gibi bir ilişki kuruyor. Sahnede kullanılan her unsur adeta bu ilişkiyi pekiştirme adına devreye giriyor. Seyirci salondan çıkarken çok "eğlenmiş" çıkıyor. Neye, nasıl eğlendiği konusunda ise kafasında net bir yanıt olmuyor.

Bütün etkinlik son zamanlarda yaygınlaşan stand-up adı verilen gösterilerdeki gibi gelişiyor. Bu tip bir gösteriden çıkanlarla yapılmış bir TV söyleşisinde izleyiciler çok güldüklerini ama neye güldüklerini anımsayamadıklarını söylüyorlardı.

Peki sahnede izleyiciye sunulan ne? Özetle günlük sıradan gevezelikler. İzleyici son yıllarda TV'de izlediği kimi bayağılıklarla bu tip "edebiyat"a adeta şartlandırıldı. Bu tip bayağılıklar "geyik muhabbeti" gibi isimlerle süslenerek aydın çevrelerde de sevimli ilan edildiler. Giderek meyhane masasındaki söyleşme atmosferi sahnelere taşındı. Süreç içinde de bu tip bayağılıkların dışında sahnede hiçbir şeyin geçerli olmadığı ilan edildi. Koltuk parasının önemli bir bölümünü devletten alan bürokratik tiyatrolar da bu tip gösterilere yöneldiler. Halbuki onların görevi ticari olmayanı yaşatabilmekti. Ne yazık ki ödenekli kurumların yöneticileri başlarındaki bürokratlara şirin görünmek için salonları doldurmaya yöneldiler. Bunun yolunun da sahnede bayağılığı kışkırtmaktan geçtiğinde karar kıldılar. İzleyicinin ilgisinin yalnızca bu yolla çekileceği yalanına kendini "alternatif" gören kimi topluluklar da inandılar. Kolları sıvayıp geyik muhabbetli politik soslu komediler yapmaya giriştiler. Bir gün ekonomik kriz yükseldi. Salonlar bomboş kaldı ve izleyiciden bir gol daha yemiş oldular. Oysa kültür-sanat alanında yazıp çizen bir dolu kişi söylemişti ve hala söylüyor: "Bayağılık yaparak ona sarılarak izleyiciyi kendinize çekebilirsiniz ama kısa bir süre"

Şimdi yaz sıcağında ticari toplulukların yöneticileri düşünüyor. Nasıl perde açacağız. Acep izleyici gelecek mi? TV'den yakınma, krizi bahane gösterme dışında bir de şu soruyu sorabilseler. Acep biz nerede yanlış yaptık?

YOKSULLUĞU BİLİYORUZ

yoksulluğu biliyoruz
önce dedelerden başladı
bebeleri buldu sonra
ve orda beklemekte
her yeni güne doğanı

yoksulluğu biliyoruz
dışarıda tozuyor kar
çatılardan sarkan buz
soğuğun korkunç dişleri
yoksulluğu onurla avutuyoruz

oysa ne tohumun günü var
ne yoksulluğun onuru
mahcupsun ey insan
katılana kadar ormana
gebe bırakana kadar tohumu

Hikmet KAVAS

İKİ AYDIN

Balgat/Yalçın KÜÇÜK

İçgüdüleri aydın Gülçin'e

Orta ayar bir barın tuvaleti büyüklüğünde bir yerdeydik, on iki candık, tavana yakın bir yerde küçük bir pencere vardı, camı kırık içeriye kar düşüyordu, bazen tırmanır pencereden uzağı seyrederdim, suların ötesinde Haydarpaşa Lisesi görünüyordu. Sultan Hamid'in özenle büyüttüğünü sonradan öğrendiğim devasa pencerelerini görüyordum, yıllar önce otururdum, çocukluğumda Haydarpaşa Lisesi'nin pencerelerinden güneşin batışını Polatlı Bozkır'ı eklenirse hala öyle düşünüyorum, üşüyorduk, on gündür açtık, kendimizi kapatmıştık, açlık grevinde ya da ölüm orucunda canlar acıkmıyorlar, insanoğlunun acıkması yemeyi reddetmediği zamanlardır, acıkıyorduk, sadece turşu vardı, kurabilmiştik birkaç bidondu, sabah öğle ve akşam üç öğün, iradeli olarak, biber ve domates turşusu yiyebiliyorduk, candaşlar bağırıyorlardı, dışarda analar; babalar bekliyorlardı, "analar babalar evlatlarının yanına", ben en çok buna gülüyordum, insan annesini-babasını böyle bir yere layık görür mü, güldüğümü gizliyordum, çünkü yerlerini bilmiyorlardı, geceleri Veli'nin astımı tutuyordu, gözbebekleri fırlıyordu, gözbebekleri çaresizlikten ağlıyordu, insanın gözbebekleriyle ağlamasına ilk kez tanıklık ediyordum, karanlıkta görüyordum, çünkü ışık kesilmişti, bu nedenle ancak sabah okuyabiliyorduk, kapılarda barikatlar vardı, ama her an girilebilirdi, bu coptan geçirilmek demekti, ama köylü çocuğu Veli sabahları hem okuyor ve hem de konuşabiliyordu, "Vietnam'da siyasi mahkumlara çok kötü davranıyorlar" diyordu, anlatıyordu ve kendisine yapılanları görmüyor ve kendisini bilmiyordu. Ben kendini bilmemeyi, yaşadığını görüp anlamamayı işte böyle öğrendim. Aslında "öğrendim" demek çok abartmadır. Burada gözledim. Bu daha yerindedir.

Bu sözcüğe, "yabancılaşma", itirazımı, başka bir yerde, kaydetmiştim, "alienation" sözcüğünün piyasa çevirisi olmalıdır belki "öteki" daha doğrusudur, belki "öteki" ya da "başka" oldukları için kendilerini bilmiyorlardı, varlıklarına, eylemliliklerine, yaşadıklarına "başka" olarak bakamadıkları için "öteki" idiler ve kendilerini göremiyorlardı, böylece analiz ediyorum ama yine de yeterli olduğunu düşünemiyorum. Oysa bu büyük bir eksikliğimizdir, kendimize teorik olarak bakamamak, eylemliliğimizi kavramlaştıramamak, kavram ve teori dendiğinde hep yabancılara bakmak, daha da önemlisi, teori, kavram ve model dendiğinde hep öteki repertuara dayanmak, hala temel karakterlerimizden birisi durumundadır. Bunu "aydın" kategorisinde de görüyoruz ve aydın dendiğinde, Sartre'den başlıyoruz ve Sartre ile bitiriyoruz, bu kendimizi ve aydını bilmemekle özdeştir.

Öyleyse şu soru gereklidir, Sartre ne yaptı da "aydın" oldu veya aynı anlama gelmek üzere, hangi aydın tanımına göre Sartre'a aydın diyebiliyoruz, belki de kendimize bakabilmek için bu soru vazgeçilmezdir. Sartre, düşüncesi uğrunda hangi riski aldı, hangi zahmete katlandı, nelerden vazgeçti ve ne ölçüde sürdürdü, bunları düşünmeden Sartre'ı örnek bir aydın saymak imkansızdır. Ayrıca Sartre'ı gerçek boyutuna indirgemeden örnek aydınımızı görebilmek de imkansızdır ve göremediğimizi tekrarlıyorum. Demek, Sartre, aydınımızı görmemizi engellemektedir.

Böyle düşünmekte yalnız olmadığımı anlıyorum, Amerikalı dilbilimci-filozof N. Chomsky, bir incelemesinde, Batı dünyasında aydının tükendiğine işaretle, Lord Russell'ı Batı'nın son aydını olara kniteliyor, Lord Russell 1970 yılında göçmüştü ve Sartre'ın adını anmayı hiç düşünmüyordu, bunun son derece doğru bir saptama olduğu yollu düşüncemi tekrarlıyorum. Doğrudur, Russell'ın felsefesi ve dünya görüşü benim çok uzağıma düşmekle birlikte, Batı'da saptayabildiğimiz sondan bir önceki aydın olabilmiştir, çünkü bir gün ansızın, nükleer silahlanmanın insanlığın önündeki en büyük tehdit olduğunu düşünmüş ve bunan sonraki bütün çabasını ve yaşamını bu tehditi ortadan kaldırmaya ayırabilmiştir. Bir filozof olarak kendinden bu rütbenin alınmasına, bir başbakan torunu olarak sokaklarda sürünmeye, kaçık muamelesi yapılmasına ve hapis ile tazyik edilmesine aldırmamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kalan çeyrek yüzyıl ömrünü sadece ve sadece bu davaya ayırmış ve arkasından kaç kişi geldiğinin hesabını hiç yapmamıştır. Russell aydındır ve Russell'ın yanında Sartre, sadece ve sadece Saint Germain kafelerinin magazin malzemesidir.

Batı söz konusu olduğunda benim Chomsky'nin

saptamasına ekleyeceklerim var; Russell'ın felsefesi kadar Chomsky'nin dilbilim teorileri de benim uzağımdadır, ancak, bu, Chomsky'nin, Batı'nın son aydını olduğunu görmeme engel olmamaktadır. Burada önemli olan nokta, Sartre'ı örnek-aydın saymanın aydın kategorisini bulandırmasına karşılık, Russell ve Chomsky'nin aydın tanımının netleşmesine katkıda bulunmalarıdır; ayrıca Chomsky'i büyük aydın saymamamız da, tek başına yahudi kökenli bu Amerikan bilim adamının, İsrail'in ırkçı ve terörist politikalarının hep karşısında durmasından kaynaklanmamaktadır. Bu var, ancak asıl duruşu bunun çok ötesindedir ve kısaca analiz etmek istiyorum.

Russell, nükleer silahları ve silahlanmayı insanlığa yönelik en büyük tehdit görürken, yıllar sonra, Chomsky de benzer bir keşif yapıyordu ve bir büyük tekelistan'a dönüşmüş Amerika Birleşik Devletleri'nde medyayı insanlığın önündeki en büyük kanser yumağı olarak görmeye başlıyordu: genesis buradadır. Eğer bir düşünen yaratık bir tarafta insanlık ve bunun karşısında insanlığı, bireyi, kişilikleri ve tüm özgürlükleri tehdit eden bir tümör görürse, yapacağı tümöre karşı savaş açmaktır. Chomsky bunu yapmıştır ve yaptıkça, Amerika'nın övündüğü lengist-filozof olmaktan uzaklaştırılmış, bütün sıfat ve rütbeleri alınmış, öksürüklerini bile makale sayan akademik çevreler "eksantrik" damgasını yapıştırmakta gecikmemişler ve bütün yayıncılar sırtlarını çevirmişlerdir; Chomsky'nin bunları umursamadığını biliyoruz. Chomsky şimdi sadece Canada'daki bazı radyolardan veya adı duyulmamış yayınevlerinden sesini duyurabilmektedir; ancak aydın savaşına devam ediyor ve güvenle izliyoruz. Bir benzerini görmüyoruz.

Özetleyebilir miyim, Batı'da aydın bitmiştir. Aydın topraklarımızdadır, bizde Bilgesu Erenus ve İsmail Beşikçi var ve bazen "tüm-aydın" ve bazen "hepimiz" kavramlarını kullanmak istiyorum, kısaca gösterebilmeyi umut ediyorum, aydın kavramını zenginleştirdiler. Kuşkusuz Chomsky, Beşikçi ve Bilgesu'yu bilmiyor ve bilse aydının yeni toprağını sevinerek tespit ederdi, ancak bu önemli mi? Hiç sanmıyorum. Bazen günlük notlar alıyorum, bir arkeolog olmayı düşlüyorum, toprağın altından çıkardığım ve kırıklarını ihtimamla restore ettiğim testinin beni bilmemesini istiyorum. Bir veteriner olabilirdim, sağlığına kavuşturduğum bir hayvan beni bilse de bildiğini yazamaz; bu bana daha insani gelmektedir. Orman mühendisliği de bir düştür, ağaçlar kendisine bakanı belki bilmiyorlar; ben hep ötekilerce bilinmenin pek de gerekli olmadığını ve zaman zaman da yoksullaştırıcı olduğunu düşünüyorum. Bunu hem Beşikçi'de hem Bilgesu'da hep gördüm; bilinmek için parmaklarını oynatmadılar ve çok zaman bilinmeyi kabul etmediler. Demek aydın kendisini bilen ve kendisinin bilinmesini reddeden yaratıktır, başka örneklerin de yardımıyla hepimiz'den çıkardığımız bir sonuç budur.

Beşikçi Hocamızın Batı dünyasından kendisine layık görülen büyük miktarda dolar ekli ödülleri nasıl reddettiğini hep biliyoruz. Zindanında ziyaretine gelen heyetleri de, engin kibarlığı olmasa, kabul etmeyeceğinden ben eminim; ben yapabilir miydim, bu soru gerçekçi olduğu için yaptıklarının önemini kavrayabiliyorum. Bilgesu'nun ise, başka özelliklerinin yanında olağanüstü bir sesi olduğunu hep duyuyoruz, çok ender zamanlarında, bana yıllar öncesinde kendisine, konservatuar hocalarından her işi bıraktığında "dünya çapında bir ses" yaratma vaadinin geldiğini söylüyordu, bazen zor anlarında, "kabul etseydi" dediğim olmuştur. Ancak şimdi demiyorum, çünkü "dünyaca ünlü" olsaydı, bugünkü olmayacaktı ve daha önemlisi bugünkü Bilgesu'yu bile bilemeyecek, bilse de anlamayacaktı. Bugünkü ve "öteki" iki ayrı dünya ve iki ayrı yaratıktır. Ve şimdi "öteki" bugünkü'nü ezmek için yaratılıyor ve kullanılıyor; dolayısıyla, Marx'ın *Capital*'da işaret ettiği "meta fetişizmi" süreç ve kavramına yakın bir durum ile karşı karşıya geliyoruz.

Başka yerde çok ele aldım, yeri burası değil, biliyorum, yalnız anlatımında tek yanlı vurgu olmaması için açmak zorunluluğunu duyuyorum ve şu anda "dünyaca ünlü" olanın aydın olamayacağı sonucuna doğru yaklaşıyorum. Burada iki örnek yeterlidir; birincisi artık benim aydın çözümlemelerimde bir tür şamar-çocuğu haline gelen Yaşar Kemal'dir. Kısaca şöyle söyleyebiliriz; dış dünyada tanınmaya başlar başlamaz, aydın olmaktan çıkışa geçtiğini görüyorduk. Sonunda aydının yerli ve yabancı düşmanları zaafını iyi gördüler, "dünyaca ünlü" sözünü, Yaşar Kemal'in afyonu olarak kullandılar ve uyanma ihtimalini gördükçe bu afyonu veriyorlar ve artık uyanması imkansızdır. İkincisi Soljenitsin'dir ve belki hatırlayanlar var, Nobel Ödülü aldığı zamanda da ben Soljenitsin'in yazar bile olmadığını ileri sürüyordum ve hala da aynı görüşteyim. Ancak yakın zamanlarda Amerikalılar da Soljenitsin'in yazar olmadığını ileri sürüyorlar, bazıları "yazardı, yazmayı unuttu" diyorlar; bunun bir nedeni ve bizim aydın çözümlememizde bir yeri olmalıdır. Çok açık bir yeri var, Soljenitsin'in "dünyaca ünlü" sayıldığı sırada, bir Sovyet muhalifiydi ve Amerika Sovyetler Birliği'ni yıkmak istiyordu, Sovyet düşmanlarını güçlendirmesi gerekiyordu, önce ünlü yaptı ve sonra Nobel Ödülü verildi. Fakat artık Sovyetler Birliği yok ve bu arada Soljenitsin'in bir slavofil, bir Rusya milliyetçisi olduğu ortaya çıktı; Sol-

jenitsin, Batı'yı ve Amerika'yı Rusya'nın "dünyaca ünlü" sıfatı ve daha önce verilen bütün madalyalarını geri almak elzemdir, artık Batılılar için Soljenitsin bir eksantrik ya da bunaktır, öyle görülüyor ve gösteriliyor.

Yanlış anlaşılmak istemem, doğrusu her ikisinin de "dünyaca ünü" yerindedir ve bu konuda bir eksiklikleri olduğunu sanmıyorum. Önemli olan hem bunu kazanmak için hareket etmemek ve hem de bunu küçükseyebilmektir; ün, ayaklardaki prangalar türünden kırılıp atılmak içindir, bunları görebiliyoruz. Çünkü ün de bir çıkar ilişkisidir ve aydının temel karakteri çıkarsızlığıdır, şimdi buraya geliyoruz. Bir de artık her tekelistan'da sadece tekellerin adamlarının "ünlü" sayıldığını görüyoruz; dolayısıyla ün'ü tekellerin adamı olmanın bir karinesi sayıyoruz. Bunun dışında kat kat baraj örülmektedir; yine de kısaca değinmek gerekiyor, barajları da hiç bir işe yaramamaktadır.

Tekrar Beşikçi'ye dönüyorum, birlikte kurduğumuz Özgür Üniversite'nin ilk açılış dersinde hep birlikte dinlemiştik, bu görkemli açılışta İsmail Hoca ders ve bir rastlantı, Bilgesu da konser veriyordu; Beşikçi kaymakam olacaktı, yine rastlantı, Bilgesu da bu mümtaz Fakülte'nin eski mezunlarından birisinin kızıydı ve dünyaya bir kaymakam kızı olarak gelmişti, ve Beşikçi, bir Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisi olarak Doğu'da staja gitmişti ve staj-ilçenin kaymakamı geleceğin kaymakamını bir köye götürmüş ve köylülerimizle konuşuyorlardı ve o gün İsmail'i, yaşamını değiştirecek bir sürpriz bekliyordu, köylülerimizle bir tercüman aracılığıyla konuşmuşlardı. Köylülerimiz Türkçe konuşamıyorlardı ve her zaman soran ve araştıran bir kafaya sahip İsmail, tercüman aracılığıyla köylülerimize sormuştu, *"hangi millettensiniz"* ve hepsinden *"Türküz"* cevabını alıştı ve işte bu Türkçe bilmeyen köylüler gerçeği, İsmail Beşikçi'nin önüne bir soru olarak dikilmişti, bu mümtaz bilim ocağının iyi bir öğrencisiydi ve topraklarımızda hep Türkler'in yaşadığını ve hep Türkçe konuştuklarını öğrenmişti, öğrendiklerine güvenmeyi de öğrenmişti, yine de şaşırdı ve gerçeği soru olarak ele aldı ve güzel ömrünün belki on altı yılını, bu soru için, zindanlarda geçirdi. İsmail, kendisiyle çelişen bu gerçeği kendi halinde bırakamadı, sormadan edemedi, araştırmaya başladı ve düşüncelerine göre davrandı; bundan sonra Doktor Beşikçi için sadece bu soru ve bu soruya göre davranmak vardı. Bulduklarını ve doğru bildiklerini halkına anlatmak bir tutkudur, bu İsmail'de var ve İsmail, aydındır.

Kaymakam olmadı, araştırdı, yazdı, bu topraklardaki bu bulanık ve kendi içinde çelişik vakayı ortadan kaldırmaya çalıştı; ne yaptıysa, kafasının içindeki soruların çözümü için yaptı, yazdı ve konuştu ve sonuçlarını hiç bir zaman hesaba katmadı. Tercüman aracılığıyla soruştu ve *"Türküz"* cevabını almıştı, *"benden daha iyi bilirler"* demedi, gerçeği aradı, işkenceci polis, *"sana ne oluyor, suratına bak, sarı, sen Türksün, ben Kürdüm, ben karışmıyorum, sen niye karışıyorsun"* diyordu, suratına vuruyor ve işkenceyi artırıyordu, dönmedi, bir ara, Atatürk Üniversitesi'nde hoca oldu, komplo ile rapor düzenleyip Üniversite'den çıkartan hocalar da, Kürt idi, kırılmadı, çünkü, Büyük Aydın Beşikçi'nin yaptıklarının özünde, Kürtler ile bir ilgisi yoktu; Beşikçi soru soruyor ve aldığı cevaba göre hareket ediyordu. Beşikçi artık bir biçim idi ve hem zahmet ve hem nimet ile hiçbir alakası yoktu; nimet de zahmet de eninde-sonunda bir çıkar ilişkisidir ve inancının yoğunluğu Beşikçi'yi çıkardan koparmıştı, nimeti reddedebiliyor ve zahmeti duymayabiliyordu. İşte bu kapsamda da, Sartre hiçbir zaman buna ve Beşikçi'ye yaklaşamadı, hedonizmden kopamadı ve hiçbir zaman da Don Kişot işareti veremedi ve aydında bu işareti aramak durumundayız.

Fakülte'ye benden iki yıl sonra geldi, geldiğinde bir ışıltısı vardı, sürgün ve hapislerle doldurulan uzun bir aradan sonra, yakın bir zamanda, tekrar buluştuk, zaman ve zahmet yalnızca ışıltısını artırmıştı, saçıyordu, bana hiç değişmemiş geldi, her zaman hayran olduğum mantığı sanki daha da bilenmişti ve şimdi susuyordu. Susuyordu ve aslında en büyük hücumunu yapıyordu; susmanın da hücum olacağını görebilmeyi Beşikçi'ye borçluyuz.

Bir noktada yine yanlış anlaşılmak istemem, pek çok noktada birlikte düşünüyoruz; ancak belki çok önemli bir noktada ayrı yerdeyiz. Konuşmamız bu ayrılığı saptadı ve beni bunları yazmaya yönelten nedenlerin birisi de bu ayrılığı tespit etmiş olmamızdır; ayrılık, gürbüz anlatımların proteinidir ve demek, ayrı değerlendirme gözlemi, Beşikçi'nin verdiği büyük örneği daha netlikle görebilmeme yardım ediyordu, öyleyse aktarmak zorundayım. Şöyle, önemli bir kimlik ve kişilik arayışından sonra Kürtler içindeki bozulmada birleşiyoruz, politik söylemin dinselleştirilmesine de her ikimiz birlikte itiraz ediyoruz, birleştiğimiz noktalar sayılmayacak kadar çok, ancak, İmrali Discours'u konusunda ayrılıyoruz. Hoca, bu Discours'un kişilik ve kimlik arayışında önemli mesafeler kaydetmiş Kürtler arasında bir bozulmaya neden olacağını düşünüyor ve net bir karşı duruş alıyor; ben ise hem bu Discours'u doğru buluyorum, bir aşamaya ulaşılmıştır, bu bir ihtiyaçtır, böyle düşünüyorum ve hem de, bazı Kürt Şefleri'nin tümünü bana bağlamasını ölçüsüzlük saymakla birlikte, kendimi böyle bir Discours'un düşünsel hazırlayıcıları arasında sayıyorum. Bo-

zulma teşhisinde de kesinlikle birleşmekle birlikte ben bozulmanın çok daha önce başladığına işaret ediyordum ve hala aynı değerlendirme noktasındayım; çok daha eski tarihli bozulma saptamalarımın Büyük Hoca tarafından da izlendiğini görüyordum ki, bu ayrıca önemlidir. Daha da önemli olan ise şudur; şimdi Beşikçi, tıpkı başlangıçtaki kadar düşünce ve inançlarının adamıdır ve bozulan ve bozulmayı genişleten yapı ve kadrolardan uzak durmaktadır.

Beşikçi, sadece ve sadece inançlarına göre ve kesinlikle çıkarsız davranmanın mükemmel örneğini vermektedir; yaptıklarını ve zahmetleri, bir birikim veya kariyer saymamakta, hadep'ten veya Diyarbakır Belediyesi'nden uzak durmaktadır. Her ikisi de ortak bozulma teşhisini kesinlikle doğrulamakta ve tam bir "öteki" davranışı ile Beşikçi'yi hiç tanımadıkları izlenimi vermektedirler; Diyarbakır'a uçaklarla, ikinci cumhuriyetçi, Amerikancı, tarikatçı, oligarşi kulları taşıyorlar ki şimdi de bunları Beşikçi sanıp kucaklamaları mümkündür. Bir eksiklik duyduklarını sanmıyorum; çünkü bu önemli transformasyon ve bozulma içinde, Beşikçi'yi bilmeleri imkansızdır ve layık oldukları ile kucaklaşmaları doğaldır, uzun sürmeyeceğini tahmin ediyorum.

Bazen soruluyor, duyuyorum, *"nasıl dayanıyor"* diyorlar, Bilgesu, ölüm orucunda göçenleri yalnız bırakmıyor, son zamanlarında yanlarında yatıyor ve ellerinden tutup yolculuklarına çıkarıyormuş, soranlar insanüstü bir davranış olduğunu düşünüyorlar, ben çok zor olduğunu kabul ediyorum, ancak *"Bilgesu bunu yapmamaya dayanamaz"* cevabını veriyorum. Aydın yapmak zorunluluğunu duyduğunu yapmaktan geri kalamayandır ve bunun için kendisini aşandır; Bilgesu'dan bunu öğreniyoruz. Ayrıca aydın mutlak cesur, mutlak duygusuz, mutlak komplekssiz değildir, ben her zaman tekrarlıyorum, kendimi çok korkak buluyorum, ancak, aydın olmak aynı zamanda "yapmamayı yapamamak" demektir; Bilgesu'da her zaman bir yapmamayı yapamama çizgisi var. Bunu pek çok davranışında ve bu arada Kürtçe türkü alanında da gördük, bir gün nasıl oldu, Kürtçe türkü söylemenin de yasak olduğunu gördü; aslında herkes gördü, ancak Bilgesu harekete geçiyordu ve bu nedenle "gördü" sözü, burada sadece Bilgesu'ya uygun düşmektedir. Beşikçi Hoca'nın tercüman aracılığıyla aldığı "Türküz" cevabı karşısında durmaması türünden, bunu görmek ile yetinmiyordu; yaptığı ikidir. Bir; Batıda ve Doğuda, salonlarda ve meydanlarda Kürtçe söyledi, tekti, gözaltına alındı, hakkında davalar açıldı ve bir konserinden dolayı hapse girdi, ama bütün bunlar, Kürtçe söylemesini durdurmadı. İki; Yol açıldı, önce Türk kökenli eski solcu türkücüler, sonra Kürtler söylemeye başladı ve şimdilerde artık herhalde Kırmızıses veya Tatlıgül de söylüyordur ve Bilgesu'nun artık bir zamanlar Kürtçe şarkı veya türkü söylediğini hatırladığını bile sanmıyorum. Demek bir yoldu, açılması gerekiyordu ve açılıştır, demek, aydın, bir yol açıcısıdır.

Burada bir digression'a izin verileceğini umuyorum; hep tekrarlamakta yarar var, aydın nicel değil niteldir. Aydının miktarına değil açtığı yolun zamanına ve genişliğine bakmak yerindedir ve bu açıdan bakıldığında ve Beşikçi ile Bilgesu'dan hareketle, "Türk" aydınınınsağladığı örneğin eşsiz ve uluslar topluluğu içinde ulaşılmaz olduğunu tespit etmek durumundayız. Başka ülkelerin tarihlerinde böylesine tutkulu alanlarda benzer bir aydın davranışına rastlamıyoruz.

Buradan tekrar ölüm orucuna geldiğimizde, görebildiğim bir nokta var, ölüm oruçları, göç zamanlarında, aydınımızın tanıklığına ihtiyaç duymuş ve bunu istemiş olabilirler, eğer bu yorumum doğruysa, bu çok önemlidir. Çünkü bu, bütün olumsuzluklara karşı, aydın ile eylemli dünyamızın birbirinden kopamadığı anlamındadır. Eğer yine bu anlayışım gerçeği yansıtıyorsa, Bilgesu, hepimiz adına oradadır; *"hepimiz oldu"* sözüne yüklediğim anlam da budur.

Beşikçi çözümlememdeki anlatımı kolaylaştıran ayrılık öğesine burada da rastlıyoruz; kısaca not etmek istiyorum. Ölüm oruçları başladığında ben henüz Gebze'de idim ve Bilgesu, evini ölüm orucuna dönüşebilecek açlık grevlerine açacağı haberini bana gönderdiği zaman, doğru bulmadığımı bildirmiştim. Bunun iki nedeni var, çünkü seksenli yılların ortasında başlayan cezaevi dışı ölüm oruçlarında, Ankara ve İstanbul'da ev-açma yolunu Bilgesu ile ben açmıştık, ötekl aydınlarımıza da imkan tanımak gerektiğine inanıyordum. İkincisi, ölüm oruçlarına gerek olmadığını düşünüyordum, çünkü, ne kadar eksikli bulursak bulalım reel Türkiye solunun bu haklı isteğinde de başarılı olacağını biliyordum ve başarının ölümsüz gelmesini diliyordum. Benim burada hiç bir kuşkum yoktu, burada başlarken sözünü ettiğim yer tek değildi, şimdi "F Tipi" ve o zaman "Tek Tip" diye bastırılıyordu, bir diğer yerde Apo, birisinde Hasan, birisinde Haydar, bir başkasında Fatih vardı, biz beraberdik, anlattığım hazırlıklarından birisiydi, birlikte açlığa yattıklarımızdan bu dört candaşımız, Fatih, Hasan, Haydar, Apo, ölüm orucu olarak sürdürdüler ve göçtüler. İlk büyük ölüm orucu tarihidir, birlikte yaşattık ve birlikte başladık, benim candaşlarım idi, bu irade savaşının da kazanılacağını biliyordum ve kimsenin ölmesini ve kalıcı ölçüde sağlığını kaybetmesini istemiyordum, İçerde de görüşüm buydu. Etkili olmadı;

bir daha öğreniyoruz, aydın, bildiğini yapandır.

Ölüm oruçları olmuştur ve artık benim görüşlerim önemini yitirmiştir, kabul ediyorum. Ayrıca tahminim doğru çıktı; en azından, insanlık dışı bir yasağı, siyasilerin açık görüş yasağını kaldırmadan F Tipi'ne geçilmeyeceğini söyleyen Adalet Bakanı Türk sözünde durmadı ve Batı Avrupa da "hücre iyidir" diye fetva veriyordu, ama sonunda, Türk de imf hızıyla ilgili yasa değişikliğini hazırladı ve Batı Avrupa, "sadece Türkiye'de hücre kötüdür" görüşüne geldi, bu irade savaşını solun kazanması demektir.

Bu aynı zamanda, ürkütücü bir kararlılığın gözler önüne serilmesi demektir. Bir kez, ölüm orucuna yatanların örgüt baskısı ile böyle hareket ettiklerine bütün dünya inansa, benim inanmam mümkün değildir; yıllardır hapisleri paylaştım ve ölüm oruçları başladığında beraberdim. Ben hâlâ ölüm orucuna yatmak için insanlarımızın böylesine birbiriyle yarış yapmalarının sırrını çözebilmiş değilim; ülkemizde reel olarak hayat ile ölüm arasındaki çizginin çok incelmesi veya Elen efsane veya şiirlerinde olduğu türden ölümle yaşam arasında bir farkın kalmaması, üzerinde çalıştığım hipotezler arasındadır. Ölümün tek mücadele aracı olması veya insanlarımızın ölüme inanmaması, ölümle kendilerini kanıtlayıp ölümle yaşamlarını sürdürmeleri veya sadece bir dünyadan diğerine göç olarak algılaması da düşünebileceğimiz açıklama yollarıdır; ama hangisi olursa olsun bunun bu topraklarda yaşayan insanların yaşam felsefesinde kalıcı etkiler yapacağından hiç kuşku duymuyorum. Böylesine kütlesel ve zamana yayılmış bir inat sergilemesine, seksenli yılların başında güldüğüm "analar-balalar evlatlırın yanına" çağırısına analar ve babaların bu büyük göçte karşılık vermesine, ölümün böylesine küçümsenmesine, başka topraklarda rastlamıyoruz.

Bazen "reel" sol diyorum, belki de "hayalci" sol demek daha yerindedir. Belki de artık rasyonalist değil mistiktir; hangisi, söylemek zor, fakat kesin olan kalıcılık işaretidir. Beşikçi ve Bilgesu'nun sergilerini işte bu kalıcılık çerçevesinde ele almak durumundayız. Beşikçi, Kürt ve Bilgesu reel dünyamız ile bağdır, perçindir ve bağımsız, yüksekte ve onurludurlar. Her ikisinin de bu topraklardan çıkışını, önce doğal değil sürpriz olarak karşılamak durumundayız. Sonra sürpriz etkisini aşıp doğal bulmalı ve kendimize anlatmalıyız; o zaman kendimizi görebiliriz. O zaman yaşamımızı kavramlaştırıp, kavramlarla yaşayabiliriz.

BIÇAK

Bir sabah kapın çalındı
en kuytu köşesinde uykunun
ve pencerende bembeyaz bir bahçe
ellerin yüreğinde sessizliği dinledin...

Gözlerinde geceki yıldızlar... hâlâ
o eski mahallesinde çocukluğunun
saçaklarda kaygan, gökkuşağı pırıltılar.
Yaşamak güzeldi... evet her şeye karşın
şimdiyse bir intihar düşüncesi:
Kapıyı aralamak...

Geçmişe karışacak bir gün
bütün bunlar,
- kim arar, kim anımsar seni?-
sokaktaki mavi eldivenli çocuk,
köşedeki bakkal,
emekli öğretmen Bedia Hanım-komşun
ve rahmetliden hiç bitmeyen bahisler...

Gidip açmalı mı artık kapıyı,
sesleri kovamazsın düşleri kovar gibi,
besbelli seni alıp götürecek
kapını çalan bu sabah,
boşvermek mümkün mü hayatın her ânına?

Birkaç şey alacaksın belki gitmeden,
ya da yalnızca elindeki...
O baybederken bulduğumuz şey
-kim söylemişti?-
yanına kâr kalacak.

Sinan KUTLU

İNSANCIL ATÖLYESİ ETKİNLİKLERİ

- Tüten Anğ, İnsan Felsefesi Üstüne seminer verdi.
- Eren Omay, Bilim Üstüne seminer verdi.
- Sevinç Ereren ile Ferda Ereren, saz-viyolensel eşliğinde türkülerimizden bir demet sundular. Ayrıca müzik üstüne söyleşi yapıldı.

  Tevfik Taş, Yaratıcılık Üstüne bir seminer verdi.
- Eray Veli, Yahya Kemal'le ilgili incelemesini sundu.
- Ömer Serdar, Yahya Kemal'le ilgili incelemesini sundu.
- Tiyatro Simurg, Mehmet Esatoğlu'nun derleyip yönettiği Helene Weigel'in *Sahnedeki İzleri* adlı oyunu sundu.
- Niyazi Berkes'in, Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları adlı kitabından, *Uygarlık, Din, İdeoloji Olarak İslamlık* adlı yazısı okundu.

  Yaratıcılık üstüne yuvarlak masa toplantısı yapıldı.
- Sevim Gündüz, Yazarlık Semineri'nde Richard Bach'ın *Martı* adlı eserini çözümleyerek okuyor.

  Yazarlık Semineri katılımcıları, Turgenyef'in *Babalar ve Oğullar* adlı eserini, çözümleyerek okuyor.
- Kültür Dostları Derneği, Metin İlkin'in *İlk Kahraman Promete* adlı eserini sundu.
- İnsancıl Atölyesi Okuma Tiyatrosu, *İhanet Yılları* adlı eseri sundu.
- İnsancıl Atölyesi katılımcıları, İsmet Alıcı'nın baş sorumluluğunda Sarıyer Paşasuyu'nda güzel bir pazar geçirdiler. Kır toplantısında voleybol, yakan top oynandı, kitap armağanlı bilgi yarışmaları yapıldı.

DOĞMAMIŞ GENÇ OKURLAR VE YAZARLARA REKLAMLAR

Bakır TÜFEKÇİ

Annemin, çocukluğumda söylediği bir sözü anımsıyorum: *"Bunlarınki kayıkçı kavgası. Bunlar kavga ederken küfürün biri bin paradır. Kavga biter, oturur aynı sofrada yemek yerler."* Bunlar dediği, bir kaşık suda fırtına koparanlar, tartışmak için tartışanlar, dün yaptığını, söylediğini bugün unutanlar. Az snora aynı sofraya çöken bu adamları gördüğünüzde kardeşlikten, hoşgörüden, demokrasiden sözedebilirsiniz. Aslında onlar da bu sofradan beslendiklerini biliyorlardır. Hem de domuzuna.

Sadece siyasetin kayıkçı kavgalarıyla dolu olduğunu sananlar aldanıyor. Edebiyat dünyası bir antoloji tartışmasının içinde bugünlerde, Mehmet H. Doğan'ın *Yüzyılın Türk Şiiri* adlı kitabı yayınlandı. Bu kitaptan büyük ilanlarla haberdar olduk. Sonra, Turgay Fişekçi'nin *Cumhuriyet* gazetesindeki yazısı. Gazetedeki yazı yayınlanmadan edebiyat kulislerinde kim bilir neler konuşuldu.

Mehmet H. Doğan hazırladığı şiir yıllıklarını 1993'ten beri Adam Yayınları'nda yayınlıyor. 2001 Şiir Yıllığı mart ayında yine *Adam Sanat* dergisiyle sunuldu.

Mehmet H. Doğan'ın şiir yıllıklarında gösterdiği adaletsiz, keyfi, eşitsiz tutumunun daha önce eleştirildiğini dergi sayfalarından anımsıyorum. Cengiz Gündoğdu, *İnsancıl* dergisinde bunu anlatmaya çalıştı sürekli. Bilinen eleştirileri buraya aktarmayacağım. Bunlar söylenirken sevgili Özdemir İnce, sevgili Turgay Fişekçi neredeydiler. Onların nerede olduklarını bilmiyorum ama, Mehmet H. Doğan onların yanında Adam Yayınları'ndaydı. Bunun için de sustular. Hoş, H. Doğa, Adam Yayınları'ndaki yazı ve yıllıklarında onları kızdıracak bir şey de söylemiyordu. Bu dönemde eleştirenler olsa olsa H. Doğan'ın yıllıklara almadığı hasetçi şairler, dergiler olabilirdi. Ama antoloji hazırlamak böyledir. Darılmaca gücenmece yok.

H. Doğan o zaman adildi de şimdi mi adil değil?

Ne değişti?

Mehmet H Doğan'ın *Yüzyılın Türk Şiiri* kitabı *Yapı Kredi Yayınları*'nda çıktı.

İş burada yayın tekellerinin kavgasına dönüyor. Adam tekelinin sözcülüğünü de şimdilik Turgay Fişekçi yapıyor. Özdemir İnce, Mehmet H. Doğan'ın antolojide kendisiyle ilgili değerlendirmeleri canını yakmamış olsaydı tepkisini ne yönde gösterecekti bilinmez.

Turgay Fişekçi, genel değerlendirmeleri, yaşamöykülerini, basımı eleştirdikten sonra yer verilmeyenlerin desteğini de almak için H. Doğan'ın keyfince, canının istedikleri ile hazırladığı antolojiye giremeyenleri sıralıyor. Aslında umurunda değil Turgay Fişekçi'nin. O, bir kampanya başlatıyor böylece. Kızacak diğer şair ve yazarlar antolojiden kendi şiirlerini çekecekler. İkinci basımında artık *Yüzyılın Türk Şiiri* olmaktan çıkacak kitap. Satılmayacak antoloji. Şairsiz, şiirsiz bir antoloji düşünülebilir mi? Belki şairlerden *adaletin* yanında saf tutmaları istenecek. Saf tutmayanlar, dergi sayfalarından silinecek, kitaplarını bastıracak yayıncı bulamayacaklar.

Doğan'ın *Adam Yayınları* için hazırladığı yıllıklara girmeyen onca şairin sözü neden edilmedi.

Mehmet H. Doğan peki şimdi neden bu "tuhaf işleri" yapıyor sizce sayın Özdemir İnce. Parayı verenin düdüğü çaldığı bu ortamda farklı mı davranmasını bekliyordunuz. Darılmaca, gücenmece yok.

Mehmet H.Doğan kasıtlı, yanlış bir gelenek başlattı. "Kişisel beğeni"yle antoloji hazırlama geleneği. Bunun gelenekselleştiğini nereden çıkarıyorum. Alın size kitabevlerinde bir dolu antoloji. H. Doğan'ı eleştiren Özdemir İnce de bir antoloji hazırlasa bu geleneğin takipçisi olacağını söylüyor yazısında. *"Canımın istediği şairden canımın istediği kadar şiir alırım antolojime. Seçimimden dolayı da kimseye hesap vermeyi kabul etmem."* diyor. Seçimlerinizi canınızın istediğine göre yapacaksınız, bu noktada nesnelliği aramayacaksınız, değerlendirmelerde ise estetiğin nesnel, evrensel ölçütlerinden söz edeceksiniz. H. Doğan'dan bunu bekliyor İnce. Yerelmasından dalbastı olmasını istemek gibi birşey bu. "Canınızın istediği"nden hesap soruyorum sayın İnce.

Antolojilerin "kişisel beğeni"lerle hazırlanamayacağı anlatılamadı.

Lisedeyken, beğendiğim şiirleri topladığım bir defterim vardı. Sevdiğim Şiirler Defteri... İşte bu defter, keyfi hazırlanmıştır, benim kişisel beğenimi yansıtıyordu çünkü. Ben, şiir defterimi yayınlamayı

hiç düşünmedim. Çocuk aklımla bile kendi kişisel beğenimi bu güzel diye dayatmanın yanlış olduğunu düşünüyorum da ondan.

Kişisel beğeniyle hazırlanan antoloji olmaz. Nedir antoloji? Kapsadığı dönemin edebiyat tarihi yansıtır. Antoloji tarihtir diyorum. Beğenelim ya da beğenmeyelim bu bizim tarihimizdir. Bir İnsanlık tarihi yazmak istesem, sevmediğim adamları tarihsel bağlarından koparıp, tarihi kahramansız mı bırakacağım. Faşist de olsa Hitler'siz bir dünya tarihi düşünülebilir mi? İdealist dünya bakışına karşı olmak başka, felsefe tarihini Platon'suz bırakmak başkadır.

Şiir defterlerini antoloji diye yayınlayan hazırlayıcıların durumu bu açıdan trajiktir.

Özdemir İnce, antolojilerin tartışma konusu yapılmasından yana olmadığını söylüyor. Yazının sonunda gençleri ne kadar sevdiğini anlıyoruz İnce'nin. *"Bu yazının yerine dergide genç bir meslektaşımın daha yararlı bir yazısı yayımlanabilirdi. Bu sayılık yerini kaptığım için adını bilmediğim arkadaşımdan özür dilerim."* diyor Özdemir İnce. Memet Fuat'ın hayatta olduğu bir dünyada H.Doğan kim oluyor da "*Türk şiirinin yaşayan en önemli eleştirmeni*" oluyor. Bunu söyleyen Turgay Fişekçi. Ses çıkarmayan Özdemir İnce ve kampanyacı diğerleri, çok değer verdiğiniz biz gençler Memet Fuat'ın sansürlediği Nazım Hikmet'in o, (nokta, nokta)larla geçilen dizelerini hala bilmiyoruz.

Sırf bu yüzden adını bilmediğiniz gençler... doğmamış okurlar... doğmamış yazarlar sizden hesap soruyorlar. Siz, canınızın istediği gibi, keyfinizce yaptığınız seçimlerden dolayı hesap vermeyi kabul etmeseniz de.

Bir de ilan konusu var. Özdemir İnce'yle *Adam Sanat*'ın editörü Turgay Fişekçi, Mehmet H. Doğan'ı ve *Yapı Kredi Yayınları*'nı güzelce eleştirmişler eleştirmesine, tuhaf olan YKY'nin parasını bastırıp aynı dergide, bu eleştirilerden birkaç sayfa ileride, tam sayfa reklam vermiş olması. Sevgili Turgay Fişekçi, hoşgörüsünü ve demokratlığını kanıtlıyor böylece. Bakalım tekellerin kayıkçı kavgasında neler izleyeceğiz. daha.

Reklamın iyisi kötüsü olmaz. Yukarıda adı geçen herkesi ülkenin doğmamış okur ve yazarlarına ilanen reklam ederim. Parasızdır.

Cengiz Gündoğdu
SORU
İnsancıl Yayınları

ANI

Parmaklarımın arasında tuttuğum
Bir pırlantayla uyudum.
Hava ılıktı ve rüzgâr can sıkıcı
"Böyle sürecek", dedim.

Uyanınca onurlu parmaklarımı azarladım
Uçup gitmişti pırlanta!
Şimdi sahip olduğum tek şey
Mor yakut taşı gibi bir anı.

Emily DICKINSON
Türkçesi: Anıl Meriçelli

MERHABA SANAT MERHABA ISRATİ'NİN MİHAİL'İ

İsmet ALICI

Karaerik

Bir karaerik ağacımız vardı, bizim bahçede. Kıyısındaydı bahçenin, karaerikten sonra öteki bahçenin çalıları başlardı. Ama, ballıydı kararerik, karıncaları vardı, bütün gün balla yuva arasında gidip gelirdi karıncalar. Ben sevsem de karaeriğin balını, yemezdim pek. Çünkü karıncalar aç kalabilirdi. Orada bahçede yoncalar vardı boyum kadar. Karaeriğe yaslanır düşler kurardım. Düş kurmak, insanın biraz da kendine söz vermesi gibi birşeydir. Küçükken karar vermiştim, Nartanesi'nin prensi ben olacaktım. Yedi başlı ejderhayı öldürecektim Kaf Dağı'nda. Sonra Sinbad'la birlikte hırsızlık yapıp gezecektim ülke ülke. İnsana... insanlığa mutluluk taşımak için. Orada karaeriğe yaslanarak, ne kadar söz verdim kendi kendime bilemem. Ama, ya kitap okurdum, ya düş kurardım kararerikle birlikte. Yazık, Malatya'da bir tane de olsa kararerik ağacı göremedim. Ne diyeyim, kim kestiyse karareriğimi kolları kırılsın emi.

Ben doğayı gözlerken, bütün güzelliklerini içimde duymak isterim. Bu doğanın bir parçası olmak bunu hissetmek... yaşamak bana haz verir. Benim varlığımın dışında değildir, varolan hiçbir şey. Gürül gürül akan su... ağaçları yalayan rüzgar... gökyüzünü buğulayan güneş. Bazen, sanki bir ağaç sesleniyordur bana, kesiyorlar beni, gel kurtar beni. Koşarım sağıma soluma bakarım. Ama, ağacı göremem. Ama, o ses beynimde yineler kendini... gel kurtar beni. Hiçbir olguyu kendi dışımda aramam. Bana göre, o ağaç varsa, benim varlığımı duyurmak içindir. İşte, insanın tanrısallığı burada başlar. Varolan bütün evreni içinde duyumsayan insan... haksızlığın evrensel olduğunu görür. O büyük acıyı her nefes alışında yaşar. Artık, bir ağacın kesilmesi, onun kollarının kesilmesinden başka birşey değildir. Karaerik ağacının yittiğini bilen insan, hergün duyar o acıyı. Evreni bütünlüklü kavrayan insan böyle yaşar.

Arkadaş

İçinizde Panait İsrati'nin *Arkadaş* kitabını okuyan var mı. Diğer adı da Mihail. Bugünlerde *Arkadaş*'ı okuyup düşlere dalıyorum bol bol. Düşünüyorum... hayaller kuruyorum. *Arkadaş* ne kadar insansız bir toplum olduğumuzu gösteriyor bana. Ben bu kitapla ilgili sizinle sohbet etmek istiyorum. Ey mala, mülke fazla yüz vermeyenler... insani bir güzellik için mücadele edenler.

Arkadaş bir dostluk anlayışının felsefi bir yoğunlukla verilmesinden başka birşey değildir. Yaşar Nabi Nayır *Varlık Yayınları*'ndan çıkan *Arkadaş* adlı kitabın önsözünde şöyle diyor. *"Panait İsrati'nin birçok yapıtında başlıca temalardan birini oluşturan dostluk, burada bütün öteki kaygı ve ereklerin üstüne çıkar. 'Mihail'in bir dostluk türküsü olduğu söylenebilir."* Ben sizinle İsrati'nin dostluk anlayışı üzerinden sohbet ederken, günlük yaşamızdaki çelişkileri de göstermek isterim. Panait İsrati *Arkadaş* adlı kitabıyla birlikte çok çeşitli olguları bizimle tartışıyor. Sanat... yaratıcılık... güzellik gibi. Ve kitabın bir yerinde şöyle diyor, *"Güzelliği sevmeyen insanların özverili olmasına imkan yoktur."*

Kitabın bir yerinde, Mihail'le dost olmak isteyen Adrian'ın göstermiş olduğu bir tavır var. Mihail, Kir Nikola'nın yanında çalışıyor. Adrian, Mihail'le konuşmak için bir yalan uydurarak Kir Nikola'dan izin istiyor. Yalanı ise Mihail'le birlikte bir işe gideceklerini söylemek. Ama, Kir Nikola'dan Mihail için izin isteyen Adrian, Mihail'e hiçbir şey danışmıyor. Yani, Mihail gelir mi gelmez mi hiç sormuyor. Mihail'in Adrian'a cevabı ne oluyor. *'Memleketinizde 'düşçülerin' bile, kendi rızası olup olmadığını düşünmeden, tıpkı bir atı ya da eşeği ister gibi sahibinden uşağını yardım için istediklerini görüyorum."* Hiç size sorulmadan, sizi bir işe kattılar mı. Bu ülkede böyle olur çoğu şey, size sorulmadan size dair kararlar alınır. O gelir, o gider. Despotik insan yapısı budur. Bazıları da bunu öyle cilalayıp, ince hesaplar altında verir ki, siz bile farkedemezsiniz. Siz, size sorulmadan yapılan bu işten mutluluk duyarsınız. Böylece size bir değer verildiğini sanırsınız. Oysa söz hakkınız çoktan elinizden alınmıştır. Peki, böyle bir durumu yaşayan insanın yük hayvanından... bir uşaktan... köleden ne farkı vardır ki. Size soruyorum şimdi, halk için karar alanların, ka-

rarlarından ne kadar halkın haberi var sanki. Peki, bu halkın kendine dair alınan karardan haberi yoksa, neden halk adına yola çıktığını söyler çoğu yapılanma. Halk adına söz söyleyen örgütlenmeler, hiçbir zaman şöyle düşünmez. Bir kişi bile bu karardan habersiz, ya da karşıysa, bu karar halk adına alınmamıştır. O örgütün kendine, halkın öncüsü, sözcüsü demesinin hiçbir anlamı yoktur. O tek kişiyi kültürel bir varlık olarak görmüyorsa, aslında kültürel bir yapı olamayan o örgütlenmedir. Sorun, senin karşındakine değer verme sorunudur. Genellikle, halk adına yola çıkan yapılanmalar, kendini halkın yerine korken, ötekini dıştalar. Burada, bir söz ortaya atılır. 'İstisnalar kaideyi bozmaz'. O istisnanın varolması sorunu kimsenin umrunda değildir. Peki, böyle bir kültürle insan nasıl değişecek. Birebir ilişkilerimizde söz ve eylem hakkını eşit etmediğimiz sürece insan değişmez. Söz ve eylem eşitliğinin olmadığı yerlerde ise dostluk olmaz. Mihail ne güzel diyor, sen benim söz ve eylem eşitliğimi görmek istemiyorsun, ama dostluktan bahsediyorsun.

Yine Mihail'in bir sözünü alalım. *"Sefaletimin sizde uyandırdığı güzel duygular için teşekkür ederim, ama siz bu düşleri gerçek sanan bir romantiksiniz. Hayatı tanımıyorsunuz, kendi zararınıza olarak tanımanızı da istemem. Haydi bırakın 'inime' gideyim."* Şu duyguyu çok yaşadım ben. Siz yaşamadınız mı hiç. Güzel bir dostluk kurabilmek için çabalamak ve onu sanatın ortaya koyduğu o güzel insan ruhu içinde aramak. O karaerik ağacının altında, güzel bir dostluk kurabilmeyi düşlerdim. Dokuz on yaşlarında. Dostlarla dünyayı dolaşacaktık biz. Evrensel bir sevgi vardı çünkü, inanırdım daha o zamanlar. Bu sevgi bütün insanları bir araya getirecekti. Aksi oldu, ben, bu topluma göre, sefaletin içinde yaşayan sefil biri oldum, Mihail gibi. Kitap okumak, düş kurmak, gelecek güzel dünyaya dair birşeyler eylemek... Aptallıktan başka birşey değil, çoğu insana göre. Son paramı kitaba yatırdığım için, annem babam çok kızdı bana. Ama neylersin. Mihail'in o haline şaşırıyor Adrian kitap okumak ve sadece karnını doyurarak yaşamasına. Mihail için haz olan olgu, Adrian için acıntı. Bana da çok acıyanlar var... akıl verenler, tavsiyede bulunanlar. Acımak, ne güzel bir duygu değil mi. Bana ise bu tür acımalar, Mihail'de olduğu gibi, karşımdakinin zavallılığını görmekten başka hiçbir işe yaramamıştır.

Dilenciler Niye var?

Gelin şu acıma duygusuna devam edelim. Şu dilenciler neden var acaba hiç düşündünüz mü? Toplumsal yoksulluğun geldiği nokta diyeceksiniz buna, ne iyi. Peki sadece bu kadar mı. Ya şu bizim acıma duygumuzun hiç etkisi yok mu. Siz, öğrencisini döven bir öğretmenin, sonra bir dilenciye sadaka verdiğini gördünüz mü. Ben gördüm. Şu sadaka var ya, acıma duygusundan çıkar, sonra bu vicdan rahatlatma olgusuna dönüşür. Böylece o zavallı insan vicdanından kurtulmuş olur. Ha kilisede vaaz vermiştir ha sadaka. İkisi de aynı yola çıkar. Saf, duygusal insanlar sadaka verir. Ama, düşünmez hiçbir zaman o yoksulu o hale getiren şartları, bunu nasıl değiştireceğini. İşte zavallılık burda başlar. Bazen, şu lafı duydum mu, ifrit olurum, ben duygusalım... şiir gönülle (yürekle) yazılırmış. Boş, karşılığı olmayan, bilinci reddetmiş insanın küçük avuntularıdır bunlar. Böylece rahatlar, içini boşaltır. Hem duygusal olduğunu belirtmiş olur. İnsanın içinin yağı erir böyle durumlarda. Aslında ben duygusalım diyen çoğu insan, bize şunu demek istiyordur. Bu sistemin belirlemiş olduğu çoğu hükümlülükleri yerine getiriyorum ben. Bu köle ruhunun uzantısıdır. Şiir gönülle yazılır diyenler ise, bir yandan kendinin duygusallığını belirtmek isterken, diğer yandan bize şunu diyordur. Herşey muhabbettir, yaşayalım işte sömürüyü... sınıfları görmeden. Böyle diyenlerin çoğu, dilenciye sadaka veren ve vicdanlarından kurtulmak isteyen zavallılardır.

Adrian'ın Mihail'e karşı, Mihail'in olumlu tavırlarıyla birlikte dostluğu iyice güçleniyor. Mihail, Adrian'ın kasabasında gurbette. Adrian ise kendi evinde kalıyor. Ve Mihail'i düşünerek evine girerken şöyle bir söz söylüyor. *"Kendi vatanında ve ana ocağında senin kadar gurbette olduğumu yalnız sen anlayacaksın."* İşte dostluk burada başlar. Dost, her an her dakika dostunu beyninde taşıyan insandır. Düş kurarken bile, dostuyla birlikte düş kurduğunu hissedendir. Adrian kalbine saplı bir bıçak gibi hissediyor, Mihail'in gurbette olmasını. Bu eşitsizlik onu eziyor. Dost, böyle bir eşitsizlik istemez hiçbir zaman. Ya günlük hayat içindeki dostluklara bakın. Bir otorite kabul ettirmek içindir çoğu. İktidar olma hırsı yoğun bir şekilde yaşanır her alanda. Çoğu insan, ne idüğü belirsiz küçük laflarla, 'dostunu' aşağılamaya çalışır. Böylece kendini bir mertebeye kor. Bazıları ise, hiç konuşmaz, ağırdan alır çoğu şeyi, böylece gizemli olacaktır. Dostluk o gizemin kabul edilmesiyle olabilir, ancak o kişiye göre. Bu kişiler, açıkça koymaz kendini ortaya. Çünkü kendi kişiliğinden korkarlar, güçsüz ve zavallıdır.

Adrian'ın bir nişanlısı var, adı Lenutza. Adrian, Mihail'i evine bir ağabey gibi almayı düşünüyor. Annesi buna karşı çıkıyor. O şimdi Lenutza'yı ikna etmek istiyor. Diyor ki kendi kendine, Lenutza'nın genç ruhu belki beni anlar. Lenutza'ya söylüyor. Bir kardeşim olsa kabul eder misin. Kim diyor Lenutza. Kir Nikola'nın uşağı Mihail, diyor. Ve cevabı şu Lenutza'nın. *"Aman! O bitli mi? Delirdin mi sen, Adri-*

an." Sürü insanının tavrı budur. Biçim yeterlidir onun için. Bitliler, şarapçılar, dilenciler yaramaz insanlardır. Onlarla hiçbir ilişkiye girmemek lazım. Hem bu yaşam neyimize yetmez ki, derler. Öyle kısır bir yaşamdır ki bu aslında, ama onlar bu kısırlığı algılayamazlar. Sadece yargılarlar, hesapsız, kitapsız, genelin değer yargılarından çıkmadan. Böylece bir akılları varmış duygusunu yaşarlar. Başkalarına akıl vermeye çalışırlar ve dedikodu yaparlar.

Köle Ruhu

Mihail Kir Nikola'nın yanında simit satıyor. Birgün Adrian'la birlikte simit satıyorlar. İlk önce şöyle bir olay yaşanıyor. Mihail soluklanmak için ağır simit sepetini bir yere koyuyor. Bunu fırsat bilen Adrian simit sepetini omzuna alıyor. Mihail, şöyle diyor Adrian'a. *"Hayır, simiti taşımanızı istemiyorum, o benim görevim!"* Çok basit bir iyiniyet olgusu diye görünen bu yan, yani arkadaşa yardım etme duygusu aslında aynı zamanda, bir insana çaresizliğini zavallılığını gösterme olgusudur. Mihail bundan rahatsız oluyor. Ama, Adrian'ın umrunda değil bu. Bir insanın kendi başına ayakta durabileceğine inanamıyor Adrian. Bizde anneler ve babalar böyledir biraz da. Anne baba, oğlunun, kızının bütün işini kendisi yapmak ister. Onu yaşam deneyiminin içine sokmakmak için, kollar, gözetir sürekli. Sanki o yaşam deneyiminin içine giren çocuğunu hemen biri kapacaktır duygusuyla yaşarlar. Böylece kendi çocuğunun kendi aklıyla bir karara varmasının önünü keserler. Anne baba olmak , çocuklarının başında gardiyan olmaktan başka birşey değildir. Hayat deneyimi olmayan bu insanlar ise, saksıda çiçek gibi topluma yerleşmeye çalışırlar. Ama, ne yapsalar bir yanları iğreti durur. Bir de kızları koruyan delikanlılar var biliyorsunuz. Onların sevgilileri bir yere tek başına gidemez, bütün işleri sevgilileri adına kendileri yaparlar. Böyle hamarat, ama özgürlüğünü kısıtlayan erkekleri kadınlar neden sever bir türlü anlayamam, doğrusu. Belki de köle ruhunun azaptan kurtulmasının bir sevincini yaşıyordur, böylece o kadın, kimbilir. Mihail'in dediği dostluk, iki insanın kendi özgürlüklerini yaratabilme hakkının varolduğunu bilmekten başka birşey değildir. Dostluk adına, senin benim yaşamıma girme hakkına sahip değilsin, der Mihail. Ben kendi özgürlüğümü kendim yaratabilirim. Aciz değilim. Ellerim var taşıyabilirim sepetimi.

Mihail simitlerden bir miktar satmadan ayırıyor sürekli. Buna Adrian şaşırıyor, kalan simidi satsan daha iyi yaşayabilirsin pekala diyor. Fakat, Mihail kalan simidi, yoksul, küçük Rum çocuklarına dağıtıyor, şöyle diyor Adrian'a. *"Beni candan seven, sevinçle bekleyen bir onlar var, simitçi olmadan önce, İbrail'e yeni gelip aç susuz limanda dolandığım sıralarda da beni sever ve beklerlerdi. On beş günden beri bütün Grivitza Sokağı halkının yaptığı gibi bana 'bitli' demeyen de yalnızca onlardır."* Çocuklar, ne tatlı mahluklardır değil mi. Yargısız insana bakarlar ve açıkça korlar yüreklerini ortaya. Gerçi günümüzde şöyle diyen çocuklar da var ya, şiddetten etkilenmiş. Anne bir tane vurursam şimdi sana yapışırsın duvara ha. Baba da kıs kıs güler ona.

Mihail kendini anlatırken, bir söz söylüyor Adrian'a. *"Ama, içli insanlar mantıklarına uymazlar."* Bu cümle beni sarstı. Gerçi *Arkadaş* her satırıyla etkiledi beni. O söz ne kadar da güzel anlatıyor biraz da kendi gerçekliğimi. *"Çocuktum duygularımın hayvanı/ kim el uzattıysa bana/ semer vurdum sırtıma."* Bir şiirimde böyle diyorum. Mihail'in dediği gibi biraz da, gerçekliği görebilmenin yolu mantığa uymamaktan geçer. Bugün varolan doğrulara uyan çoğu insanın gerçekliği kavrayabilmesine imkan yok bana göre. İnsana karşılıksız... beklentisiz kendini sunmam lazım ancak, bu kendini koyvermek değildir. Bu insanı yaşayabilmektir... bütünlüğüyle. Bugün varolan mantık ya da akıl diye öne sürülen olgu, insanın bu sisteme bağlayan önermeler yığınından başka birşey değildir. İşte bu noktada, insanın bilincinin yetmediği yerlerde, bu sistemi yıkmak için artık, duyguyu karıştırmaktan başka birşey gelmez elden. Bu duygu ise, tarihsel bir olgudur. Bu da insandan, emekten, güzelden yana yan tutma duygusudur. Bu noktada bana, bize geçimsiz desinler, neyleyelim. Sınıfsal kini olmayan insanlar, herşeyi olduğu gibi kabul etmeye hazır insanlardır. Kuşku yiter... soru sormazlar, pörsürler yavaş yavaş. Sonra dişleri çıkar onların köpek dişleri, ilk fırsatta ısırmak için seni. Hiç acımadan keserler karaerik ağacını.

Acı Yetisi

"Sefalet ve acılar insanı samimi yapar. Daha ileri gidiyorum: Acı, mutluluklar yaratır. Kolay mutluluğun kararsızlığı, emek karşılığı olmayan hazların kalleşliği, Narsist gibi kendi kendine hayran olmanın boşluğu sinirlerimizi yorar, hayatın en insani değerlerinden kişiyi yoksun kılar ve büyük felaketlerden habersiz olan her insanın sürdüğü tek taraflı hayatın kaynaklarını kurutur.(...) Bizim mutluluk kaynaklarımızın kesilmemesini sağlayan tek araç ise acıdır." Mihail düşüncesini bir ara böyle belirtiyor Adrian'a. Çoğu kereler ben derim ki, acı duymayan insanın gerçekliği algılamasına imkan yoktur. Ama bu acı, vicdanımızı rahatlatmaya dönüşmediği sürece. Bu aynı zamanda bir yaşam biçimidir. Panait İsrati bu bölümde bize şunu demektedir. Büyük sanatçıyı, büyük yapan olgu her an insanın büyük acısını içinde yaşamasıdır. Bu acı ki, bazen

sanat eserini üreten insana en büyük mutluluğu yaratır. O mutluluk ki, insanı bütünüyle içinde yaşama mutluluğu ve insana birşeyler verebilmenin sevincidir. İnsanı bütün halleriyle duymayan kişinin insanı tanımlamasına, kendi kişiliğini oluşturmasına imkan yoktur, der Panait Israti. Benim anladığım sanatçı ya da insan anlayışıyla bu noktada birebir örtüşürüm Panait Israti'yle. Ona göre de sanatçı sırtında dünyayı taşıyan Atlas, ciğerini kartallar yerken büyük acı çeken gittikçe ciğeri büyüyen Prometa ve söz dinlemez bir çocuktur. İşte sanatçı bu bileşkeler üzerinden kendini vareder, geleceğin insanı da ancak böyle varolabilir. Bu dünyada fazla birşey istemeden yaşamak lazım, (bu fazlalık maddiyat anlamıyladır) der, Panait Israti. Açıkça şunu der bize, değer verdiğiniz en küçük nesne bile gerçekliği görmenizin önünde engel olabilir sizin. İşte o zaman insan olamazsınız. Canlı, insanı tutuşturan o acı içinde erdemli kalarak mutluluğu yakalayabilmek için, sadece insanın ortaya çıkarmış olduğu o bilgelikle ayakta durmalısınız, der. Bakın yine ne diyor, Panait Israti. *"Kuşkusuz, pek çok kimse bizimle ilgileniyor, çünkü basit insanların en büyük zevki başkalarının işlerine burnunu sokmaktır, ama bir yaram olduğunu keşfetmemeleri için dikkatli davranın: Yoksa derhal parmaklarını o yaraya sokmak için üstüme atılırlar"* Evet, sürü kültürü budur. Onlar bir açığını gördüğünde onu kapatmak için yardımcı olmaz. Onu herkese göstermek için kahkahalar arasında bağırtılara başlarlar. Aman aman verdiğiniz bedellerden o sürüye bahsetmeyin, onlar için bu alay konusudur. En kötü koşulda yaşa, acısını duy erdemini yitirme bundan mutlu ol. Yoksa haz duymasan yaşamından, sürünün önüne atılan bir kemik parçasına dönersin... o ağızdan bu ağıza...

Kitabın bir bölümünde Petrov, Adrian'a şöyle diyor. *"Dahası var. Sizi tek başınıza heyecanlanırken de gördüm ve sanattan zevk almakta samimiyetinizin derecesini o zaman anladım."* Petrov, Adrian'ın kendi kendine heyecanlanma olgusunu kullanmıyor. Petrov için güzel bir olgu bu. O sürü kullanır bunu. Deli misin sen, kendi kendine ne gülersin, heyecanlanırsın. İnsanlar bendeki bu yanı kullanmasın diye yağmurlu havalarda ıssız sokaklarda çok gezdim. Onlara göre benim kendi kendime heyecanlanmam bir delilik belirtisidir. Çocukken karaerik ağacım vardı, orada düşler kurardım. Okuduğum kitaplar üzerine, deliliğim öyle bir haz verirdi ki bana. Öyleyim hâlâ. *Arkadaş* beni coşturdu, sevindirdi, üzdü, kendimi yaşadım.

Dost Kimdir?

Petrov Adrian'a şöyle diyor. Adrian Mihail'den büyük bir dost diye bahsettikten sonra;

- Kimmiş bu adam? dedi. Dostluğunuza layık biriyse bende onun dostu olmaya can atacağım. Elimden gelen herşeyi isteyin, hemen yapmaya hazırım. İşte evim, işte kesem, sıkıntıda isen ikisi de emrine amadedir." Petrov hiç tanımadığı Mihail için söylüyor bunu. Sadece Adrian'a güvendiği için. İşte dostluk budur, biraz da. Karşılıksız bağlanmak ve güvenle vareder kendini. Petrov kılını kıpırdatmadan bütün malını mülkünü serebilir dostunun önüne. Mülkiyetinin ağır baskısını hiçbir zaman dostuna hissettirmemek için her türlü çabayı yapar, dost. Oysa benim bir hısmım vardı çocukluk arkadaşım. O bütün gün, gözümüzün önünde parasını çıkarır sayar sayar öbür cebine kordu. Birgün kavga ettik, para saymasından dolayı. Dost, arkadaşı mülksüzken, kendi mülkünden utanandır. Bundan arkadaşına hiç bahsetmeyen, ama arkadaşının yardıma ihtiyacını hissettiği an herşeyini önüne seren insandır.

Petrov, Mihail'le tanıştığında şöyle bir söz söyler. *"Niçin okursunuz?"* Mihail böyle bir soruya kızar. Düşünün bütün insanın temel uğraşı olması gereken bir iştir, okumak aslında. Yemek yemenin niçinliği sorulur mu insana. Ya da neden elbise giyiniyorsunuz diye bir soru sorulabilir mi insana. Doğal bir gereklilik olması gereken okuma eylemi, ne yazık ki niçin okuyorsunuz sorusuna dönüşebiliyor bu ülkede. Sürüye okuduğunu bahsetme alaya alır ve sorarlar, niçin okuyorsunuz, ya ne okuyorsunuz.

Şimdi, Mihail ile Petrov arasındaki bir sohbeti vermek istiyorum. Sizin belirli yargılarınızı kırabilmek ve nasıl bir özveriyle insan olmak gerekliliğini gösterebilmek için.

"Mihail, ressama

- Benim gibi bir adamın okumaya bu kadar düşkün oluşuna akıl erdirememekle haklısınız, ama beni hiç olmadığım bir insan yerine koymakla hata ediyorsunuz, dedi.

Öteki açıklıyordu:

- Bakın, insanın okuyabilmesi için mutlu değilse bile memnun olması, yani asgari bir rahatlık içinde olması gerekir. Aç karnına okunabileceğini de savunacak değiliz ya!

- Evet, savunuyorum.

- O halde anlayamadım sizi?

- Anlayacaksınız. Okumak nedir sizce?

- Bir zevk.

Petrov şaşırmıştı. Mihail devam etti.

- Şunu bilin ki, sanattan herkes aynı şekilde zevk alamaz. Onu, yemeği hazmetmek için bir likör gibi alanlarda vardır."

Ben çok insan tanırım, devrimci demokrat fakat bunların kitap okuma diye bir alışkanlığı yoktur. Kitap okumak çoğuna göre bir ağırlık taşımaktan başka bir iş değildir. Fuzuli bir iş gibi gelir. Okumak

onun ardındaki coşkuyu yaşamak insan olduğunu hissetmek, kendine yeni değer katabilmek için çabalamak boş uğraştır. Niye kitap okumuyorsun diye sorsan, şu cevabı verir. İmkanım yok. Mihail gibi insanlar olamaz onlar. Tek tutkusunun kendisini ve dünyayı değiştirmek olması gerektiğini anlayamaz çoğu insan. Kitap boş zamanı dolduran bir aperatiftir. Buradan geniş açılım yapalım. Çoğu insan mücadelenin dışında durarak, kendi bireyselliğini yaratmak gerektiğini söyler. Sol içinde mücadele ona göre bireyselliğinin yitmesidir. Bugünkü sol için doğrudur bu. Ama kendi bireyselliğini ortaya çıkarmak için yaptığı tek şey... para kazanmaktan başka birşey düşünmemek. Bir tekstil atölyesi açmak için çabalamak, sonra sanat yapmak. Böyle bakar çoğu kişi. Ona önce bir yerlerden sürekli akar olacak, sonra bu okumaya başlayacak. Aslında bu insanın kendini kandırmasından başka birşey değil.

Mihail şöyle diyor, *"İnsan sefaletinin derinliklerine iyiniyetle inilmez"* Genellikle iyiniyet, herşeye duyguyla sevgiyle yaklaşmak olarak anlaşılır. Mihail'in dediği gibi bilinçli bir çabadır iyiniyet. Herkesin dediği gibi değil, didik didik ederek her olguyu, ancak böyle bir durumda iyiniyet ortaya çıkar. Yoksa, vicdan boşaltan papazlara döner insanlık. Dönmüştür de zaten.

Panait Israti, *Arkadaş* adlı kitabıyla dostluğu, insanı tartışıyor bizimle. Sanatla, felsefeyle, bilimle uğraşmayanın dostluğu dostluk değildir Panait Israti'ye göre. Bu ise ancak, büyük bir çabayla olur. Lafla değil, bir yaşam biçimidir. Sistemin verdiği bütün değer yargılarını reddederek varolabilir insan Panait Israti şöyle der, kitap okudukta, çok çeşitli olgularla karşı karşıya kalırız. Dostluğu geniş bir şekilde sorgularız. Bunun yanında Balkan insanın, herşeyi didik didik eden, akılı ve akıldışını reddetmeyen yanlarını gösterir bize. Sovyet insanında, yürekten birşeye bağlanmak önemliyken, bu uğurda her türlü riski göze alınırken, içten içe şöyle der, Panait Israti, bu topraklarda kuşku ve dostluk daha önemlidir. Bunu yaratamadığımız sürece geleceğin toplumunu kuramayız.

Benim bir düşüm var. Bana göre sanat yapma hakkı üreten insanındır. Bir gün üreten insan, beş saat çalıştıktan sonra iki üç saat sanat yapacaktır. Bu hak bütün emekçilerin hakkıdır. Panait Israti'de böyle bir toplum düşlüyor, anladığım kadarıyla. Birgün emekçiler iki üç saat sanat yapma hakkını kazanacaktır. Israti'nin romanındaki Mihail'leri çıkartabilirsek ortaya. İşte bu yüzden gelecek yüzyıl diyorum ki ben, işçi filozofların yüzyılı olacaktır.

YILDIZLAR

bulutlar seriverde
gökyüzüne yatağını
önce yıldızlar girdi
sonra güneş
seviştiler gün boyu
söz kestiler aralarında
evleneceklerdi
hülyaları vardı
yürekleri birleşmişti
sonra bir gün
ağaçlar, kuşlar duydu
aşklarını kıskandılar
ayırmak istediler
ayıramadılar
sonra yağmur duydu
damlacıklarını serpti
üstlerine gül yerine

Gün ALTAY

Orhan'a

I
keşke sana iyi şeyler söyleyebilsem Orhan
böyle yol ortasında kimsesiz kanım akmasa
ıslak kaldırımın soğuğu yüzüme çarpmasa

hep neremden geçtiyse ölüm
o yanım eksik kaldı
bir yanım metropol
bir yanım hep ıssız kaldı.

II
beni böyle bırakıp da gitme Orhan
esriğim ve yalnızım
üstelik de
hâlâ oynayalım diyor içimdeki yorgun çocuk.

III
beni böyle bırakıpta gitme Orhan
banklarda sabahlıyorum sonra
hiç de sıradan olmayan bir günü
sıradanmış gibi yaşıyorum
canım sıkılıyor boş boş dolanıyorum
son kullanma tarihi geçmiş dergileri okuyorum
kimsesiz kedilere
kimseleri varmış gibi davranıyorum
depresif takılıyorum sonra
uluorta-yalancı-intiharlar yaşıyorum
beni böyle bırakıpta gitme Orhan
yalvarıyorum.

Tülay PİRİNÇCİ

BİR "MODEL"İN İFLASI VE BAŞKALDIRI

Temel DEMİRER

"Ben neyim? Ne yapmam gerekir?
Ne umabilir ve neye inanabilirim?
Felsefedeki herşey buna indirgenebilir."(1)

Coca Cola'lı, Mac Donals'lı, Holywood'lu figürleri ile bir "uygarlık modeli" olan ABD; kapitalizmin "rüya"sı, emekçilerin, ezilenlerin, ötekilerin kabusudur... Küreselleşme ile tektipleştirilen (Amerikanlılaştırılan) (2) dünyada, ABD modeli kavranıp, yerliyerine oturtulamadan ezenlerle ile ezilenler, Kuzey ile Güney arasındaki kategorik kopuş ve kapışma yerli yerine oturtulamaz... Bu bağlamda öncelikle bir "uygarlık modeli" olarak ABD'nin (3) ne olup olmadığının; ve ezilenler, Güney açısından ne anlam taşıdığının ortaya konulması, küreselleşme retoriğinin de -doğrudan- sergilenmesi açısından yaşamsal önemdedir...

1- BİR "UYGARLIK MODELİ": ABD...

"Şeytanı kovmak için
iblis çağırmak!" (4)

"Son 10 yılda dünyanın en zengin ülkesi konumuna gelen Amerika, sosyal güvenlik ile gelir dağılımı arasındaki adaletsizliği çözebilmiş değil. Bunu gösteren en çarpıcı rakam 44 milyon ABD vatandaşının sağlık sigortasının olmaması. Gelir dağılımındaki eşitsizlik ise şöyle: Son 20 yılda toplumun en fakir yüzde 20'si yüzde 9 daha fakirleşti, üst sınıf yüzde 43 daha zenginleşti." (5) Bill Gates, 63 milyar dolarlık serveti ile 25 milyon nüfuslu Peru'dan daha zengin... Warren Buffet, 28 milyar dolarlık serveti ile nüfusu 2 milyonu aşan Kuveyt'i geride bırakıyor... Ted Turner, 9.1 milyar dolarla 2.7 milyon nüfuslu Panama'dan zengin... En zengin 400 Amerikalı'nın serveti, İngiltere'yi yakalıyor..." (6)

"DTÖ'nün 1999 yılı verilerine göre, ABD (7) 5 trilyon 610 milyar dolarlık dünya ihracatının ve 5 trilyon 875 milyar dolarlık ithalatın lideri oldu." (8) "1996 yılında en büyük 500 Amerikan şirketinin kârı yüzde 23.3 arttı. 1992-1995 arasında da en zengin yüzde 1'lik ailenin ulusal zenginlikten aldığı pay yüzde 30.2'den yüzde 35.1'e yükseldi. Oysa ücretlilerin yarısının reel geliri 1989'daki düzeyde kaldı. 358 dolar milyarderinin serveti dünyanın yoksul yarısının gelirine eşit. (9) Dünya nüfusunun en zengin yüzde 20'si ile en yoksul yüzde 20'si arasındaki gelir farkı 1970'lerde 30'a 1 idi. 2000'lerde bu fark 78'e 1'e yükselmiş durumda. 7 milyonluk nüfuslu İsviçre'nin yıllık geliri, yarım milyar insanın yaşadığı Afrika'nın yıllık gelirine eşit"tir. (10)

Bu arada "OECD üyesi zengin ülkelerde 47 milyon çocuk yoksuldur. Zengin ülkelerde her 6 çocuktan biri, hayatını açlık sınırında sürdürmek zorunda kalmaktadır (...) Refah ülkesi olarak adlandırılan ABD de çocukların yaklaşık beşte biri yoksul"dur. (11) Yani "OECD ülkelerinde her 6 çocuktan biri yoksuldur. Yoksul oranı en yüksek ülke yüzde 26.2 ile Meksika'dır. 29 ülkeyi içeren listede ABD yüzde 20.5 ile ikinci, Türkiye ise yüzde 19.7 ile beşinci"dir. (12)

Fidel Castro'nun ifade ettiği gibi, "ABD zengin bir ülke, dünyanın en zengin ülkesinde bile ciddi sosyal sorunlar var. (13) Bunların bazılarından söz etmek istiyorum. 36 milyon insan, nüfusun yüzde 14'ü yoksulluk sınırı altında yaşıyor. Diğer gelişmiş ülkelerden iki kat fazla bir oran. Avrupa'nın ve Japonya'nın iki katı. 43 milyon insan sağlık sigortasına sahip değil ve diğer 30 milyon insan pratik olarak mevcut olmayan düşük bir tıbbi sigortaya sahip. 30 milyon okur yazar olmayan insan var ve bir 30 milyon insan da az derecede okur yazardır. Bu araştırmayı Küba yapmadı. Bunlar uluslararası örgütlerin resmi rakamı. Siyahi nüfus arasında yoksulluk oranı yüzde 29, tüm nüfus arasında yüzde 14. Siyahi çocuklar arasında bu rakam yüzde 40'a ulaşıyor. Birleşik Devletlerin bazı şehirlerinde ve kırsal alanlarında bu yüzde 50'nin üzerindedir. Ekonomik genişlemeye karşın, Amerika'daki yoksulluk oranı Batı Avrupa'dakinden 2-3 kat daha

yüksek ve Amerikalı çocukların yüzde 22'si yoksulluk içinde yaşıyor. Bunlar resmi rakamlar! (14)

Özel sektördeki tüm işçilerin sadece yüzde 45'i sosyal güvenlik sigortasına sahip. Tüm Birleşik Devletler nüfusunun yüzde 13'ünün 60 yıldan fazla yaşayamayacağı tahmin ediliyor. Kadınlar hâlâ karşılaştırmalı mesleklerde erkeklerin kazandıklarının yüzde 73'ünü kazanabiliyorlar ve herhangi bir sosyal hakkı olmayan part-time (yarım gün) işçilerinin yüzde 70'ini oluşturuyorlar. 1981 ve 1995 yılları arasında birden fazla işe sahip yeni işçilerin yüzde 85'i kadındı. Nüfusun 1975'de zenginliğin yüzde 20'sine sahip olan en zengin yüzde 1'i şimdi yüzde 36'ya sahip ve açık genişlemeye devam ediyor...

Şu anda Birleşik Devletler hapishanelerinde ölüm hücrelerinde olan, ölüm cezasına çaptırılmış 3.600 insan arasında bir tane milyoner, üst-orta sınıfa ait bir kişi yoktur. Sadece olanı söylüyorum... Birleşik Devletlerin tüm tarihinde tek bir beyaz adam siyah bir kadına tecavüz etmekten idam edilmemiştir. Bununla birlikte ve bu bir tarihsel gerçektir, tecavüzün ölümle cezalandırıldığı sırada, tecavüzden idam edilen 455 insanın 405'i siyahiydi. Yani 10 kişiden 9'u demektir... Sivil toplum örgütleri tarafından yeni yapılan bir çalışma Birleşik Devletlerde beyaz erkekler beş kez daha hızla uyuşturucuyla ilgilense de, siyahi erkeklerin uyuşturucuyla ilgili suçları söz konusu olduğunda beyaz erkeklerden 13 kat daha fazla uzun cezalar alma şanslarının olduğunu gösteriyor... Birleşik Devletlerde hapishanelerdeki kadınların yüzde 60'ından fazlası Amerikalı Afrikalılar ya da İspanyollardır." (15)

"Dünya Sağlık Örgütü'nün araştırmasına göre, ABD, ruh sağlığı bozuk ülkeler sıralamasında dünya birincisi. Amerikalıların yüzde 48'i en az bir kere akıl hastalığı geçiriyor..." (16) "Her yıl; 27 bin Amerikalı intihar ediyor... 23 bin kişi öldürülüyor... 85 bin kişi ateşli silahlarla yaralanıyor... 13 milyon kişi saldırı, ırza tecavüz, silahlı gasp, hırsızlık, kundakçılık gibi suçların mağduru oluyor... 135 bin çocuk okula silahla geliyor... 5.5 milyon kişi her türlü suçtan (trafik suçları hariç) tutuklanıyor... 125 bin kişi aşırı alkol kullanımı yüzünden genç yaşta ölüyor... 6.5 milyon kişi yasal, 5 binden fazlası yasadışı biçimde eroin, kokain ve benzeri uyuşturucu kullanıyor... 3 milyonu ağır tiryaki denilebilecek 34 miyon 450 bin kişi mariuhana müptelası...

Her altı Amerikalıdan biri sakinleştirici kullanıyor. Bu tür ilaçların kullanımını doktorlar teşvik ediyor; bu konudaki kârlar çarpıcı boyutta... 5 bin kişi psikolojik uyarıcı ilaçlar yüzünden ölüyor... 200 bin kişi beyin ve sinir sistemi üzerinde tahrip edici etkisi olduğu bilinen elektrik şoku tedavisi görüyor... 25 milyon kişi, yani her 10 Amerikalı'dan biri, psikiyatri, psikoterapi veya tıp merkezlerinden, zihinsel ya da duygusal sorunlarının çözümü için yardım istiyor... 6 milyon 800 bin kişi hastaneler yerine papazlara, yardım kurullarına vs. gidiyor... (17)

2 milyon kişi gereksiz ameliyatlara maruz kalıyor, on bin kişi de bu ameliyatlar yüzünden ölüyor... 5 bin çocuk anne-babaları ya da büyükanne, büyükbabaları tarafından öldürülüyor... 30 binden fazla çocuk fiziksel kötü muamele ya da bakımsızlıktan sakat kalıyor...

1 milyon çocuk evden kaçıyor. Çoğunlukla anne-baba ve öteki aile büyüklerinin CİNSEL saldırıları dahil kötü muamele yüzünden... CİNSEL saldırıya uğradığı için evden kaçan çok sayıda çocuktan yüzde 83'ü beyaz... 150 bin çocuğun kayıp olduğu söyleniyor... Amerikada aralarında 7 yaşındakilerin de bulunduğu 900 bin çocuk, çocukların çalıştırılmasıyla ilgili yasalara aykırı bir biçimde, günde 10 saatten fazla, düşük ücretli tarım işçisi, bulaşıkçı, çamaşırhane işçisi vs. olarak çalıştırılıyor...

2 ila 4 milyon arasında KADIN dayak yiyor... Kadın ölümlerinin ikinci en büyük, yaralanmalarının, sakatlanmalarının ise en büyük birinci nedeni ev içi şiddet... Her 45 saniyede bir olmak üzere yılda 700 bin kadın tecavüze uğruyor...

5 milyon işçi iş kazası geçiriyor... Yüzde 90'ı erkek olmak üzere 14 bin işçi iş kazasında ölüyor...Yüz bin işçi, iş kazalarına bağlı hastalıklar yüzünden genç yaşta ölüyor...

5 milyon 100 bin kişi hükümlü ya da tutuklu olarak parmaklıkların arkasında veya gözaltında yahut şartlı tahliye edilmiş durumda... Her hafta salıverilenlerin bin altı yüzünden daha fazlası kodese giriyor. Hapishane nüfusu 1890'dan bu yana yüzde 200 gibi müthiş bir artış göstermiş. Mahkumların yüzde 40'dan fazlası uyuşturucu ile ilgili, şiddet içermeyen suçlardan dolayı hapishanelerde...

15 binden fazla veremli var, 10 milyondan fazla insan tüberküloz mikrobu taşıyor... 10 milyon insanın ciddi içki sorunları var. Alkolizm yaygınlaşıyor... 1983'de 11 milyon olan şeker hastası sayısının bugün 16 milyona ulaşmış olması, Amerikalıların gittikçe daha çok hareketsizleştiklerinin ve şeker bağımlısı olduklarının kanıtı... 1995'de 160 bin kişi şeker hastalığından öldü...

280 bin kişi zihin hastalıkları ya da zeka geriliği gerekçesiyle tedavi görüyor... Son yıllarda 225 bin akıl hastası ya da zeka özürlü, iyileşmeden hastaneden taburcu edildi. Şimdi bunlardan bir çoğu bitirimhanelerde ya da sokakta yaşıyor... 1990'dan 1995'e yüzde 145'lik artışla 110 milyondan fazla Amerikalı, büyük ölçüde gittikçe artan hava kirliliğine bağlı semptomatik astımdan yakınıyor...

1 milyon 200 bin yaşlı huzurevinde yaşıyor... Aileleriyle birlikte yaşayan 1 milyon 800 bin yaşlı, zorla eve hapsetme, yetersiz beslenme ve dayak gibi saldırılara maruz kalıyor... Bir milyondan fazla çocuk yetimhanelerde, ıslahevlerinde yetişkin mahkumlarla birlikte yaşıyor. Bunlardan çoğu ya tamamen suçsuz ya da küçük suçlardan dolayı tutuklanmış ve usulsüz olarak hapse atılmış. Çoğu yoksulluk içinde büyümüş. Çoğu dayağa, cinsel saldırıya, uzun süreli ev hapsine maruz kalmış, zihinsel uyarıcı hap kullanmış hatta bazı durumlarda psikolojik tedavi görmüş...

1996 rakamlarıyla, ülkede 1 milyon AIDS'li olduğu sanılıyor. 250 bin kişi ise bu hastalıktan ölmüş... Her yıl 950 bin okul çocuğuna güçlü zihinsel uyarıcı ilaç veriliyor; hiperaktif olmaları için. Bu ilaçlarınsa kilo kaybı, geç büyüme va akut psikoz gibi yan etkileri var...

40 milyon kişinin veya her dört kadından ve 10 erkekten birinin, çocukluğunda özellikle 9-12 yaşlarında çoğunlukla yakın akrabalarının ya da aile dostlarının cinsel taciz veya tecavüzüne uğradıkları tahmin ediliyor...

7 ila 12 milyon arasında işsiz var... 6 milyon kişi belirsiz ya da geçici işlerde çalışıyor... Tam gün işe ihtiyacı olduğu halde 15 milyondan fazla insan sosyal güvencesiz, yarım gün ya da daha kısa zamanlı sözleşmeli işçi olarak çalışıyor... Amerikan Çalışma Bakanlığı tahminlerine göre, 80 milyon kişi yetersiz bir gelirle, bunların 35 milyonu ise yoksulluk düzeyinin altında bir gelirle yaşama savaşı veriyor...

Bu 35 milyonun 12 milyonunun, kronik açlık ve yetersiz beslenme sorunu var. Bu kategorideki insanların çoğunluğu yılın belli bir bölümünü aç geçiriyor... 2 milyon hatta daha fazla insan EVSİZ. SOKAKLARDA YAŞAYIP KALDIRIMLARDA veya geçici barınaklarda UYUYORLAR. 160 milyondan fazla insan, bir şekilde bir yerlere borçları olan ailelerin üyesi. (18) Bu sayı on yıldan daha az bir zaman önce 100 milyon idi. Bunların çoğunluğunun, lüks için değil zorunlu gereksinimler için borçlandıkları vurgulanıyor. Borçlanma, çok büyük sayıda aile için bir mali çöküntü demek'tir. (19)

"The New York Times gazetesinde ABD toplumunda geçen yüzyıl içindeki değişimi özetleyen bir araştırmaya göre, 1920 yılında her 100 gencin 30'u 'Bu ülkede gelir dağılımı bozuk. O yüzden bazıları çok zengin, bazıları çok fakir' diye düşünürken, bu oran 2000 yılı sonunda 100'de 44'e yükselmiş... 1920 yılında her 100 gencin 47'si, 'Bir insan başarısız ise suçu kendisinde aramalı' diye düşünürken, bu oran 2000 yılı sonunda 65'e yükselmiş... 1900'lü yılların başında Amerikalı aileler gelirlerinin yüzde 43'ünü gıdaya harcarken, şimdilerde gıda harcamalarının toplam harcamalardaki payı yüzde 15'e gerilemiş. Bugünlerde toplam gelirin yüzde 17'si sağlık, 26'sı konut harcamalarına gidiyor. 1900'lü yılların başında evli her 100 kadından sadece 6'sı çalışırken, şimdilerde 61'i çalışıyor... Evlenme çağına gelmiş her 100 beyaz kadının 60'ı, siyah kadının 39'u evlenebiliyor...Doğan her 4 beyaz bebeğin 1'i, doğan her 3 siyah bebeğin 2'si evlilik dışı ilişkiden doğuyor... 1900'lü yılların başında ABD'de verem en büyük ölüm sebebi iken, şimdilerde her yüz bin kişinin 352'si kalpten, 201'i kanserden ölüyor..." (20)

"Tarım ve inşaat sektörü başta olmak üzere ABD'de 5 milyon kaçak işçi çalıştırılıyor. Bu rakamın 2.7 milyonunu Meksikalılar oluşturuyor." (21)

"Rekorların çok sevildiği ABD'de(22) insanlık tarihindeki bir ilke daha imza atıldı: Şubat 2000'de 2 milyonuncu tutuklu ABD'deki cezaevine girdi... Dünya nüfusunun yüzde 5'i ABD'de yaşamasına rağmen, toplum hükümlülerin yüzde 25'i Amerika'da bulunuyor! (23) Yani yerküremizde yaklaşık 8 milyon tutuklu bulunuyor ve bunların 2 milyonu ABD zindanlarında tutuluyor." (24) "1970'li yılların başında 200 bin kişiden oluşan ABD cezaevi nüfusu, 2000 yılının başında bildirilen rakamlara göre, 2 milyon kişiyi aşmış durumda. Dünyadaki tutuklu ve hükümlülerin yüzde 25'ini Amerika'dakiler oluşturuyor. ABD'de siyahlar toplam nüfusun yüzde 12'sini oluşturuyorlar. Ancak suç ve ceza konusunda siyahların ayrıcalıklı bir muameleye tabi tutulduklarını ve genel anlamda ırkçı bir uygulamanın nesnesine dönüştüklerini söylemek mümkün. Siyahların keyfi göz altılara beyazlardan daha çok maruz kaldıkları ABD'nin Chicago da 1992 de yürürlüğe giren Serserilikle Mücadele Yasası'sı çerçevesinde gözaltına alınan 41 bin kişinin ezici çoğunluğunu siyahlar ve Latin kökenliler oluşturuyor. Noam Chomsky'in Yeni Amerikan Apartheid'ı adını verdiği uygulamalar kapsamında ABD cezaevlerinde 7 milyona yakın kişi işçi olarak çalıştırılıyor. Ve 20-29 yaş grubundaki siyah erkek nüfusun üçte biri denetimli serbestlik, şartlı tahliye ya da hapis statüsünde yargılanıyor. (...) Bu, insan kaynağı ABD de cezaevi işi denen dev bir istihdam sektörü yarattı: 7 milyona yakın yetişkin insan, ceza sisteminin (hapislik, denetimli serbestlik, şartlı tahliye, vb.'i.) içinde olduğu için işgücü istatistiklerinde görünmezken, Cezaevi Endüstrisi'nde 523.000 den fazla kişi istihdam ediliyor. Bu rakam ülkenin en büyük işvereni konumundaki General Motors'dan sonra, ikinci sırada yer alıyor." (25)

Bu arada "ABD de Güvenlik ve istihbarat birimleri her an 14 bin(!) kişinin telefonunu dinliyormuş.

(26) Bunun yanında Amerika'da güvenlik ve haber almayla ilgili 30'a yakın devlet kuruluşu varmış. Başta Ulusal Güvenlik Kuruluşu (NSA) ve CIA olmak üzere ABD'deki sayıları 20'ye varan istihbarat ve casusluk kurullarının yıllık bütçesi 30 milyarmış. Echelon ve diğer uydu sistemleri sayesinde, Amerikan haber alma kuruluşları istedikleri anda dünyanın istedikleri yerindeki telefon konuşması, faks ya da e-mail mesajını da çözebilirmiş"! (27)

Bir seçim komedisi (28) ardından devreye sokulan "II. Bush Dönemi ile Muhafazakar Restorasyon"un (29) devreye sokulduğu ABD; Abu-Jamal Mumia'nın (30) deyişiyle, "Neo-liberal, kapitalist ve beyaz egemenliğine dayalı bir statükodur; ve her türlü direnişe karşıdır." (31) Ve bu, küreselleşme "uygarlığı"nın prototipidir... (32)

II. KÜRESELLEŞEN DAVOS'A KARŞI SEATTLE'DAN PORTO ALEGRE'YE...

"kimi sevsem sensin/hayret
sevgin hepsini nasıl değiştiriyor (...)
kimi sevsem sensin/ hayret
senden nedense vazgeçilemiyor (...)
kimi sevsem sensin/ senden ibaret
hepsini senin adınla çağırıyorum." (33)

Nihayetinde bir sömürgeciliğin küreselleşmesinden başka bir anlam taşımayan ve Coca Cola'lı, Mac Donalds'lı, Holywood'lu figürleri ile "uygarlık modeli" olan ABD; kapitalizmin "rüya"sının "İdeolojilerin ve Tarihin Sonu"nu ilan etmesine karşın, ürettiği "kabus" ile karşıt(lar)ını da üretmesi kaçınılmazdı... Öyle de oldu...

Ona ne şüphe; "Tarih Sonu" söylenceleri elbette, "Yeni bir tarihin başlangıcı"na dönüşecekti! (34) "Yönü değişen rüzgarin şiddeti artacaktı"! (35) Ateş ve ihanetle bezenmiş oncasının ardından başkaldırıya, "Yeniden" (36) ve bir kez daha "Merhaba" denilecekti! Hem de Matthew Arnold'un, "Belki siyasi mücadelelerini kaybettiler, belki dertlerini tam olarak anlatamadılar, belki hasımlarının ilerleyişini durduramadılar; ama yine de anlattılar söyleyeceklerini; hasımlarının hep artıyormuş gibi görünen güçlerini çökertecek duyguların aktığı eğilimlerin tohumlarını attılar ve gelecekle olan bağlarını hep sağlam tuttular," (37) diye betimlediği dirençle!

Ve nihayet Chiapas-Paris-Seul-Seattle güzergahında ileri adımlar atan başkaldırı, Davos-Washington-Londra-Bankok,Windsor (38)- Melbourne (39)- Prag-Nice ve Porto Alegre duraklarında "Vardım, varım varolacağım!" diye haykırdı! (40) **("Tarihin Sonu"nu ilan eden "hamam böcek"leri, "ucuz kahin"leri, "gamlı baykuş"lar, "küreselleşme vicey"leri, "postmodern laf ebe"leri, "üçüncü yol"cular, vd'leri; şimdi neredeler, ne yapıyorlar, nicelер? Neden sesleri, solukları kısıldı?)** Davos patentli ucuz kehanetler ağır yaralar aldı... (41)

Örneğin bu gidişatta "WEF'nin (Dünya Ekonomik Forumu) Davos 2001 toplantısı, bugüne kadar görülmedik yoğun güvenlik önlemleri altında başladı. İsviçre'nin 11 bin nüfuslu bu küçük dağ (ve kayak) kasabasının tek büyük ana caddesi, araç trafiğine kapatılmakla kalmayıp, iki yanı da yüksek tel örgülerle çevrilmiş. Adım başı karşınıza polis arabaları çıkıyor. Tepede helikopterler dolanıyor. (...) Davos'a yaklaşıp da, döne döne dağı tırmanmaya başladığında, yer yer yollara polis barikatı kurulduğu görülüyor. Yol üzerinde sıkı bir polis kontrolü, çevrilmiş çok sayıda arabayla, içlerinde (ve dışlarında) bekleşen insanlar var. (...) Tüm bu önlemler küreselleşme karşıtları için"di. (42) Malum ya, İsviçre'nin Davos kentindeki Dünya Ekonomik Forumu'nun 31'incisine 30 devlet ve hükümet başkanı, bakanlar ve 1200 şirket yöneticisi katılıyordu...

"İş Yönetimi Profesörü Klaus Schwab'ın, 1971 yılında oluşturduğu ve Davos'ta toplanan Dünya Ekonomik Forumu'nun başlangıçtaki amacı, Avrupa'nın önde gelen yöneticilerini bir araya toplamakmış. Avrupa İşletme Forumu adıyla oluşturulan bu kuruluş, Avrupa iş çevrelerinin dünya pazarlarındaki stratejilerini ve o yılın politik ve ekonomik programını belirlemek için her yıl toplanmaya başlamış. Petrol şokunun ardından da, politik konulara daha fazla angaje olmuş ve 1982'de ilk resmi olmayan Dünya Ekonomi Liderleri Toplantısı'nı düzenlemiş.

Derken savunmasız dünyanın gidişatına istedikleri gibi yön verebildiklerini fark ettiklerinden olsa gerek, forumu oluşturan bu büyük şirketler, adlarını Dünya Ekonomik Forumu (DEF) olarak değiştirmişler. Hâlâ kullandıkları sloganları ise 'commited to improving the state of the world"; yani 'kendini dünyanın iyileşmesine adamıştır' Bugün dünyanın geldiği noktaya bakarak, DEF'in 31 yıllık çalışmalarının başarı tahlili kolayca yapılabilir. Dünyada giderek artan fakirliğin sorumlularından birisi olarak görülen forum, politikacılarla binlerce işadamını bir araya getirmesinin yanında, aynı zamanda önemli yazarlar, sanatçılar, Nobel ödüllü bilim adamları ve sivil toplum örgütlerini bir araya toplayabilen dünyadaki tek platform niteliğini taşıyor.

Forumu oluşturan ve hepsi kâr amaçlı olan çokuluslu şirketlere bir göz atmak, Davos'un ne olduğunu, hangi konular üzerine konsantre olunduğunu ve değişimin nerede olanaksızlaştığını ortaya koyuyor: 'ABB, IBM, Arthur Andersen, Ascom, Merrill

Lynch, Audi, Sony, Microsof Corp, BP, Cisco Systems, The Coca-Cola Company, Reuters, Compaq Computer Corporation, Volkswagen, ABN-AMRO, Nestl'e, Time Warner, New York Stock Exchange, Pepsi, Credit Suisse, Deutsche Bank, Swissair, DuPont,' forumu oluşturan şirketlerden sadece küçük bir kısmı..." (43)

Bu işin bir yanı; 2001'de artık bununla bitmeyen ötekine gelince; "Davos toplantılarının 31'incisi, ilk kez alternatifiyle birlikte toplanmasıydı... Küreselleşme karşıtlarının Brezilya'nın Porto Alegre kentinde düzenledikleri toplantı da 25-31 Ocak tarihleri arasında. Yani tam Davos'la aynı günlerde. Tabii bütçesi oldukça farklı. 2001 Davos toplantılarının 10 milyon dolara mal olduğu belirtilirken, Porta Alegre'deki alternatif Davos'un bütçesi sadece 800 bin dolar. Bu bütçeye, Afrika'nın en yoksul ülkelerinden gelecek temsilcilerin uçak paraları da dahil. 800 bin dolarlık bütçenin yarısı Porto, Alegre Belediyesi, diğer yarısı da toplantıya katılan 900 sivil toplum örgütü tarafından karşılanmış. Brezilya'daki toplantıya Ekim ortalarında 3 bin kişinin katılacağı beklenirken," (44) Dünya Sosyal Forumu'na çeşitli örgütlerden 4 bini aşkın delege katıldı." (45)

"Neo-liberal küreselleşme politikalarına şu ya da bu şekilde karşı çıkanların buluşmasıyla Porto Alegre'de temelleri atılan uluslararası başkaldırı, Davos Zirvesi'yle eşzamanlı olarak gerçekleşti. Seattle, Washington, Prag ve Nice'teki protesto gösterilerinden sonra Davos camiası ise artık endişelerini gizleyemiyordu... Yerkürenin dört bir yanından gelerek Porto Alegre'de toplananlar günümüzdeki ekonomik barbarlığa, neo-liberalizmin 'aşılmaz, karşı çıkılamaz bir gelecek" olarak tanıtılmasına karşı çıkıyordu. (46)

Bilindiği üzere, "Her yıl 'evrenin efendileri', jetsosyetenin tatil köyü Davos'ta toplanan Dünya Ekonomik Forumu'nda (DEF), kendi 'vizyonları' bir küreselleşmenin alternatifi olmadığı bilinciyle ve özgüvenle geleceği(mizi) nasıl biçimlendirecekleri-ni tartışırlar. 2001'de, DEF'nin vizyon tekeli kırıldı. Brezilya'da, Brezilya İşçi Partisi'nin önderliğinde yönetilen Porto Alegre'de, 'aşağıdan yukarı' bir küreselleşme arayışını tartışan başka bir forum, Dünya Toplumsal Forumu (DTF) toplandı.

Davos'taki DEF'nin 2001, eski iç bütünlüğünü, huzurunu hatta özgüvenini yitirdiği, bir yönelimsizlik içinde olduğu görüldü. Porto Alegre'de toplanan DTF'de ise bir yeni doğuş havası, bir misyon ve vizyon bilinci, büyümekte olan hareketlerde görülen o bildik özgüven var. DEF'de bu yıl gözlemlenen atmosferle, DTF'de şekillenen yeni inisiyatifin, 'Önümüzdeki dönemde küreselleşme süreci giderek istikrarını kaybedecektir' tezini destekleyen iki gelişme olarak yorumlanmalıdır.

Küreselleşme karşıtı toplumsal hareketin gölgesi DEF'nin üzerine ilk kez Seattle olaylarıyla düştü. Zirvedekiler bu gölgeden kaygılandılar, ama olumlu uluslararası ekonomik koşullar özgüvenlerini korudu. O kadar ki küreselleşme karşıtı tepkiler üzerine yapılan bir toplantıdan çıka çıka şu üç zavallı tez çıkabildi; 1) Küreselleşme engellenemez, 2) Faydalarını halka daha iyi anlatmak gerekir, 3) Kimi sivil toplum örgütleriyle ilişkiye girelim. (47)

2001 Davos'unda hava oldukça farklıydı. Birincisi, gündemde bir küresel ekonomik resesyon, ABD liderliğinin yönüyle ilgili bir belirsizlik vardı. Küreselleşmenin medar-ı iftiharı, 'yeni ekonomi' şirketlerinin hisse senetleri yerlerde sürünüyordu. Bu nedenle özgüven önceki yıl ki kadar güçlü değildi. 'Küreselleşme engellenemez' teması hâlâ güçlü, ama Güney'in sesini temsil etmek için ilk kez kürsü verilen III. Dünya'dan kimi liderlerin 'küreselleşme kaçınılmaz ama' diye söze başladıktan sonra Batı'ya, büyük şirketlere yönelik eleştirileri yenilir yutulur gibi değil. Küresel elitin vizyonunda ise bu eleştirilere tatmin edici bir cevap yok. Sivil toplum örgütlerine gelince, onlar hâlâ kapıların dışında; daha doğrusu kendi zirvelerine, Porto Alegre'ye gittiler.

DEF'yi hazırlayanlar, çok fazla çatlak ses duymak istemediklerinden olacak, düzenledikleri 'Küreselleşme vaat ettiklerini nasıl verebilir: Güney'in bakışı paneline sivil toplum örgütü yöneticilerini değil, üst düzey siyasetçileri davet etmişlerdi. Ama, panelin kolaylaştırıcılığını yapan DEF direktörü Claude Smadja'nın sözleriyle bu liderler 'çok güçlü düşünceleri dile getirdiler'. Smadja'nın küreselleşme dünyanın bir kısmının çıkarlarının, gündeminin, iş yapma tarzının, dünyanın geri kalanına dayatıldığı bir süreç olamaz tespitiyle başlayan panelde, ilk konuşmacı, Tanzanya Devlet Başkanı Mkapa'ydı. Gülüşmelere yol açan, 'Küreselleşmenin vaat ettiklerini verebileceğine inanıyorum, Tanzanya'nın teorik olarak dünya kupasına katılarak kupayı alabileceğine inandığım gibi...' şeklinde bir ironik saptamayla konuşmasına başlayan Mkapa, 'Tanzanya küreselleşme oyununa katılabilir ve kazanabilir, eğer sanayileşmiş ülkeler ve oradaki mültilateral kuruluşlar bize bu olanağı sağlarsa' diyerek sinik bir biçimde sordu: 'Bu siyasi istek, ekonomik gerçekçilik, iyi niyet, zengin ülkelerde, küreselleşmenin öncüsü çokuluslu şirketlerin yönetim kurullarında var mı? Bugüne kadarki uygulama ne gösteriyor? Mkapa'ya göre 'Reformları en sadık biçimde uygulayanlarda bile ortaya vaat edilenlerin tam tersi bir sonuç çıktı. Süreç, egemen demokratik devletlerin eşitliği prensibini tümüyle yadsır bir yönde

ilerledi... Gelişmiş ülkeler azgelişmiş ülkelerin ihracatlarına, tarif dışı korumacılık uygulamaya devam ediyorlar. Güney ülkeleri için bir fırsat eşitliği gerçekte yoktur...' 'Güçlü bir ulusal sanayileşme olmadan azgelişmiş ülkeler küreselleşmeye katılamazlar.'

Mkapa'dan sonra sözü alan Hindistan Maliye Bakanı Yashwant Sinha 'Küreselleşmenin teorik faydalarını ve kaçınılmazlığını burada kimse sorgulamıyor...' 'Sorun bu teorik faydaların gerçekliğe dönüştürülmesinde yatıyor' dedi. Sinha üç saptama yaptı: Küreselleşme, eşitsiz bir dünyada gerçekleşmenin sorunlarını taşıyor. Çevre sorunları, Güney'in tüketim normlarından kaynaklanmıyor. Eğer herkes ABD kent soylusu gibi tüketse ortada üzerinde yaşanacak küre kalmaz. Buna rağmen bizden hâlâ zaten çok düşük olan tüketimimizi daha da kısmamızı istemeye hakları yok.' 'Kuzey'in göçmenlik politikaları, Güney'in en parlak beyinlerini çekmek üzere düzenlenmiş...' 'Biz para harcayıp bunları yetiştiriyoruz, onlar gidip Kuzey'in zengini oluyorlar... 'ABD'de tüm doktorların yüzde 38'i, tüm bilim adamlarının yüzde 12'si NASA çalışanlarını yüzde 36'sı, Microsof çalışanlarının yüzde 34'ü Hintli. Ama biz hâlâ yoksul bir ülkeyiz.' Brezilya Tarım Bakanı Moraes ise sözlerine 'Son dönemde karşılaştığımız Seattle benzeri salt protestolar, romantik feryatlar, uç grupların örgütlü müdahalesi olarak görülemez. Bunlar küreselleşmenin gerçek sorunlarını dile getiriyorlar' diyerek başladı ve DTF'yi hatırlatarak 'Umarım somut öneriler üretebilirler' dedi. Moraes, Batı'nın tarım piyasalarını serbestleştirmemesinden yakındı: 'Biz Washington, Tokyo, Brüksel'in günde bir milyar doları bulan tarım desteklerne harcamalarıyla rekabet edemeyiz... Küreselleşmeye katılmamız isteniyorsa, bu piyasalar bizlere de açılmalıdır' dedi; 'sağlık tedbirleri altında, normal tüketici endişelerini aşan, üstü örtülü korumacılığa' karşı olduklarını vurguladı. Çok açık ki her üç konuşmacının yakınmaları, var olan küreselleşme süreciyle uyum halinde değildi ve başka bir küreselleşme arayışını yansıtıyordu.

Davos'un aksine Dünya Toplumsal Forumu, herkese açık, katılımcı demokrasi esasına göre düzenlenmiş. Naomi Klein'e göre, forumun amacı küreselleşmeyi oligarşik bir yapıdan çıkarıp herkese açık bir demokrasi arenasına çevirmekti. Forumu açan Porto Alegre Belediye Başkanı, ticari malların değil insanların bütünleşmesini istediklerini, dayanışmacı, özgürlüklere daha yakın ve eşitlik yolunda bir insanlık amaçladıklarını vurguladı. Beş günlük konferanslar dizisi, küresel anti-kapitalist hareketin, entelektüel, pratik referans noktalarını kurmayı amaçlıyor. Toplantılara dünyanın çeşitli bölgelerinden 900 sivil toplum örgütünün yanı sıra Brezilya'dan Topraksız Tarım Emekçileri örgütü de katıldı, ama kendi yöntemleriyle, genetik ürünler şirketi Monsanto'nun binalarını işgal ederek... Toplantıya katılan birçok sivil toplum örgütü lideri gibi Brezilya Küresel Adalet Merkezinin başkanı Maria Mendonca da forumda küreselleşmeye alternatif bir yaklaşım geliştirileceğine inanıyor, ancak 'Yalnızca bir düşünce akımı olmadığımızı göstermek istiyoruz,' diyordu." (48)

III. HAYIR!

"Daha önceki bütün hareketler azınlık hareketleri,
ya da azınlıkların çıkarları uğruna hareketler olmuşlardır.
Proletarya hareketi,
büyük çoğunluğun, büyük çoğunluk yararına,
bilinçli bağımsız hareketleridir." (49)

Evet, dünya "eski"si gibi değildi artık... Ve "eski-si" gibi de kalamazdı... İnsan(lık), yani dünyanın öteki ilan edilen lanetlileri, ABD modeli "uygarlık"ta somutlanan küreselleşmeye, Kuzey egemenliğine "Hayır" diyordu...

Dünyayı; John Steinbeck'in "Gazap Üzümleri"nde, (50) Jack London'ın "Demir Ökçe"de betimlediği görüngülere mahkum etmek isteyen "Davos Efendileri" karşısında Chiapas'tan Porto Alegre'ye uzanan başkaldırı, "Bir başka dünya mümkün" sloganıyla yola çıkıp, "Umudu ve direnişi küreselleştirelim" diye haykırıyordu...

"Demir Ökçe"li "YDD" tablosunda küresel kapitalizm, düzenden yoksun liberal özgürlüğü, rasyonalist mantıkla kendi düzenine bağlamış (51) ve pazar ekonomisine endeksli otoriterliği çılgınlık boyutlarında pekiştirerek küreselleştirmişti. Hem de Serol Teber'in işaret ettiği boyutlarda; "Birkaç on yıl önce, bir barış toplantısında bir konuşmacı, dünyanın tümünün Auschwitz Toplama Kampına dönüştüğünden söz ederek şunları demişti: "Bugünün dünyası tümüyle bir toplama kampı niteliğinde ve nükleer başlıklı füzeler dünyayı denetlemekte... Sonra, laboratuvarlarda orta boy bilgisayar büyüklüğünde aygıtlarla tüm dünyanın seleksiyona, ayıklanmaya tabi tutulması üzerine çalışılmakta. Bu laboratuvarların niteliği mikro-Auschwitz'den farklı değil. (52) Buralarda yarının üstün ya da yeteneksiz insanlarının ayıklanarak tespit edilmesinin gerçekleştiğini göreceksiniz!' (...) Konuşmacının ne demek istediğini pek algılayamamıştık... Dünyanın byüük bir nükleer tehdit altında yaşamasına neredeyse alışmıştık. Şimdi son günlerin güncelleşen antropo-teknolojisi'ne uyum sağlamak üzereyiz.

Antropo-teknoloji, insanın evrimini kendi eline alması amaçlıyor. Böylece özlenen üstün insanlar (Hint-Avrupa ya da Ari kökenli ırk) seri olarak üretilebilecek"di. (53)

İnsan(lık), bu mahkumiyete "Evet" diyemezdi... Örneğin, "ILO rakamlarına göre Avrupalılar bir yılda ortalama 1500-1700 saat çalışırken ABD'deki ortalama çalışma süresi 2000 saat civarındaydı. (...) Japonya sanayileri ülkeler arasında yıllık ortalama çalışma süresi, 2000-2300 saat ile en yüksek olan ülkeydi. (...) Aşırı çalışma nedeniyle ölüme Japonların verdiği isim: Karoshi idi..." (54)

Bunun yanında "Yeraltı kaynakları bakımından dünyanın en zengin coğrafyası olan Afrika'nın, 1995 rakamlarına göre nüfusu 720 milyon civarındayken; Afrika nüfusunun yaklaşık yarısı yoksulluk sınırı altında yaşamakta, yüzde 40'ı ise günde 1 dolardan az gelir elde edebilmekteydi. Ve tüm Afrika'nın ihracat gelirinin yüzde 80'i ise dış borç ödemelerine gitmektedir. (...) Gelişmiş zengin Batılı ülkelerin dünya ekonomisindeki fiyat oynamalarına karşı son derece korumasız olan Afrika ülkeleri, 1986-1990 arası ürettikleri malların (pamuk, altın, fıstık, kakao, kahve, şeker, volfram vs.) fiyatlarındaki düşüş sonucu ihracatta yaklaşık 50 milyar dolar zarar etmişlerdir. Bu dönemde aldıkları dış yardım ise 25 milyar dolardan azdı. Afrika'nın dünya ticaretindeki payı 1980'de yüzde 5 iken, bu rakam 1995'te yüzde 2.2'ye düşmüştü." (55) "Yolların yüzde 84'ünün asfaltsız olduğu; 1000 kişiye 10 telefonun düştüğü; evlerin yüzde 80'inin elektriksiz olduğu; nüfusun yüzde 35'inin anti-hijyenik şartlarda yaşadığı; 35 milyon kişinin AIDS olduğu; Afrika ekonomisi, 'kölelik devrini' aratıyor. Çünkü Dünya Bankası'nın raporuna göre Afrika'daki 48 ekonominin toplamı Belçika büyüklüğüne eşit. Afrika dünyadaki üretimin sadece yüzde 1'ini, ticaretin ise yüzde 2'sini gerçekleştiriyor. Afrika'da nüfusun yüzde 2'si içecek temiz sudan yoksundur." (56)

İnternetli "Bilgi-Bolluk Toplumu" söylenceleriyle (57) açlığı, hastalığı yeniden hortlatan (58) küreselleşmenin ürünü olan tektipleşme ile (59) "En az 3 bin dil 60 yıl içinde yok olacak"tı. (60)

Öte yandan ise, Mustafa Sönmez'in ifadesiyle, "Yaşanan ekonomik kriz, birkaç palyatif önlemle geçiştirilecek gibi değildir. Bu kez etkileri çok daha derin ve geçiştirilmesi daha zor bir krizle karşı karşıyayız. Krizimizi biz yaşayıp biz duymuyoruz. Son birkaç yıldır, Asya krizi, Rusya krizi; Arjantin, Brezilya krizi ve Meksika krizi ile sarsılan dünya, şimdi de Türkiye krizi ile karşı karşıya... Peki nedir bu Asya'yı, Latin Amerika'yı, Rusya'yı ortak paydada ve kriz paydasında birleştiren? Hemen söyleyelim. Bu kriz yatağı ülkelerin hepsinin ortak noktası, yüksek borçlu ülkeler olmaları. Biraz dünyadaki yerimizi hatırlayarak önce durumumuzun vahametini anımsayalım. (61)

Dünyanın en borçlu ülkelerinin başında Brezilya var, 232 milyar dolarlık dış borcu ile. İkinci sıradaki Rusya'nın dış borcu 183 milyar dolar. Meksika, 160 milyar dolarlık dış borca sahip. Çin'in dış borcu 155 milyar dolar. Endonezya'nın dış borç toplamı 151 milyar dolar. Arjantin'in dış borcu 144 milyar dolar. G.Kore'ninki 140 milyar dolar ve Türkiye ilk 10'da; dış borcu 1998 için 103 milyar dolar, 2000'de de 110 milyar dolar dolayında. Bugün 110 milyar doları bulan dış borç stoku, çok değil, dört yıl önce bile 80 milyar dolardı.

Türkiye, dünyanın ilk 10 borçlu ülkesi arasında ve riskli borçluların da Endonezya ve Rusya'dan sonra üçüncü. Ama bu mutlak borç rakamları tek başına sorunu anlatmamıza yetmiyor. Önemli olan borç stokları değil, borçların, her ülkenin milli gelirinin ne kadarına ulaştığı. Uluslararası standartlara göre, bir ülkenin dış borcu, milli gelirinin yarısına yaklaşmış ya da geçmişse o ülke çok borçlu ve riskli ülke sayılıyor. En çok borçlu ülkelere bu kıstasla yaklaştığımızda, Endonezya'nın dış borç stokunun milli gelirinin yüzde 169'unu, Rusya'nın yüzde 62'yi bulduğunu görüyoruz. Türkiye, 1998'deki borç stoku ile milli gelirinin yüzde 49'u kadar borçlanmış bir ülkeydi. 2000 itibarıyla bu oranın yüzde 55'in üstüne çıktığı ve bu ölçütlere göre, borç verenler açısından en riskli üçüncü ülke görünümünde olduğunu anımsamamız gerekiyor. Türkiye'nin resmen açıklanan dış borç tutarı, 2000 için, 110 milyar dolardır. Bunun yaklaşık yüzde 30'u kısa sürelidir. Türkiye'nin dış borçlarına ilişkin tüm göstergeleri, tehlikeli biçimde kötüdür." (62)

Konuyla ilintili olarak, "ABD'li ekonomist Daniel Rodrik, ABD, IMF ve Dünya Bankası politikalarının kendi içinde tutarlı olduğunu, asıl sorunun kapitalist ekonomide yattığını, IMF reçetelerinin de yanlış olduğunun altını çizerek; IMF reçetelerinin bütçenin disipline edilmesi, açık mali pazar, serbest pazar ve güvenceli özel mülkiyet hakkında dayandığına işaret eden Rodrik, gelişmiş ülkeler için yapılan reçetelerin yoksul ve gelişmekte olan ülkeler için uygulanamaz olduğunu belirtiyor.

'Washington'da oturanlar, gelişme için sadece bir yol olduğunu sanırlar. Onların aklı hâlâ Güney Kore, Tayvan ve Çin uygulamalarında. 60 ve 70'li yıllarda bu ülkeler, Batı'dan teknoloji kopya etmişlerdi ama bugünkü ekonomik düzende o politikaların hiçbiri uygulanamaz. Washington'ın tavsiyelerine gözü kapalı uyanlar, tembel bir öğretmenin öğrencileri gibidirler,' diyen Rodrik, gelişmekte olan ülkeler için yapılan reçetelerin bir Batı standardı

yakalamayı hedeflediğini ancak bunun özellikle sağlık ve eğitim alanında o ülke için yıkımsal bir bedel oluşturduğuna dikkat çekerek ekledi: 'Fakir bir ülke, mali uzman mı yetiştirmeli yoksa öğretmen mi? İkisi birlikte çok zor. İktidarlardaki mali oligarşi de zayıf. Bu durumda Batı tarafından gelen baskılarla öğretmenlerden vazgeçiyorlar. Diğer reformlar uygulanamıyor. Dünya Ticaret Örgütü rüya aleminde. Serbest ticaretle gelişmenin sağlanacağını sanıyor. Gelişmekte olan ülkeler GATT ilişkisi içinde daha iyi bir çizgideydi, oysaki DTÖ ile tam tersi durum oluşuyor. Patent haklarının saklı kalması ve patent korumasına hayati önem veriyor görünen DTÖ, gelişmekte olan ülkelerin sendikasız veya çocuk işçi çalıştırmaları hiç önemli değil. Çünkü uluslararası tekellerin istekleri belirleyici oluyor." (63)

"Eski Dünya Bankası Başkanı Joseph Stiglitz, liberalleşme ve özelleştirmenin sadece bir azınlığın yaşam standartlarında daha da iyileştirme sağlaması ve ekonomik globalleşmenin nimetlerinden geniş bir kitlenin yararlandırılmasının sağlanamaması halinde, bu politikaları geri tepme tehlikesi bulunduğunu ifade ederek, 'Globalleşme sürecinde 500 şirketin dünya ticaretinin yüzde 70'ini, yabancı yatırımların yüzde 80'ini kontrol ettiği bir manzarayla karşı karşıyayız. Bu şirketlerin hegemonya çabaları kontrol edilemezse kapitalizmin ekonomik globalleşmesinin sonunu, yine bu ekonomik globalleşmecilerin yaratılmasına yol açtıkları yoksullaşma getirecektir,' diyordu..." (64)

Böylesi bir ortamda Porto Alegre'nin bağlı olduğu Rio Grande do Sul eyaletinin İşçi Partili valisi Olivio Dutra, Dünya Sosyal Forumu'nun hakkında, 'işsizliğe, sefalete, açlığa, ayrımcılığa, tahakküme, savaşlara, sömürüye, yabancılaşmaya ve çevrenin fütursuzca tahribine karşı duyduğumuz öfkeyi, küresel ölçekte örgütlü bir harekete dönüştürmek için buradayız.' (65) derken; Porto Alegre Forumu'ndaki konuşmasında Cezayir eski Devlet Başkanı Ahmet Ben Bella da ekliyordu: "Hepimiz burada demokrasiyi geri almak için birlikteyiz. Ama eğer bunun yolu, tıpkı Kolombiya, Filistin veya Cezayir'deki gibi kapatılmışsa, o zaman silahlara sarılmak gayet doğal bir haktır"! (66)

1. George Christop Lichtenberg.

2. Bak. Metin Çulhaoğlu, Sol Dergisi, "Amerikanlaşma", No.113, 24 Kasım 2000, s.65.

3. "Gelişkin Toplumlar, insanlığın başına gelişkin sorunla çıkarıyor. Bu gelişkin toplumlar arasında en fazla Amerika'dan korkarım.Orada bir şeyler olur, manyaklık deriz, olacak şey değil! Yirmi, otuz yıl geçer, geçmez, bütün dünyada olmaya başlar." (Murat Belge, Radikal, 'Yeni Bunalımlar/Yeni Cinayetler", 18 Nisan 2000, s.9.)

4. G.Lucaks.

5.Okay Gönensin,Yeni Binyıl, "Amerikan Üçüncü Yolu", 11Eylül2000,s.3.

6.Hürriyet, "BillGates, Peru'dan Zengin", 23Eylül2000, s.11.

7. Bak:Mahfi Eğilmez,Radikal,"ABD'de Ekonomik Durum", 16 Mayıs 2000, s.13.

8. Radikal, "ABD Aldı veSattı", 9 Ekim 2000, s.16.

9. "Gini katsayısı,gelirin tamamen eşit dağıtıldığı varsayımıdır.Yani teorik olarak ideal bir ülkede hiç eşitsizlik olmayacağından Gini katsayısı 60 olacaktır. Dolayısıyla eşitsizlik büyüdükçe Gini katsayı da büyür. Buna göre Gini katsayısı ABD'de yüzde 37.5. Aynı oran İskandinav ülkelerinde yüzde 22'lerde. Yani, ABD gelişmiş ekonomiler dünyasında gelirin en kötü dağıtıldığı ülke. Peki kim bu geliri nasıl paylaşıyor, 'Göreli yoksulluk', yani ortalama gelirin yüzde 40'ından daha azına sahip olan kesimin toplam nüfus içindeki oranı ABD'de yüzde 12. İskandinav ülkelerinde bu oran ortalama yüzde 2. Denebilir ki, ABD zengin bir ülkedir. Ortalama gelir zaten yüksek olduğundan onun altındaki kesimlerin hayat koşulları öteki ülkelere göre gene de daha iyidir. Hayır değildir. Çünkü o durumda 'mutlak yoksulluk' değerlerine bakarız. Yani, ortalama gelirin yüzde 30'undan az kazanan kesimlerin oranı. ABD gene rekor kırıyor. Yüzde 6.6 İskandinavlarda ise ortalama yüzde 2.4." (Hasan Bülent Kahraman, Radikal, "Eşitsizlik Tartışması ve Sol", 21 Temmuz 2000, s.9)

10.Direniş Dergisi, "Bir Başka Dünya Mümkündür... Umudu Globalleştirelim...", Yıl.1, No.6, Şubat 2001, s.27.

11.Ceyda Tanyeli, Radikal, "Zenginlerin Fakiri", 5 Ağustos 2000, s.24.

12. Radikal, "Zenginlerin Ayıbı", 13 Haziran 2000, s.24.

13. ABD için bak: Noam Chomsky, Haksöz Dergisi, "Serseri Devlet Amerika: Washington Uluslararası Hukukun Üzerinde", No.115, Ekim 2000, s.50-55; Immanuel Wallerstein, Liberalizmden Sonra, çev: Erol Öz, MetisYay., 1998, s.169;198 (Amerika ve Dünya: Bugün, Dün ve Yarın"); Tahir Duran, Özgürlük Dünyası Dergisi, "ABD İşçi ve Sosyalist Hareketinin Tarihi", No.106, Aralık 2000, s.50;64; Anıl Çeçen, Avrasya Dosyası Dergisi, "ABD Süper Güç Olarak Kalabilir mi?", cilt.6, no.2, Yaz 2000, s.233-251; Kızıl Bayrak, "ABD Saldırganlığının Gerisinde Sertleşen Emperyalist Rekabet Var!", No.2000/08, 24 Şubat 2001, s.6; Hillary Clinton, İDEA-Politika Dergisi, "Kalbinde Ameri-

ka'yı Taşımak", No.2000/08, Güz 2000, s.65-71; Politikada Atılım, "ABD-AB Rekabeti Askeri Alanda da Keskinleşiyor", Yı.2, No.2000-26, Mehmet Atay, Avrasya Dosyası Dergisi, "ABD Milli Güvenlik Örgütlenmesi", Cilt.6, No.2, Yaz 2000, s.106-120, İlker Maga, Sol Dergisi, "Savunma Kalkanı Zamanı Hızlandırıyor" No.123, 9 Şubat 2001, s.36, Türkaya Ataöv, Türkiye Günlüğü Dergisi, "Amerika'da Siyaset: Öncesi, Sonrası", No.63, Kasım/Aralık 2000-05, s.75-87; Hasan Koni Avrasya Dosyası Dergisi, "ABD'nin İslam Politikası",cilt. 6, No.2, Yaz 2000, s.6-21. Emin Sarp, Sol Dergisi, "Dünya ABD'nin İnsan Hakları Raporu'na Ateş Püskürüyor" No.76, 3 Mart 2000, s.22-23.

14. Bunlara karşı ABD'de bir kesim "obezite'ten hasta!" "Obezite, aşırı şişmanlık olarak tanımlanıyor... Dünya Sağlık Örgütü'nün insan sağlığına yönelik bir tehdit olarak değerlendirdiği obezitenin bundan sonraki aşamada, resmen bir hastalık olarak kabul edilmesi isteniyor... Bu işe neden daha çok Amerikalılar kafa yoruyor... Çünkü 20 yaşın üstündeki iki Amerikalıdan biri obezitenin ilgi alanına giriyor! Dünyanın kaynaklarından fazlasıyla beslenen Amerika'da, insanların da fazla beslenmeden şişmesi kadar doğal ne olabilir ki...(...) Amerika'da zayıflama salonlarından diyet yiyeceklere kadar yılda yaklaşık 53 milyar doların döndüğü bir pazar söz konusu oluyor... Tüm dünyada sadece diyet yiyecekler pazarında 60 milyar dolar dönüyor...(Deniz Som, Cumhuriyet, "Obez Amerika", 12 Kasım 2000, s.3)

15. Fidel Castro, Mücadele Birliği Dergisi, ABD Harlem (New York) Konuşması", No.24, 1-15 Kasım 2000, s.21-22.

16. Radikal, 10 Ekim 2000.

17 Bak: Robert B, Fowler, Avrasya Dosyası Dergisi, "ABD'de Din ve Siyasal Kültür", Cilt.6, No.2, Yaz 2000, s.154;186.

18. Bak: Mehtap Dikburun, Özgür Barikat Dergisi, "Amerika: Rüya mı? Kabus mu?", Yıl.2, No.6, Ağustos 2000, s.59-61; Aslan Başer Kafaoğlu, Aydınlık, "Amerika da Açlık!", No.677, 9 Temmuz 2000, s.18.

19. Necmettin Salaz, Sol Dergisi, "Sam Amca Kokuyor", No.89, 9 Haziran 2000, 60-61.

20.Güngör Uras, Milliyet, "Her Yüz Amerikalının Ellisi 'Hisse Senedi' Sahibi", 17 Ocak 2001, s.7.

21. Fırat'ta Yaşam Gazetesi, "ABD Kaçak İşçi Cenneti", Yıl.2, No.58, 24 Nisan-1 Mayıs 2000, s.7.

22. "ABD Başkanı ve eski Teksas valisi Bush, tam 135 kişinin idamını onayladı." (Alınterimiz Gazetesi, "Demokrasinin Beşiğinde Kokuşmuşluk, No.54, 18 Kasım 2000, s.12)

23. Bak: Yasemin Özdek, Sınıf Hareketinde Yön Dergisi, Küreselleşmenin Hapishaneleri, No.12, Kasım-Aralık 2000, s.20-23; Hasan Kemal Elban, Birikim Dergisi, "Amerikan Rüyasının Arka Sokaklarında Cezaevi Gerçeği ve Biz", No.136, Ağustos 2000, s.49-55, Hakan Aydın, Selam Gazetesi, "Sermaye İçin Yeni Bir Kazan: ABD Hapishaneleri... Hapishane Değil Fabrika, Mahkum Değil İşçi", Yıl.3,No.433, 12-18 Mart 2000, s.6.

24. Baran Fırat, Sol Dergisi, "ABD'deki Tutuklu Sayısı 2 Milyonu Geçti... Emperyalizmin Suç ve Cezası", No.89, 9 Haziran 2000, s.37.

25. Hasan Kemal Elban, Radikal İki, "Amerikan Rüyasının Kabusu", 18 Haziran 2000.

26. Bak: Sabah, "Amerika Dünyayı Nasıl Dinliyor?", 1 Nisan 2000, s.18.

27. Aslı Aydıntabaş, Yeni Binyıl, "Big Brother Sizleri Dinliyor", 16 Haziran 2000, s.16.

28.Bak: Tevfik Çavdar, Sol Dergisi, "Büyük Reis Kim Olacak?", No.111, 10 Kasım 2000, s.13; Mücadele Birliği Dergisi, "Başkanlık Seçimleri ABD'nin Terörist, Yayılmacı ve Emperyalist Karakterini Değiştirmeyecektir", No.25, Kasım-2000, s.19; Ayşe Çalar, Sol Dergisi, "ABD Seçimlerinde Sosyalistler de Var", No.112, 1 Aralık 2000, s.42-43; Özgür Gelecek Dergisi, "ABD Seçimleri ve Emperyalist Liderlikte Tehlike Çanları", Yıl.2, No.2000-25 (28), s.9, Yağmur Kara, Sol Dergisi, "ABD Seçimleri: Pepsi mi Coca Cola mı? Napalm Bombası mı Açlık mı?", No.111, 10 Kasım 2000, s.48-51; Odak Dergisi, "ABD Seçimleri", Yıl.1, No.2000-11 (SN:14), 6 Kasım 2000, s.28-29; Aydın Demir Esen, Sol Dergisi, "Kim Takar ABD Başkanını", No.114, 1 Aralık 2000, s.44-46; Kenan Erçel, Birikim Dergisi, "ABD Seçimlerinin Ardından...", No.140, Aralık 2000, s.15-17; Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "II.Bush Göreve Başlarken", 15 Ocak 2001, s.13.

29. Bak: Hedef, No.105, "Yeni Efendiyi Tanıyalım! George W. Bush", Şubat 2001, Alınterimiz, "ABD'de Bir Soğuk Savaş Kabinesi: II.Bush-1-", No.60, 28 Ocak 2001, s.12 Alınterimiz, "ABD'de Bir Soğuk Savaş Kabinesi, II.Bush-2", No.61, 9 Şubat 2001, s.12; Alınterimiz, "ABD'de Bir Soğuk Savaş Kabinesi: II.Bush-3", No.62, 20 Şubat 2001, s.12, Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "II.Bush Dönemi: Muhafazakar Restorasyon-1", 12 Şubat 2001, s.13.

30.Bak: Mücadele Birliği Dergisi, "Mumia Abu Jamal Derhal Serbest Bırakılmalıdır", No.24, 1-15 Kasım 2000, s.26.

31. Abu-Jamal Mumia, aktaran: İlke Özgür, Sol Dergisi, "Bir Kara Panter Militanı Linç Edildi", No.92, 30 Haziran 2000, s.46.

32. "ABD adaletten yana mı? Görülen odur ki, iyimser olmak için neden yok!" (Türkkaya Ataöv, Radikal, ABD ve Dünyanın Yarını, 27 Aralık 2000, s.9.)

33. Attila İlhan.

34. Bak: Vedat Bilgin, Türkiye Günlüğü Dergisi, "... 'Tarihin Sonu'mu, Yeni Bir Tarihin Başlangıcı mı?", No.19, Yaz 1992, s.67-69.

35. Bak: Temel Demirer, İnsancıl Dergisi, "Yönü Değişen Rüzgarın Şiddeti de Artacak", Yıl.10,

No.2000/07, Temmuz 2000, s.20-22.

36. Bak: Havva Kökbudak, Ürün Dergisi, "Yeniden", No.6, Temmuz-Ağustos 2000, s.38-42.

37 Matthew Arnold, Fred Inglis, "The Figures of Dissent", The New Left Rewiew, No.215 (1996), s.92.

38. Amerikan Devletleri Örgütü'nün (OAS) Kanada Winsdor kentindeki toplantıların protestosu için bak: Radikal, "Çağrılmayan Kamberler", 6 Haziran 2000, s.24.

39.Melbourne Protestoları hakkında Yahya Sezai Tezel, karmaşık bir ruh hali ve endişeyle, "Melbourne'daki toplantı'yı engellemek isteyenlerin farklı bir siyasal, psikolojik ve fikri bir boyutu var. 'Dünya'ya itirazları var. Bir şeyler 'söylüyor'lar. Muhtemelen 'anlamlı' şeyler de söylüyorlar. Marksist söylemlerinin 'romantik' tutarsızlıklarına rağmen... (...) Zor bir konu. Düşünülmesi gerekiyor. Geçiştirilmemesi lazım," (Binyıl Pazar, "Melbourne Protestocuları", 17 Eylül 2000, s.9) diyordu.

40. Bak: Kirve Kalender, Kurtuluş Dergisi, "Dün Seattle, Bugün Washington, Yarın... (Küresel Saçmalığın Sonuna Doğru...)", no.6, Mayıs 2000, s.107-112.

41. Kızıl Bayrak, "Davos: Zürih sokaklarından Emperyalist Haydutlara Militan Bir Tokat", No.2001/05, 3 Şubat 2001, s.24; Özgür Gelecek, "Davos'ta Öfke Sokaklara Sığmadı", No.2001-03 (33), 2-15 Şubat 2001, s.37; Patronsuz, Generalsiz, Bürokratsız Sosyalizm, "Seattle, Melbourne, Prag... Şimdi de Nice: Kapitalizm Karşıtı Dalga Yayılıyor", No.24, Ocak 2001, s.12.

42. Meral Tamer, Milliyet, "Davos'ta Sıkıyönetim!", 26 Ocak 2001, s.6.

43.Cumhuriyet, "Davos Zirvesinden Notlar", 25 Ocak 2001, s.3.

44. Meral Tamer, Milliyet, "Davos'ta Sıkıyönetim!", 26 Ocak 2001, s.6

45. Cumhuriyet, Efendilere Karşı Güçbirliği", 27 Ocak 2001, s.13.

46.Cumhuriyet, "Küreselleşme Karşıtları, Farklı Bir Çatı Altında: Porto Alegre'de Yeni Yüzyıl", 25 Ocak 2001, s.3.

47 Bak: Gerhard Schröder, Cumhuriyet, "Yurttaşların Sivil Toplumu", 9 Kasım 2000, s.6: Thomas Carothers, Cumhuriyet, "Toplumsal Başarının Anahtarı", 8 Kasım 2000, s.6.

48. Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "İki Zirve", 29 Ocak 2001, s.13.

49. K.Marx-F. Engels, Komünist Manifesto.

50. "Gazap Üzümleri"nin altyapısını, toplumsal dokusunu, Amerika Birleşik Devletleri tarihindeki en büyük ekonomik bunalım, 1929 bunalımı ve 1930'lar Amerika'sındaki emekçi yoksulluğu oluşturur. Söz konusu ekonomik bunalım ve sonuçları Büyük Larousse Ansiklopedisi'nde şu sözlerle özetleniyor: "1929 yılı sonunda, pazarın doymasına yol açan aşırı üretimin ve kurları yapay olarak yükselten aşırı borsa spekülasyonunun neden olduğu, eşi görülmedik bir iktisadi bunalım patlak verdi. 24 Ekim 1929'dan başlayarak Wall Street'in iflası, kurların çökmesiyle bunalımı başlattı; bunalım hemen, üretim endeksi 1929-32 arasında 120'den 57'ye düşen sanayiye (satın alımların azalması) ve tarıma (1930'da üretimin açık vermesi) yansıdı." Ansiklopedideki özetin bundan sonraki satırlarında, 1933'te 13 milyon kişiye ulaşan işsizliğin, "küçük hisse sahiplerinin iflası"nın ve "bütün karışıklık dönemlerinde görülen aşırılıklar"ın sonucunda siyasal iktidarın el değiştirmesinden söz ediyor.

51. Bak: Joseph A. Schumpeter, Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi I: Kapitalizm, Varlık Yay., 2'ncü baskı, 1981, (Bölüm 11: Kapitalist Uygarlık) s.196-210.

52.Bu konuda bak: Cumhuriyet, "Genetik Ayrımcılık Tehlikesi", 28 Haziran 2000, s.9; Bülent Aslanyürek, Yürüyüş Dergisi, "Genom Projesinin Düşündürdükleri"; No.13, Ekim 2000, s.48-49, Ebru Toktar, Cumhuriyet, "Kopyalama ve Etik Sorgulama", 3 Temmuz 2000, s.1-8; Sosyalist Çizgi Dergisi, "Kapitalistlerin Yeni Silahı: 'Gen'ler", Ekim 2000, s.17,İsmet Berkan, Radikal, "Tekerlek ve Gen", 1 Temmuz 2000, s.3, Ender Helvacıoğlu, Bilim ve Ütopya Dergisi, "Biyolojinin Ardındaki İdeolojiler", No.74, Ağustos 2000, s.6-10, Zeki Coşkun, Radikal, "Genleriniz Sizi Ele Verir", 30 Haziran 2000, s.23, Sungur Savran, Söz ve Eylem Gazetesi,"Genetik: Kapitalizmin Elindeki Tehlikeli Silah", No.1, Kasım 2000, s.20-21, Gündüz Vassaf, Radikal, "İnsanın Sonu", 2 Temmuz 2000, s.23, Devrimci Gençlik Dergisi, "Genom Projesinde Kaybolan İnsan", No.4, Ekim 2000, s.14, Ferda Çetin, 2000'de Yeni Gündem, "Tanrının Dili", 30 Haziran 2000, s.6, Ayşe Pınar Korkmaz, Sol Dergisi, "Gen Testleri Üzerine-1: CV'niz ve Gen Haritanız Lütfen", No.112, 1 Aralık 2000, s.55; Mehmet Y. Yılmaz, Radikal, "Gen Haritası ve Ahlaki Değerler", 28 Haziran 2000, s.24; Ahmet İnam, Bilim ve Ütopya Dergisi, "Genlerle Oynanan", No.74, Ağustos 2000, s.16-18, İsmet Berkan, Radikal, "Gen Haritası ve İmkanlar", 30 Haziran 2000, s.3; Cumhuriyet, "Genetik Ekonomisi Ürkütüyor^, 28 Haziran 2000, s.5, A.Tolga Ersoy, Sağlık Toplum Siyaset Dergisi, "Biotıp ve İnsan Hakları (ya da İktidarın Ulaşılamazlığının Onayı!)", no.4, Eylül 2000, s.46-50, Cumhuriyet Bilim Teknik, "Genom Biyolojinin Sınırlarını Zorluyor", No.714, 25 Kasım 2000, s.12-13, Erdem Aydın, Cumhuriyet Bilim Teknik, "Genetiğin Etik Yönü Sigortacılık mı?", No.698, 5 Ağustos 2000, s.15; Cumhuriyet Bilim Teknik, "Ben, Klon İnsan, Merhaba!", No.676, 4 Mart 2000, s.12-13.

53. Serol Teber, Kızılcık Dergisi, "Mikro-Auschwitz ya da Antropo-Teknoloji", no.4, Ekim 2000, s.31.

54. Faruk Selçuk, Yeni Binyıl, "Karoshi Kurbanları", 14 Mart 2000, s.7.

55. Emin Gürses, Cumhuriyet, "ABD ve Afrika", 2 Eylül 2000, s.13.

56. Milliyet, 2 Haziran 2000, s.11

57. Bak: Bak: Özgür Gelecek Dergisi, "Sanal Dünyada İnternet", Yıl.1,No.2000-20 (23), 15-28 Eylül

YÜKÜN ALTINDA

Ayaklanmış iskelet
Koşuyor alacakaranlıklarda
Sevi içinde kurusa da çiçek
Aldırmadan el sallıyor geridekilere
Herkes bilir unutmaz beklediğini
Dayanır dizler çok açılı olsa da rampalar

Geçer yaşantın dik sözcükler, öfkeli bakışlarla
Eskimiş renkleri paçavraya bürünmüş iskelet
Görüp benzerlerini çevirir başını, taşa oturup
Küçücük torbası elinde
Aşağıya iniyor orman yolundan
Şarkısız bir gece.

Ali Ersin GÜNÇE

2000, s.36-37, Hasan Basri Karabay, Söz ve Eylem Gazetesi, "İnternet Çılgınlığının Ardında Ne Var?" No.1 Kasım 2000, s.22.

58. Bak: Andrew Nikiforuk, Mahşerin Dördüncü Atlısı: Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi, çev. Selahattin Erkanlı, İletişim Yay., 2000.

59. "Kristof Kolomb'tan önce (1492) Kuzey Amerika'da konuşulan dil sayısı 1000 idi. Bugün ABD'de konuşulan dil sayısı 200 civarındadır." (Maybury-Lewis D., Millenium, 1992.)

60. Cumhuriyet Bilim Teknik, No.712, 11 Kasım 2000, s.9.

61. Veriler Dünya Bankası Kalkınma Raporu'ndan.

62. Mustafa Sönmez, Cumhuriyet, "Krizi Anlamak ve Aşmak", 7 Mart 2001, s.6.

63. Cumhuriyet, "Sorun, Kapitalist Düzende", 10 Mart 2001, s.13.

64. Emin Gürses, Cumhuriyet, "Prag Dersleri", 30 Eylül 2000, s.17.

65. Radikal, "Seattle Enternasyonali", 27 Ocak 2001, s.11.

66. Radikal, "Alegre'de Hem Forum Hem Eylem", 28 Ocak 2001, s.11

KALEM

Halldun ŞEN

Su yasağı kalkalı yıllar oldu. Paris'teki o susuz yıllarım, bir makinenin kollarında geçen yıllarım, hepsi geride kalan birer hayalet. O güzeller güzeli kentin sokaklarını yakıyan, kaldırımları yalayarak akan sular acı vermeyeli çok yıllar oldu.

Son Paris dönüşümde İstanbul'un sokaklarında güneşi arkama alarak uzun süre yürüdüm, o ışınları emdi bedenim. Bu son seferde boğulmuştum o güneşsiz, her günü yağmurlu güzel kentte. İstanbul bedenimin özgürlüğünü verdi sıcak günleriyle, her ikisine de yıllarca ağıt yakmışlar için güneş ve su, ne yüce varlıklar...

Siz bakmayın Paris'te boğuldum dememe, yine de insanı hala doyuran oluşumlar var Fransa'nın bugünkü o büyük çöküşü içinde. Bernard Pivot'nun televizyondaki programında bu kez Malraux vardı. Olivier Todd'un Malraux'yu heryönüyle irdelediği araştırması üzerine, oğul Mauriac'ın da bulunduğu muhteşem bir program izledim.

Olivier Todd (edebiyatçı) Malraux'un mitoman yönü dahil, artı ve eksilerini ortaya koyduğu çalışmasını açıklarken, yaklaşık olarak şöyle dedi: *"Okurun yorumuna göre Malraux göklere de çıkarılabilir, yerin dibine de batırılabilir."* İspanya iç savaşına komünist olmadığı halde, komünistlerin yanında faşistlere karşı savaşmak üzere katılan ve adını taşıyan meşhur Malraux hava filosonda savaşan, ikinci dünya savaşında Nazilere karşı direnişcilerle birlikte hareket eden, yalan söyleyen, gençliğinde Güney-doğu Asya'da kültürel hırsızlık yaparken yakalanan, Charles de Gaulle'ün kültür bakanı ve daima lider olarak kabul edilmeyi bir düstur edinmiş kişi Malraux.

De Gaulle ile olan ilişkisi dışında daima liderliğini kabul ettirmiş ve kahraman olmak için çalışmış, hatta yaralanmak için elinden geleni yapmış biri olduğunu Olivier Todd açıklarken güçlü bir edebiyatçı olduğunu doğaldır ki es geçmiyor. Kısacası Malraux'yu tepeden tırnağa, orta halli çapkınlığına kadar, Todd ortaya koyuyor çalışmasında, darısı bizimkilerin başına. İşte çökmekte olan Fransa'dan görüntüler içinden bir görüntü.

Fransızlar bir aralar, bundan 15-20 yıl önce Dumezil'i de yakmaya kalkmışlardı. Dumezil sadece Fransa'nın değil Avrupa'nın canını sıkan bir bilim adamıydı. Üçlü işlevsellik teorisinin sahibi küçük büyük adam, eğer yanılmıyorsam 1925-1930 yılları arası Atatürk döneminde İstanbul Üniversitesi'nde ders vermişti.

İnsanın yaşamı da elindeki kalem gibi. Hasta öğrenciler için olan Paris'teki dializ merkezinin bulunduğu Boileau sokağından yola çıktım. Dumezil'e kadar uzandım, ben kalemi götürmedim, o beni götürdü. Yaşam da genel çizgileriyle böyle değil mi? O sizi bir yerlere götürür, siz onu değil.

Peki, Türkiye'yi kimler nereye götürüyor? Aydınları (!) ithal bilgi ile yaşayan, sentezden aciz, üniversiteleri bilgi üretemeyen değil, şark kurnazlığının demokrasi olarak yutturulduğu, felsefenin yok sayıldığı bir eğitim öğretim sisteminin yürütüldüğü, ezberciliği yeğleyen, beynin yeniden eğitimine olanak tanımayan, bilgiliyi oynayanların el üstünde tutulduğu, alaylı, mektepli kavgasının sürdüğü, hiçbir zaman konunun uzmanına danışılmayan, hortumcuları ve hortumculara yol açanları anayasanın bir maddesiyle koruyan bir ülke nereye gidebilir ki? Kimse kusura bakmasın ama, her toplum hakettiği yerdedir demiş bir felsefeci. Bir ülkede eğer herkes her işi yapıyorsa, her konuda uzman kesiliyorsa, o ülkede hiçbir şey yapılmıyor demektir. Ve uzmanların da yeterli katkısı olamaz bu ortamda ülkeye.

Yaşamımı Türkiye'de geçirmek niyetiyle İstanbul'a döndüğüm ilk yıllarda, ilk işim eski arkadaşlarımı aramak olmuştu. Çoğu azınlık olan arkadaşlarımın büyük bir bölümünün yabancı ülkelere göç ettiğini öğrendim, canım sıkılmıştı epey. Kalan birkaç tanesinden biri de adını, soyadını değiştirip Türk adı almıştı. Üzülmüştüm, baskıdan kurtulmanın bir yoluydu bu. Yıllar sonra eşimin Tenon hastanesindeki doktoru bir gün *bize "siz Türkiye'de azınlıklara baskımı var diye düşünüyorsunuz"* demiş ve eklemişti *"inanın başka yerlerdeki baskının yanında Türkiye'deki yok sayılır."* Türk asıllı (çift milliyetli) Fransız olarak, Fransa'da adımı değiştirmemiş olmanın sıkıntılarını yaşıyorum hala bugünün Fransası'nda.

Şunu da unutmamak gerekiyor ki 70'li yıllarda hastalığım ortaya çıktığında eğer Fransa tüm masraflarımı karşılayıp beni yaşama döndürmeseydi, Türkiye'de çoktan toprak olup gitmiştim. Annem ve babamın Türkiye'ye yaptığı hizmetin toplamı 70 yıl, karşılığında çocuklarını yaşama geri çeviren kendi ülkeleri değil. Acı verici bir durum. Bugün bu koşullar biraz daha iyileşmiş, parası ya da sigortası

KAFES

Eller baba eller görüyorum
Parmaklıklarda var
Eller kısaldıkça parmaklıklar uzuyor
Tam tutacakken yıldızları gece yere iniyor
Bir bir düşüyor yıldızlar parmaklıkların önüne
Avlu var baba bahçesinde kirletilmiş yüreklerin yıkandığı
İçimde bir his var
Bir yağmur damlasıyla düşerken hayat
Bitecek bu hasret.
Bir usta var baba
Yalnızlığı öğretmeye çalışıyor çırağına
Oysa çırak yalnızlığın şiirini yazıyor mapus bahçelerinde
Peki baba;
Ne kadar usta olmak gerekir özgürlüğü öğretmek için
Kafesteki beyaz güvercine...

Esra ERDAŞ

olanlar için, zira hastalığım artık Türkiye'de tedavi edilebiliyor.

Dializlerde yaşarken okumanın ne demek olduğunu çok iyi bildiğim için, sınıfımda bulunan bir dializ hastası öğrencime nakil geçirmeyi kabul etmesi için konuşmaya başladığımda, ilk sözü *"bu esaretten bıktım, ama korkuyorum"* olmuştu. Nakil geçirdiğim 70 li yılların sonunda hastaların korkmakta haklı olduğunu, ancak 2001 de artık çok az ayrıksı örnek dışında "ret" olayı olmadığını uzun uzun anlatmaya çalıştım. Sonuç: bu yaz nakil geçirecek. Bu kararını duyduğum gün bir şenlikti benim için. Demek dedim, bilgilerimle sistem arasına sıkışan bu çocuklara yararım, çölde susuz kalanlara azar azar verilen su gibi, salt düşünmeyi yavaş yavaş öğretmeyle kalmamış, içlerinden birine hiçbirinin ve de sağlıklı hiç kimsenin anlayamayacağı özgürlüğün yolunu açmayı başarmıştım. Bu da yetti bana insan olarak.

"YABANCI BİR ŞEHRİN KAPISINDA"

Ali TAŞ

M. İrfan Benli'nin ilk kitabını özümsercesine, sindirircesine okuyup, ya da, uzun süren bir tiryakiliğin bağımlığından kendinizi kurtarıp da, özgünlük adına bir nitelik aradığınızda umutsuzluğa kapılmazsınız... Damak tadı veren ve okuru "tembellikten kurtaran"; özgün imgelerin çerçevelediği bir BENLİ şiiri çıkar karşınıza... şiire, kültürel bir birikimle gönül vermiş biriyseniz, bu özgün imgelerin, anlama, elastikiyet, hoşgörüsüyle el uzatışındaki tatlılığı farkedebilir ve aklın yollarını aşışını duyumsayabilirsiniz. Biçim kaygısı taşıyan bu duyumsayışın, içeriği dışlamadan sunduğu izler, BENLİ'nin şiir yolunda olduğunun işaretleridir.

Şiir adına sıkça vurgulanan bir kaygı var... Akılcı şiir yazıyorum diye şiirini (dolayısıyla şiiri) yozlaştıran çabalara tanık olunmakta. İşte BENLİ şiirinde bu olumsuzluk görülmüyor. Kitaba önsöz yaşan İhsan Topçu'da (bizimle) aynı kaygıyı taşıyor olacak ki; "didaktik şiir" bağlamında şunları vurgulamakta: "Düşünce ağırlıklı şiir yazıldığında, ozanı önemli bir tehlike bekler: didaktik düşünce. Şiir adına bu olumsuzluktan kurtulmanın yolu, düşünceyi estetik duruma getirebilmektir. Mahir Benli, yer yer düşünceyi öne alıp didaktik düşünce batağına düşmeden, şiirimizin sürekli kan kaybeden önemli bir damarına kendini ekliyor." Topçu'nun yaklaşımıyla değerlendiercek olursak; öğretici bir söylemin bakir ussallıkla nitelik kazandığı özgün bir deyiş olarak tanımlayabilmek olası.

M. İrfan Benli'nin sözcük dağarcığında, "insan, sevgi, doğa, umut, öfke" önemli bir yer tutar. Toplumsallıkla buluşan acı, hüzün, umutsuzluk ya da umutlama arayışı, "demirbaş bir duyarlık" taşır. Bu duyarlık katmanının bir kolu da yabancılaşmaya uzanır.

Çelişki (s.12) şiirinde, güncel yaşamdan kaynaklanan olumsuzlukları, mecazi anlamların ardına gizlediği tiplemelerle şöyle görselleştirmeye çalışır...

"Yufka yüreksiz biri, satıyor yufka/ Hayırlı akşamlar diyor hayırsızın biri/ Süt bakraçları elinde, sütü bozukların..."

Yabancılaşmanın yoğunlukla görüldüğü bir diğer şilrinde (s.14-15) soyutlanma isteği ağır basar...

"Tanrılar Ağlamıyor

Neden bir kızılderili değilim/ Tenimden bir post olarak kendime/ Atımın soluğu yüzümde/ Gözlerim bulutlarda/ Ağlasın diye Tanrı"

Uzun şiirin bir bölümü ise şöyle...

"Deliriyorum Lunta/ Kelepir yaşıyor etim/ Güldüğüm dudaklar başkasının/ Başka denizlerin dalgası vuruyor kalbime."

Yabancılaşma olgusunun devam ettiği "İstanbul İstanbul" şiirinde; Benli şiirinde yer yer görülen "çocuk" çağrışımının zekice gizlendiği gözlenmekle beraber, "alımlama estetiğinden" izler taşıyarak, şiir yoluna devam ettiğine tanık olunur. (s.28)

"Sıcak yatağını terk etmiş gibi yürüyor/ Aklı fikri ufak yüreği oyunda/ Önüm arkam sağım solum baba."

Şiirinin bir diğer yerinde ise, zaman zaman ayrıldığı yalın anlatımını, işlevsel imge tutkusuyla tekdüzelikten kurtarır...

"Nabzım kaburgamın nişan tahtasında/ Kalbura dönderirken kemikleri/ İstanbul İstanbul/ Endişeli manken yüzleri bütün vitrinleri."

Bunca ipucundan sonra, deyim yerindeyse, sonunda baklayı ağzından çıkarır Benli... Kitaba adını veren ve yazınsal karakteristiğinin en önemli denektaşı niteliğinde olan yabancılaşmayı, simgesel bir duyarlıkla dizeleştirir (s.32)...

Yabancı Bir Şehrin Kapısında

"Bir yabancı şehrin kapısındayım/ Sormayın yaşım kaç memleketim neresi/ Hangi sevdanın peşindeyim/ Sevgilerin demetinden bir tutam varsa elinizde/ Siz anlarsınız beni

Bıraktığım yerde/ Ağlamaklı seslerle örülürdü günün dokusu/ Tersten işlerdi yasası umudun/ Güller yalnızlığı soyunurdu/ kenar semtlerin ıssız sokaklarında/ Akan sular iz bırakmadan geçerdi/ Çocukluğum gençliğim/ Nelerden nerelerden süzülmedi ki

Çalıyorum kapınızı..."

M. İrfan Benli'nin sanatsal kişiliği çok yönlü bir yaratıcılık taşır... Fotoğraf sanatçılığı, heykeltraşlık, ressamlık; şiirin ana damarlarında ayrılan kollardır.

Ama zaman zaman şiire müdahale etmeden duramazlar... Bir şiirinde imge-simge ilişkisini olumlu yönde değerlendirir (Afrika-s.39)... *"Çoktular/ Bir yontu gibi sessiz"* der. Diğerinde (Karanlığın Kulağı-s.43)... *"Yont sözcükleri dudaklarında"* diye devam eder. Sonunda yine yabancılaşmanın etkilemine girer (s.54- Yabancılaşmış Heykeltraş).

"Analarınız doğuracağına sizi/ Taş doğursaydı/ Ben de yontsaydım."

İmge yozlaşmasına da dikkat çekeriz kimileyin... İmgenin tanımı, anlamı güçlendirici işlevini arar dururuz. Benli'nin yalın anlatımına seyrekçe serpilen, duyarlığı derin imge ve bitemlemeler özgün bir konum da kazanmakta. İşte birkaçı... *"Öfkenin sarısına"* (s.19), *"Öfkeli gözlerin ışığını kıstım"* (s.26), *"Öfke/ Koru avuçlarının damarlarını"* s.18)

İmgeler, daha uzun soluklu şiirsel anlatımla bütünleşerek devam eder...

"ve her defasında/ atıp bir çentik daha/ sonbaharın kabzasına" (s.19) *"diner sızısı cinayetlerin/ toprağın ellerinde"* (s.19), *"Belki aşk'a herşeyi yükleyen o/ terli gecede sabahın vurduğu/ sonbaharın cesedine basarak"* (s.21), *"Gökyüzüne dönüşür masmavi bir mine çiçeği/ Uçurur/ Kanadı kırık kuşunu rüzgarın"* (s.27), *"Parçalaması için zincirlerini sabah/ Aşkı doldurmak için zaferin kadehine/ Ve içmek için nasırlı ellerimizle"; "Umutlarını sakladıkları mağaraların/ Esneyen ağzına bakan anneler.", "Ve kurşuni bir sabah/ saplanır acının yüreğine/ umut yaşlı atıyla koşar/ ardı sıra"* (s.53), *"Gözlerinde nasır tutmuş sevgilerin ayak izleri"* (s.42), *"Yüreğim/ Telleri kopmuş bir telgraf direği"* (s.53)

Zamana Türkü (s.49)

"Zaman/ ki öfkesinin soluğu terli sokaklarımızda/ Zaman/ ki sevdamızın solgun yüzünde açan kır çiçeği/ Dinlerken yaşlı bir pınarın kederli türküsünü/ Bir damla hüzün olur avuçlarımızda; tarihimizin yaralarından damlayan."

Benli'nin bakış açısını oluşturan toplumsallık olgusunun, evrenselliğe ivme kazandığı görülür... Bakmışsınız yüreği Fuatemala'da ayaklanan mahkumların ortak bir nabız atışındadır. Ya da... Pavancito'lu bir kızın gözyaşlarında. Hindistan'da, Vijha'da, Derince'de...

Yabancı Bir Şehrin Kapısında adından çok söz ettirecek bir şairi müjdeliyor... Sözü fazla uzatmadan; yer yer imgelerle yoğrulan ve anlam kırılmalarıyla şiirselliğin doruğunda buluşan, M. İrfan Benli'ye verelim sözü...

Gözlerin
"Herşeyin
birgün biteceği gerçeğini
yanan tütünün
acıyla burduğu girtlağımda
sese çevirmek

Sonra
gecenin ortasına savrulmak
yoğun dumanlı bir nefesi
ve "seni seviyorum"
demesi gibi
yüreğimin durmadan
kımıldıyor
duvardaki gölgesi
- Seni seviyorum"

M. İrfan Benli, Yabancı Bir Şehrin Kapısında, Ezgi Yayınları, İzmit.

KENDİMLE

Süreyya'ya

Bir dağ yamacında sevgilimi beklerken
Maviliklere gözlerimi sürüyorum
Bebelerin gülüşü sarıyor içimi
Bu rüzgârda durmuş esiyorum
Yalnızlık alıyor beni
Denizde dalgalanıyorum
Çiçekler yapraklar şiirim oluyor
Başbaşa düşlediğim dünyayı soluyorum
Sonsuzluk götürüyor beni
Bir dağ yamacında kendimi buluyorum.

Mustafa GÖKSOY

İYİ DİYE KÖTÜYÜ GÖSTERMEK

Muhittin ÇOBAN

İnsan yaşamı beklentilere endekslidir. Hep birşeyler bekler. Mutluluğu bekler, huzuru bekler, sağlığı bekler, parayı, sevgiyi, aşkı... Beklentilerin insanıyızdır. En çok da tanrıdan bekleriz. Geleceğimizi güzelleştir deriz. Yaltaklanırcasına yalvarırız. Çabamız, zamanız, enerjimiz hep ama hep yalvarmakla geçer. Oysa bilmeyiz, bilmekte istemeyiz beklentilerin bizi ölüme sürüklediğini, yaşamdan, kavgadan kopardığını, nedense, kolaya kaçmak işimize gelir. Yoksa diyorum, dilenerek birşeyler istemek tanrıdan insanı insan mı yapıyor, başarıların, mutluluğun kapılarını mı açıyor? Burada durup, şu soruyu sormalıyız kendimize: Beklemekle, istemekle, başarıların, güzelliklerin kapıları açılsaydı, her dua yerine getirilseydi insanlık hâlâ bu acıları, bu yoksullukları, bu kötülükleri... yaşar mıydı? Beklentilerin yerine, aramalara yaşamımızı endekslemeyi neden hiç düşünmeyiz? Yoksa, aramalar sonucunda bulacağı şeyler mi korkutuyor insanı? Yeni olan her şey korkutsa da insanı, insanı insan yapan, kavgaya sürükleyen, güzelliklere, iyiliklere koşturan, istemlerini bulduran bu aramalardır demeliyiz artık.

İnsan ömrü aramalarla geçmeli, aramalara yoğunlaşmalı... Güzeli, iyiyi bulmak istiyorsak... Bu aramalarda gizlidir..

Peki, bunca peşinden koştuğumuz, bulmak, yaşamak istediğimiz, onun için acılar çektiğimiz, ölümler verdiğimiz iyi nedir? Platon iyiyi şöyle tanımlıyor:

"Önce şunlar üstünde anlaşalım Protarkhos. İyilik yetkin olmalıdır, kendi kendine yeter olmalıdır. İyilik üstüne söylenmesi gerekli olan şey, her akıllı insanın onu aradığı, onu istediği, onu elde etmeye çabaladığıdır. Akıllı insanlar, iyilik getiren şeylerin dışındaki öteki şeylerin hiçbir çabaya değmediğini bilirler. İyilik, güzelliği kapsar ama, güzelliğe sığmaz, ondan da yücedir. Çünkü güzelliğin ölçüleri, iyiliği biçimlendiremez. İyilikte, güzellik ölçülerinin dışında da ölçüler vardır. O halde iyiliği tek düşüncenin yardımıyla kavrayamazsak, üç düşüncenin yardımıyla kavrayabiliriz: Güzellik, orantı, gerçek. Bu üç ideye tek ideymiş gibi bakarsak iyiliğin özünü kavrayabiliriz."

Platon'un bu tanımından yola çıkarak, iyiyi daha iyi kavramaya çalışalım. İyiyi neye göre belirliyoruz? Kendi düşüncemize göre mi, yoksa bize verilen yabancı katkılı bilgilerle mi? İnsanı doğrulara sürükleyen, iyilikleri yaşatan yapıtların yanında, insanın bilincini bulandıran kötülüklere taşıyan, çirkinliği güzel diye sunan yapıtlar da vardır. Bunlar yanıbaşımızdadır ve hatta gözümüzün hemen önündedir, ilk görünendir. Ve biz bir kitapçıya girdiğimizde, bir yazarın bir yapıtını almak istediğimiz de hemen gözümüzün önündekini, ilk görüneni, bize gösterileni, okumamızı isteneni alıp okuruz. Bu yapıtlar genellikle piyasaya çıkmadan medyada tanıtılan, ellibin adettir ilk baskısı denilenlerdir, ya da dünyanın yazarları diye tanıtılan yazarların yapıtlarıdır. Dünyanın yazarları kim? Ya da dünyalı olmayan bu yazarlar kim? Onlara göre "Felsefe Bir Sevinçtir"in yazarı Afşar Timuçin bir dünyalı yazar değildir. Oysa, bu kitabı okurken insan kendini sorguluyor, yaşamda yaptığı hataları görüyor, iyiyle kötünün ayırdına varıyor, bilinçlerin nasıl bulandırıldığını gösteriyor ve kimin bulandırdığını...

Bilinci bulanık insan, arayışta olmayan insan yanlışı doğru, çirkini güzel, kötüyü iyi olarak görür ve doğrular budur diye hep yanlışa sarılır. İşte bunlardan biri: Bilinçlerimizi bulandıran, çirkinliği güzellik diye sunan bir duyuru var 'Aykırısanat' dergisinde. Birlikte okuyalım: "Dergimiz 'Aykırısanat Şiir Antolojisi' yayınlanacaktır. Antolojiye katılmak ve katkıda bulunmak isteyen şairler; içinden üçü seçilmek üzere beş adet şiirini, kısa yaşam öyküsünü, bir vesikalık fotoğrafını göndereceklerdir. Gelen talep üzerine 1 Mayıs 2001'e kadar uzatılmıştır. Şiirlerle beraber posta çeki: 1081382 Asan Bayır adına 20 milyon gönderilmesi gerekmektedir. Şairine 10 adet kitap gönderilecektir."

Benzer bir duyuru yine Aykırısanat'ın arka iç sayfasında var. Bu antolojiyi hazırlayan da Salihli'den Ahmet Otman.

Evet şairler! şiirlerinizi bir antolojide görmek, seçkin şairlerin yanında bulunmak istiyorsanız -ki bunu kim istemez- üç şiirinizi ve 20 milyonunuzu hemen gönderin. Aslan Bayır'ın antolojisine giremeyenler üzülmesin Ahmet Otman'ın hazırladığı antoloji var" (1)

Burada küçük bir hesap yapalım. Yüz şairin üç şiiri yayınlansa ortalama üçyüz sayfalık bir kitap çıkar ortaya. İki bin adet basılsa ve bunun bin adedi şairlere dağılsa elde bin adet kalır. Toplanan iki milyar paranın bir milyarı masrafa gitse, elde bir mil-

yar ve bin kitap kalır. Kalan antolojilerden elde edilecek gelir ve bir milyar telif olarak şairlere dağıtılmayacağına göre nereye harcanacak? Kuşkusuz burdan edinilecek gelir Aykırısanat dergisinin yaşaması, içinde bulunduğu ekonomik krizi aşması için kullanılacaktır. Yani öyle sanıyorum.

Özellikle anadolu dergileri büyük bir kriz içinde. Yayın yaşamlarını durdurmakla karşı karşıyalar. Ama, bu krizi aşmak için doğru yöntemler üretmeliyiz, sanatı sanatsızlaştırmadan bu krizi aşmalıyız. Parası olan kötü şair antolojiye girerse, parası olmayan iyi şair antolojiye giremezse bu sanatı geliştirmez, köreltir. Doğrulara varmak istiyorsak doğru yöntemler uygulamalıyız, yanlış yöntemler bizi içinden çıkılmayacak yanlışlara götürür.

İnsancıl dergisi de mali kriz içinde. *İnsancıl*, bu krizi aşmak için ne yapıyor? Antoloji çıkarmıyor. Sayfa sayısını düşürüyor, basım adedini aşağıya çekiyor ve okuyucusundan ekonomik katkı istiyor. Sanatı sanatsızlaştırmadan dolambaçlı yollara kaçmadan direk okuyucusuna sesleniyor ve destek istiyor. İşte bu doğru bir yöntem. Bu dergiyi ve sanatı ayakta tutar.

Sanatın sanatsızlaştırıldığı, içinin boşaltıldığı, kimin sanatçı kimin sanatçı olmadığının ayırdına varılmadığı günümüzde sanat adına yanlışlar yapmaya, sanatı iyice tüketmeye hakkımızın olmadığını bilmeliyiz artık. Okuyucular azalıyor, kalan okuyucular star sanatçıların yapıtlarına yöneliyor, var olan sanatçılar iyi ürünler vermiyor, insandan yana yazmıyor, insanı bir adım ileri itmiyor, şiirler, öyküler, romanlar, müzikler, karikatürler... sömürü sistemini rahatsız etmiyor... Böylesi bir dönemde sanatı geliştirmenin, sanatçıya değer vermenin yöntemlerini bulmalıyız. Yoksa bir damla damlamadan tekerrürsüz yıllar geçer...

ÜZÜNTÜ

Sevgideğer arkadaşımız Kemal Bekir'in eşi, Devlet Operası solisti, yazar, güzel insan
ÖZCAN ÖZMAN'ı
yitirdik.
Özcan Özman, 4 Temmuz 2001 perşembe günü Zincirlikuyu Mezarlığından toprağa verildi.

İNSANCIL EMEKÇİLERİ

ALGI-RİTİM-ANLAM VE SANAT*

Ömer SERDAR

İnsanın gerek düşünsel gerekse fiziksel emeğinin ortaya koyduğu yapıtlar birer sanat eseri olacaklarsa bazı sorumluluklar taşırlar. Estetik kuramcıların ortaya koyduğu bu kriterlerin dökümüne girmeyeceğim.Ancak bir eserin bizlere taşıdığı anlam ve onu algılayışımızdaki duygu salınımlarını var eden o olguyu (ritim) gerek sanat psikolojisi gerekse estetik yönünden irdelemeye çalışacağım. Bu olgu aynı zamanda insanın düşünsel gelişiminin ve hatta ona öncülük eden duyularının da serüvenleri olduğuna göre bu çalışmaya "Ritmin Öyküsü" adını koymayı planlamışken, yazıya geçirmem esnasında "Algı, Ritim, Anlam ve Sanat" demeyi uygun gördüm. Çünkü ele aldığım yönüyle sadece belirli kavramlara kısacık bir bakıştı yaptığım.

Bu öykü, insanın evrimleşen algı düzeyi ve geliştirdiği sanatsal yapıtlar ile bizim bakış açımızı kapsayacak. Her bir sanat türü için ritmin kullanılış esasları ise tamamen ayrı ve daha kapsamlı başka bir olgu; her biri geniş anlamıyla başka biçimlerde araştırma konuları olabilirler.

Mitolojik içerikli filmlerin başlangıç sahnelerindeki gibi kızıl bir tan vaktine açılan geniş bir pencere koyalım önümüze ve hemen altımızda uzanan yeryüzüne bakalım. Ya bu manzaradaki insan, oradan nasıl bakıyor bize? Nasıl endişeli, gergin ve nasıl o denli mistik duyularla donanmış? Düşünüyor çünkü. Ama anlayamıyor. Anlam veremediği her şeye sihir ve metafizik olgular yüklüyor. Anlayışı gittikçe daha belirginleşiyor tarih içinde. Örneğin Paleoloitik devirde, Minos Medeniyetinde, Helenik Ortaçağda ya da Hıristiyan Medeniyetinde (1) zamanla görülüyor ki; insan çeşitli ayrıntıları kavrayıp geliştirerek ritmik bir oluşumla ilerliyor sanat yolunda.

Epiktetos "İnsanı tedirgin eden, olan biten değil, olan bitenle ilgili inandıkları" diyor. İoanna Kuçuradi, değer problemiyle ilgili, biolojist, sosyolojist, psikolojist, pragmatist, neopozitivist görüşleri ve bir kısım doğa bilimcilerinin hukuk filozoflarının ve iktisatçıların görüşlerini kastederek: "değerler relatiftir, aynı çağda toplumdan topluma ve aynı toplumda çağdan çağa değişir; değer ise 'subjektif'tir, aynı 'obje'nin değeri kişiden kişiye değişir" (2) derken ister istemez bizde algı sürecini öncelikle ele almaya doğru yönlendiriyor. Değer problemi insanın algılama biçimiyle de yeni şekiller kazanabiliyor.

İnsan algıladığı şeylere öznel yapısından bir şeyler yakıştırmak istiyor. Yani doğal olduğundan daha çok ona yönelen bilinciyle kendi şekillerini kazandırıyor. Örneğin delice bağlanabiliyor yaşama ya da yaşama uğraşından vazgeçebiliyor. Tuttuğu takımın maçı kazanması, insanın uzayı keşfinden daha çok coşku verebiliyor ona. Kent yaşamının daralan alanları içinde varlığından dolayı hak sahibi olduğu bir şeyi araştırıp sorgulamak zor gelirken, gece yarısı takımının zaferini kutlamak için hiç üşenmeden dökülebiliyor sokaklara. "Ne zorunluluğu var insanın bu tür bir içerik dayatmasına" diye bir soru gelebilir akla. Yanıt çok belirgin. Çünkü yaşadığı çevreye hakim olma ve etkide bulunma güdüsü var insanın. Hayvan İnsan'ı gittikçe geliştirmeye başlayan şuur. Kılgı (yaratma) dürtüsü öne geçiyor algıları gelişen insanın.

Bilimsel Toplumculuk'ta bilginin gelişmesi ardı ardına üç aşamadan geçerek döngüsel bir devinimle ilerleyen diyalektik bir süreç taşır. (Mao Zedung) (3).

1. Algısal Bilgi Aşaması

Dış dünyadaki nesnelerle bağ kurma, algılama daha sonra da bilgi deneyimle başlar (Mao Zedung, Maddeci Bilgi Kuramı, Kılgı İzerine).

2. Ussal Bilgi (Bilimsel Bilgi)

Algısal verileri biraraya getirip yeniden düzenleyerek birleşime vardırmak. Yani yargıya varma, sonuç çıkarma aşaması. Veriler öncelikle algısal boyuttadır. Sonra bilgiyle ussallaşırlar. Her algısal bilgi ussallığa vardırılmak zorundadır.

3. Yaratmaya-Kılgıya Dönüş

Kılgı ile başlayan bilgi yeniden karşıya geri dönmek zorundadır. İnsanın kendini kavrama ve denetim altına alabilmesi için böyle bir süreç sonunda olabilecektir.

Konunun bizi ilgilendiren yönü algısal bilgiden ussal bilgiye giden yolculukta dış görünüşten öze inişi(canlandırmayı) usumuzda nasıl denetim altına alabileceğimizdir. Sanatta sınırların sorgulanması, öz arayışının tetiklenmesi işte bu süreci yansılıyor. Sanırım, gerçek anlamda eserleri irdelerken bu temelle davranmayı bilmeliyiz. Bilemiyorsak da, doğru değerlendirme yapamadığımızı bilmeliyiz.

Böyle bir süreç sonunda sanatta ritim dediğimiz olgu ne şekilde geliyor karşımıza?

İnsanın algı eylemi koşutlu-koşutsuz tepkeleri oluşturuyor (Şartlı-şartsız Refleks). Bu tepkeler canlılara ilginç yönelişler veriyor. Pavlov'un yemek saatlerinde zil sesiyle uyarılan köpek deneyi bilinir. Onun öğrencisinin yaptığı bir deneyde ise süje insan olmuştu. Bir çocuğa zil sesiyle beraber düşük bir elektrik akımı verilmiş ve tepke oluşturulmuş, çocuk zamanla sadece zil sesi duyduğunda ya da yazılı olan bir "Zil" sözcüğü gördüğünde bile istemsiz olarak benzer tepkeyi vermeye başlamıştı.

Başlangıçta insanın içinde varolan bu temel içgüdü zamanla sözde bir simge haline bürünüyor. Modern dünyada bu işten en çok çıkar sağlayan alandan ikisi medya ve moda olsa gerektir. Öyle ya on sene önce kısacık saçlı kızlar güzel görülürken sonraları uzun saçlı olanlar hatta kırmızı yeşil v.s. daha güzel algılanır olabiliyor (çoğunluk olarak). Olaylara bakış açıları onu bildiren haber kurumlarınca öylesine farklı yönlendirilebiliyor ki; bakıyorsunuz düpedüz bir kanunsuzluk, haklı anlamlar kazanabiliyor. Elbette kanun da olanaksızlıklar nedeniyle düpedüz haksızlık olabiliyor. Ama en büyük sorumluluk tüm bu karmaşanın ortasında sanatçıya düşüyor. Gerekirse bu çelişkileri işliyor sanatçı. Kimileri de sanat adına toplumsal zaafları işliyor. Reklamlarda sık sık karşılaştığımız bizi etkileyen sahneler aslında insan adına olmaktan çok, yanlı bir tüketimi amaçlamıyor mu?

RİTİM YAŞAYANA BİR GÜÇ BİR ANLAM TAŞIYOR

Sık sık kullanırız; "şakur-şukur, takır-tukur" ya da kürek çekerken, ekin ekerken, ağaç keserken söylenen nakaratları. İşte böylelikle ritmin içimizdeki ilk güdüm halini keşfederiz. Bir müzikten alınan zevkte, bir şiirden duyulan derin ruhsal salınımda, bir tabloda bizi kavrayan ışıkta, renkte, tonlamada, duruşta, perspektifte. Eski çağlardan beri ressamlar, mimarlar "Altın Oran"dan bahsederler. Bu kavram genel anlamıyla başlangıçta insanın uzuvlarının birbirine oranlarından yola çıkarak, iki nesnenin yan yana en etkileyici görüşünü verecek ve göze hoş görünecek şekilde boyutlandırılması şekline bürünmüştür.

SANATTA RİTİM

"Sanatın Kısa Öyküsü" adlı yapıtında Gombrich "Hiç kimse, sanat hakkında her şeyi bildiğini ileri sürmemelidir, çünkü hiç kimse onu tümden bilemeyecektir" diyor. İster istemez ekliyorum ben de: Bu sanatın ölümsüzlüğünün iksiridir. A. Timuçin "Estetik" adlı eserinde "İnsanda ne varsa uzamsal ve zamansaldır" derken; birey yönünden algının öznelliğini belirtiyor. Estetik olguların tümden tek'e yani nesnelden öznele gelişiyle anlam kazanması uzamsal ve zamansal bir koşutluk taşıyor. Peki algı kendi dışındaki nesnelere nasıl yönleniyor? Sanatçıyı kalkışmaya kışkırtan bu temel ne?

Burada sırasıyla algı, ilgi, bilgi ve sezgiyi buluyoruz karşımızda;

Algı nesneleri ayrıştırıp usumuza taşıyor, ilgi bize ulaşmış verileri bölümleyip bir yönleniş sağlıyor, bilgi söz konusu veri hakkında bizde temellenen gerçekliği ortaya koyarken sezgi bilginin de desteğiyle geniş boyutlara taşıyor onu. (4) Her sanat bize gerçeği ritmik bir temel üzerinde gösterir. Eserdeki ilgi çekicilik de ritmik yapıdan geliyor.

İster görsel ister sessel isterse yazınsal sanatta ritmi sağlayan öğeler vardır. Bunlar simge, ses, ışık, renk olarak ayrımlanabilir. Her ne kadar bu öğeler doğada fizik varlıklarıyla bulunuyorlarsa da, sanatçı bunları kendi algısıyla yeniden keşfeder ve görüşünü yansıtır eserinde. "Keşif" dedik, çünkü "Her sanat eseri belirli bir dekoratif şemaya bağlıdır, ya da görülenler, göz için belirli şekiller altında billurlaşırlar. Her yeni billurlaşma şeklinde de evren içeriğinin yeni bir yönü ortaya çıkar." (5) Evet yeni bir yön ortaya koyabilmek için sanatçı keşfedendir.

DOĞADA RİTİM YOK ONA ANLAM KAZANDIRAN İNSAN VE ALGISI

"Su yatağında akıyorsa, mevsimler birbirini izliyorsa, kuşlar göçü biliyorsa nasıl olmaz doğada ritim" diyebilirsiniz. Bu soruda bile bizim onu gördüğümüz, algıladığımız, sentezlediğimiz anda vardır ritim. Yani suyun yatağında akmasının bir deve için ne önemi olabilir? O suyun yatağı ile ilgilenmek yerine uzun çöl yürüyüşleri için hörgücünde suyu depolamayı amaçlar. O halde ritmi içeren şey doğada tastamam olduğu şekliyle bulunan gerçek değildir. Öyleyse ona anlam veren gerçek dışılık mı?

Biz elbette gerçeğin anlatısını ararız eserde ancak rötuşlanan öznellik küçük simgelerle çok boyutlu biçimlere dönüşebilir. Böylelikle her sanat yapıtı zorunlu olarak ritmik bir anlam kazanır. Örneğin Myron'un disk atan heykelinde kasları gerilmiş bir atletin yüzünde büyük bir dinginlik vardır. Bu adeta, o denli zorlanmakta olan insanın düşünsel ve içsel sakinliğini anlatmaktadır bize. Öyleyse gerçekliği sanatsal ortaya koymak için bir anlatım söz konusudur. "Hiçbir sanat yapıtı gücünü ya da yetkinliğini anlatımcılığı dışında bir şeyden almaz" diyor Afşar Timuçin. (6)

Ritim bu anlatımda temel olan bir yapıyla karşımıza çıkıyor ve simgeyle sonsuzlaşıp, binbir şekle giriveriyor. Raffaello'nun "Çayırdaki Meryem" adlı tablosunun eskizleri korunmuştur. (7) Ressamın Çocuk Yahya ile Çocuk İsa'yı tabloya yerleştirmek

için nasıl kaygılar taşıdığı görülebilir bu eskizlerde. Yine Caravaggio'nun Aziz Matta tablosunda başka bir anlatım dikkat çekiyor. O zamanlar bir devrim sayılacak anlatım bu. Sanatçı, o günlerdeki tablolara konu olan kişi ve mekanların saygın ve soylu objelerden seçilmesi zorunluluğu yerine, halktan ve ayakları çıplak yoksul bir köylüyü model alıyor aziz için. Sanat tarihinde bu bir başka çığı sayılacaktır sonraları. Gerçi o dönemlerde Flemenk ressamlar da halk yaşantısını resmediyorlar ama Caravaggio'nun bulunduğu uzam bu konuda çok tutucudur. Sanatçının anlatımındaki bu değerlendirme böyle bir kriter de koyacaktır kuramcıların önüne sonraları. (8)

"Yaşam tümüyle ritmik" diyor Afşar Timuçin ve içiçe geçmiş ritimlerden bahsediyor estetik adlı eserinde. Anlatım da işte bu ritimlerin sanatçı tarafından yakalanan biçimlendirilen uzamsal ifadeleri. Elbette zamanda gerçekleşiyor ve biz onu uzamda şekillendiriyoruz.

Hayvanlar dünyasında da ritim gözlüyoruz. Belirli kuş ötüşleri, çiftleşme dansları, kur yapmak için kullanılan doğal yapı dışındaki hareketler örneğin. Tüm bunlar cazibe adına yapılıyor. Sanatta sözü geçen, eserin haz verici, zevk verici olması gibi bir şeyin ifadesi oluyor bu.

İÇİÇE GEÇMİŞ İKİ SANATSAL OLGUDA RİTMİK ÖĞELER ZAMAN ZAMAN YER DEĞİŞTİRİR

Eski Yunan'da söz müzik kadar ses ritmi gerektirirmiş. O denli önemliymiş ki bu kimi zaman şarkılarda müzik sözü serbest bırakırmış. Bazı ezgilerde enstrümanların söze eşlik ederek arka planda kalması gibi.

Danslarda da bedensel hareketler müziğin önündedir. Ancak folklorde görülür ki bedensel devinimler müzikle daha ritmik bir haldedirler.

Deyişlerin taşıdığı gerek anlam gerekse ses salınımları onları öne çıkarır, ritmik bir anlatımla duygusal hareketi başlatırlar. Pavese'nin "Senin düşmanından başkalarının öç alması kadar tatlı bir öç alma duygusu yoktur. İstelik bunun, sana iyi yürekli insan rolünü vermesi gibi bir yararı da vardır." sözünde karşıt anlatımların nasıl birlikte geniş bir anlama büründüğü görülebilir. Başkası düşmanına zarar verirse bu sana senin aldığın bir öç kadar haz verir. Burada "öç alma" diye betimlenen aslında gerçeğin kişiye özel yansılanışıdır ve gizli bir imge gibi durur. Ancak ritmik özelliği ve anlam ahengi bu tümceyi kişiye özel bir gerçekliğe taşır.

Düz yazıda dikkat çekici anlatımların yinelenmelerle yapıldığını görüyoruz. Tümcelerin sonlarındaki hecelerin benzer seslerle ardarda yeralması da bir ses ritmi yansılıyor insana. Divan edebiyatında düz yazıda sıkça kullanılan bu şekle "seci"deniliyordu.

Belki de en eski sanatlardan biri olan şiirin halen bizlere duygu taşıyan öz anlatımının seslerle biçem kazanması, anlamsal bütünlük ve izleği dışında gizli ya da açık seslerle içimize sızması ve düz yazıdan burada ayrılması böylelikle gerçekleşiyor. Uyaklar ve Gizli Uyaklarla duygusal yoğunluklar sağlıyor şiirde ritim. Herşeyden öte çağlar boyu iletişimi besleyip geliştiren dilde, insanın yabanıl dönemlerinde bile mistisizmine kendi sesiyle anlam yüklediği sözcüklerin tekrarları ve ilkel müzik aletleri denilebilecek taş, sopa, topuk vuruşlarının ahengiyle bunu sağlar şiirde ritm.

İnsanın duygusal salınımları çağlarla, toplumlarla, dönemlerle hatta günlerle değişiyor. Ancak sanat eserleri varlıklarını sürdürüyorlar. Bir yerlerde birileri ile buluşmaya devam ediyorlar. Wolfgang Iser'den Janet Wolff'un yaptığı alıntı ile bu kısa öykünün noktasını koyalım. Gizli bir elin hergün o noktayı alıp yeni eklenen bir başka tümcenin sonuna taşıdığını bilerek, gerçekte bu sözün sonunun olmayacağını bilerek koyalım.

"Metin ve okurun buluşması yapıta varlık kazandırır. Buluşma anı ve yeri, hiçbir zaman tam olarak bilinemez, fakat buluşma her zaman gerçekleşir. Bu metin ya da okurun bireysel gerçekliklerinin dışında bir gerçekliktir. (Iser, 1974, s.125) (9)

Orada bir yerden gittikçe yükselen bir ses geliyor duruyor önümüzde. Tıpkı sanat gibi sonsuz ve gizil, tıpkı rüzgar gibi hissedilen ama cisimsiz bir ses. Ben ona "ritim" diyorum.

* İnsancıl Atölyesi'nde Edebiyat Semineri'nde sunulmuştur.

1. W. Deonna, *Sanatta Ritimler ve Kanunlar*, çev.Süleyman Kazmaz, Kültür Serisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1974, s.124-168.

2. İoanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, Türkiye Felsefe Kurumu, Türk Felsefe Dizisi:6, Ankara, 1998, s.9.

3. George Tomphson, *İnsanın Özü*, çev.Celal İstel, Payel yay., İstanbul 1998, s.63.

4. M. Sıtkı Erinç, *Sanat Psikolojisine Giriş*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1988.

5. Heinrich Wolfflin, *Sanat Tarihinin Temel Kavramları*, çev.Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995, s.272.

6. Afşar Timuçin, *Estetik*, İnsancıl Yayınları, İstanbul 1998, s.164;175.

7. E. H. Gombrich, *Sanatın Öyküsü*, çev. Erol Erduran, Ömer Erduran, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

8. E. H. Gombrich, *Sanatın Öyküsü*, çev. Erol Erduran, Ömer Erduran, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

9. Janet Wolff, *Sanatın Toplumsal Üretimi*, çev. Ayşegül Demir, Özne Yay., İstanbul 2000, s.108.

Öykü

KEDİLER ve KADINLAR

Şule UYSAL

İlkyaz yağmurları canını sıkıyordu kadının. Davetsiz bir konuk gibi çöreklenen kara bulutlardan ayıramıyordu gözlerini. İndirmişti yağmur yine, onun yürek çarpıntısına nisbet eder gibi bir güzel de ıslatmıştı kadını. Elinde, iş dönüşlerinin ayrılmaz parçası bir poşet. İçinde, ekmek, yoğurt ve gazete. Eve gidecek, soyunup döküntüdükten sonra uzun koltuğa kurulup gazetesini sakin sakin okumanın keyfini yaşayacak, sonra da akşam yemeği derdine düşecekti. Yemeğin ardından gelen tatlı ağırlık... Ver elini yeni gelen gün... Yeni gelen gün mü? Adam sende...

Altı boş kaldırım taşlarına karşı uyanık ola ola saptı evinin sokağına. *"Tehlike geçti, bizim sokağın taşlarının altı boş değildir, ıslanmam."* diye düşündü. Sonra bir şarkı takıldı aklına, *"aşktır senin her yerin hele o kirpiklerin"*. Üzerindeki ağırlığı bir palto gibi çıkardı sanki. Hafifledi. Nerdeyse, poşeti sallaya, sallaya, seke seke varacaktı evine. *"Aşktır senin her yeerin..."* Tatlı tatlı hayal kurmaya başlayacakken, yanıbaşında bir kedinin ayaklarına sürtünmek üzere olduğunu farketti. İrkildi. Oldum olası korkardı kedilerden, hele hele böylesi teklifsiz kedilerden hepten ödü patlardı. *"Pist bakayım, hadi git!"* dedi korkuyla, koşar adım yürürken. Bir yandan da böylesi durumlarda çantasından bir türlü bulamadığı anahtarı arıyordu aceleyle.

Gelecekti bu gece. Kirpiklerine, iki kat daha dolgun gösteren maskaradan sürdü. Tam dokuz aydır tanıyordu adamı. Dokuz ay... Bir şeyler doğar mı acaba? Belki ölümsüz aşklardan biri... Evlilik. Bu mahalleye taşınalı dokuz ay oldu. Onu tanıyalı dokuz ay... Her aybaşı kirayı öderken gizli bir de sevinç duyardı bu yüzden. Takvimlerle pek arası iyi olmadığından çok hoşuna gitmişti bu çifte tarih. Ne de şaşırmıştı taşınmanın darmadağınıklığı arasından çıkıveren yakışıklı, hani şu erkek güzeli dedikleri, mahalle komşusuna. Yorgunluk kahvesi getirmedi ama, ufak tefek tamirat için Artin Usta'nın yerini tarif etti tüm centilmenliğiyle. Ne sanmıştı kadın. Hemen söyleyelim, Artin Usta'dan komisyon alıyor sanmıştı! Düşündükçe utanıyor şimdi. Biraz burnu havada birisi gibi de gelmişti adam kadına. *"Aşağıda, mahallenin en güzel apartmanında oturuyorum"* demişti gülerek. Şaka mı gerçek mi anlamamıştı kadın, o da gülümsemişti karşılığında.

Sonrası... Sonrası iyilik güzellik... Anlatmadan geçmeyelim yine de. Yine yağmurlu, poyrazlı bir kış sabahı, otobüs durağının dar tentesinin altına sıkışmışlardı onca insanla. Geç geldiği için nasiplenememişti birinci mevkiden. Gümüş rengi bir araba durdu önünde. Yine o anlaşılmaz gülümsemesi ve centilmenliğiyle adam, ön kapıyı açtı ve kadını çağırdı. Tabii, kadın adamı tanıyana ve çağrının kendisine olduğunu farkedene kadar Üsküdar'da da sabah olmadı değil.

İzleyen günlerde bazen adam bıraktı onu işe. Bazen bıraktı çünkü adamın sabit bir güzergahı yoktu. Bir nevi sigortacıydı. İş gezileri falan... Komşuluk, yardımlaşma, yabancılaşma derken, kapılıp gitti adama kadın. Adam sonucu görenlerin rahatlığıyla suratına taktığı gülümsemesi ve centilmenliğiyle bir aşk meleğiydi sanki. Kırık kalpler çabuk tamir edilir. Adam, kadının tuzla buz olmuş kalbini bu dokuz ay içinde birleştirdi, sarıp sarmaladı, ısıttı. Kadını aşka buladı. Dokuz aylık olmuştu işte aşk iksiri, demlenmişti.

Kadının hazırlığı biter bitmez, elinde tek bir kırmızı gülle kapıdaydı adam o gece. Kadın son bir kez aynaya baktı. Uçarcasına kapıyı açtı. Adam, gülü gülümseyen kibarlığıyla uzatıyordu ki kadına, canhıraş bir miyavlamayla dondu kaldı kadın. Adamın gülen gözleri kararı, kaşları çatıldı, ayağına dolanan kediye bir tekme savurdu. *"Sokak kedileri"* derken bildik beyfendiydi yine. Kadın adamın arkasından merdiven boşluğuna baktı, kedinin akibetini görebilmek için. Karanlıkta parlayan bir çift gözle karşı karşıya gelince, hızla kapıyı kapattı. Adamın, ela gözlerini üstünde yakalayınca gülümseyerek *"ne çok kedi var bu mahallede"* dedi, *"öyle de korkarım ki sorma"*. Adam, çapkın, şeytansı bir parıltıyla, *"beni çok severler"* diyerek kadını kollarına aldı, tutku dolu öpücükler gecenin sessizliğinde kadını ateşlere saldı.

Günler günleri kovalarken, kadın içtiği bu aşk şarabından hülyalı, altüst, ne yapacağını bilmez, yemeden içmeden kesildi önce. Sürekli adamı görmek, onun ela gözlerinde kaybolmak ister oldu. *"Aşktır senin her yerin, hele o kirpiklerin"* Bir an bile uzak kalamayacağını anlıyordu adamdan. Dehşete kapılıyordu bu duygunun ateşiyle. Kendi yaşıyordu acılarını ve korkularını başta, ama giderek bu dikenli tutku adamı da acıtmaya başladı ister istemez. Kadın, adamın mesafeli centilmenliği karşı-

sında dehşete kapılıyor, aralarında erimeyen birşeylerin varlığı kadını çılgına çevirmeye yetiyordu. Yazgısının kadına armağanı bu aşk oyunu tek kişilik oynanmaya başladı giderek. Adamı öğrenmek istiyordu kadın, daha fazla, daha fazla. Bulmacayı çözmek, taşları yerli yerine koymak, kontrolü sağlamak ve aşığını bir ömür boyu yanıbaşından ayırmamak. Onun ılık nefesini, kokusunu, sertliğini, yumuşaklığını, eski fotoğraflarını, eski aşklarını, öfkesini, gülümsemesini, ellerini, hepsini ama hepsini tanımak, bilmek istiyordu. Onun gözlerinden kendini görmek istiyordu. Kadın, adamın yaşamında nereye denk düştüğünü, nasıl bir yer kapladığını delicesine merak ediyordu... Emin olmak istiyordu. Rahatlamak... Gördüğü tutkulu rüyanın bir gün bitebileceği düşüncesi karabasanı olmuştu artık. Evleri ayrıydı. Mahallenin o en güzel evine neden sonra davet etmişti adam. Adamın evlerini birleştirmek konusunda ağırdan alışı, oyalayışı, gerekçeler bulması günler boyunca gözyaşlarını içine akıtmasına neden oldu kadının. Adamı görmemeye dayanamayacağını biliyordu artık. Onsuz yapamayacağını biliyordu. Bir gölge gibi izlemek zorunda kalsa bile onu, onsuz olamayacaktı. Var mıydı zaten? İş saatlerinin dolmasını nefesini tutarak bekliyor, giderek içine kapanıyor, adam dışında başka kimselere dostlara, arkadaşlara dayanamıyordu artık. Kaçıyordu. Ona kaçıyordu. Bu kaçmaları, bu adanmışlığı, bu hastalık tutkusu, akışı olmayan bir su gibi bataklığa dönüyordu giderek, çürüyordu.

Bir dolu kedi peydahlandı bir süredir mahallede. Kadın öyle dalgın ki bu kedileri farketmiyor bile. Kediler, kadının sessizce evine süzülmesini izliyorlar. Yaşamdan alacaklı insanların gözleri var bu kedilerde... Bir buruklukları var. Onüçüncü kirayı öderken geçen gün kadın, bir kedi dolandı yine ayaklarına. İrkildi; tiz bir çığlık attı. Kedinin gözlerini dikmiş kendine bakması ödünü kopardı kadının. Koşar adımlarla yürürken, arkasında kendini izleyen bir çift gözün varlığını sırtından soğuk terler boşanırken hissedebiliyordu. Komik olduğunu bile bile, bir yandan da dizginlenemez bir ürpertiyle eve attı kendini. Deliriyorum, diye düşündü. Bu aşk deli etti beni, dengemi bozdu, diye geçirdi içinden.

Aynı akşam, adamın evindeydi kadın. Sessizlik asılı kalmıştı havada. *"Kahve yap"* dedi kadına adam. *"Hadi sallanma, çok uyuşuksun"* dedi alaycı bir tonla. Kahvesinden höpürdeterek bir yudum aldığında, kıyıcı bakışlarını kadının taa gözlerinin içine dikerek, *"bitti bu iş"* dedi. *"Uzatmayalım tamam mı? Bir yılı bile geçti nerdeyse. Benden bu kadar. Seni üzmek istemem. Ama bitti. Kahveyi götür"*. Kadın, korkudan açılmış gözleriyle kucağında dinlendirdiği ellerini nereye koyacağını bilemedi bir süre. Ne diyeceğini de. Kahve fincanını mutfağa götürdü kurulmuş bir kukla gibi. Keçeleştiğini, beyninin bir yarısının uyuştuğunu ve uyuşukluğun gi-

YİTEN DOSTA ÖZLEM

Sönmez için

Bilmem eğer cennet
Ya da ruhunun huzur bulacağı
Bir yer varsa
Mekanın orası olsun
Dostum
Bir zamanda kavuşmak
Dileği ile

Üzgünüm
Niye diyeyim
Çok üzgünüm
Zaman tekeri
dönmüyor geri
Dostum
Gücüm yetmiyor
Getirmeye gideni

H. Tuğrul ATASOY

derek kalbine doğru yayıldığını duyumsadı. Ondan ayrılmaya dayanamayacağını yineliyordu habire. *"Asla yapamam"* dedi. *"Asla onsuz yaşayamam bu saatten sonra, nefesini, kokusunu, ölçülü soğukluğunu, beni ezmesini... asla bunlarsız yapamam. Onsuz..."* diye geçirdi içinden. İzleniyormuş hissine kapılarak mutfak eşiğine baktığında, üç çift gözden kaçamadı bu sefer. Üç kedi, uysal burukluklarıyla oradaydılar işte. Ne de tanıdık geliyordu gözlerindeki anlam. Yeşil gözlerinden yaşlar boşandı kadının. *"Onun kedisi olmaya bile razıyım, yeter ki yanında olayım"* diye geçirdi. Kediler anlayan gülümsemeleriyle kadının ayaklarına dolandılar. *"Bu kedilerin ne kadar tanıdık yüzleri var... Sanki..."* Kıskançlıkla farketti kadın rakiplerini, *"Defolun, defolun"* diye bağırdı hayvanlara ayaklarını savurarak. Dinginlikle içeri seyirtti, aşığının ayakları dibine otururak yeşil gözlerini adamın gözlerine dikti. Kapı çaldı bu sırada. Adam ayağını silkeleyerek kapıya seyirtti, yüzüne astığı centilmen gülümsemesiyle. İçeri bir kadın girdi yoğun parfüm kokusuyla... Kadın meraklı gözleriyle odayı incelerken, yerde duran kediyi keşfetti. *"Ne güzel bir kedin var, bayılırım"* derken kediyi okşamak için elini uzattı, sevecenlikle. Ancak aynı sevecenliği gözlerini gözlerine dikmiş, adeta birşeyler söylemek için bakan, baştan aşağıya göz olmuş kediden göremedi.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

14 Mayıs Pazartesi

Soğuk... rüzgarlı bir günde yazıyorum. Nerdeyse mevsimler değişti diyeceğim. Kışın böylesi soğuk olmadı.

İnsancıl Atölyesi Felsefe Seminerleri'nde Platon'a başladık. Cumartesi günü. *"Ekim'den bu yana felsefe seminerleri bize ne getirdi, toplu bir değerlendirme yapalım"* dedim. Tek tek herkes düşüncesini söyledi. Herkes, değiştiğini, hayata daha sağlıklı baktığını söyledi.

Sevindim buna.

Platon'a başladık ya, yeniden Platon'u inceledim. Şunu gördüm. Ben de değişiyorum. Şöyle oluyor bu. Geçen yıl önemsemediğim, ya da ayrımına varamadığım noktaları yakalıyorum. Her düşünürden kavrayış gücün ne kadarsa o kadar alırsın. Sözgelimi her yıl Platon senin için aynıysa, kavrayış gücün aynı kalmış demektir.

Ben doğuştan kavrayış gücü geniş biri değilim. Ya da şöyle düşünmüyorum. Benim kavrayış güçüm çok geniştir. Platon'u da tam tamına kavramışımdır. Bundan ötürü bir kez daha Platon'u okumam, incelemem gereksizdir.

Böyle düşünenlere bir diyeceğim yok.

Bu yıl Platon'un mektuplarını bir kez daha okudum. Taranto'lu Arkhyas'a söyledikleri daha önce dikkatimi çekmemişti. Platon bu mektubunda şöyle diyor, *unutmaman gereken bir şey var; biz yalnız kendimiz için doğmadık; varlığımızın bir parçası yurdumuzun, bir parçası ana babamızın, bir başka parçası dostlarımızındır; fakat büyük bir parçası hayatın bizi bağladığı hal ve durumlara verilmelidir. Yurdumuz, bizi devlet idaresi işlerine çağırırsa bunu reddetmek yakışık alır mı. Hem zaten böyle bir şey yaparsak, yerimizi devlet işlerine girdikleri zaman iyiyi düşünmeyen değersiz kimselere bırakmış oluruz.*

Şimdi soru şu. Platon'un söylediklerinin günümüz için ne anlamı olabilir.

En başta Platon açık-seçik söylüyor. *"Biz yalnız kendimiz için doğmadık."* Bu yıl Platon'a tam da bu noktadan gireceğim. Ama bunu ben hep söylerim. Şimdi yeniden üstünde duracağım. Üstünde durmak gerekiyor. Yalnız kendisi için doğduklarını sananlar var.

Varlığımızın bir bölümü yurdumuzun, bir bölümü de dostlarımızındır Platon'a göre.

Şimdi biz yaşadığımız dönemde bırakın varlığımızı yurdumuza vermeyi, yurdun varlığını koparıyoruz. Varlığımızın bir parçasını dostlara vermek... Bu enayilik sayılıyor. Kim maddi çıkar sağlarsa varlığımızı ona veriyoruz.

"...hayatın bizi bağladığı hal ve durumlara" geldikte... Çoğunluk, çıkara bağladığı için hayatını, bütün varlığını çıkarını pekiştirmek için harcıyor.

Yurdumuzun, insanın daha esenlikli olması için kılını bile kıpırdatmadan görevini yapanlar var bu ülkede. Yalnızca görevini yapıyor. Etliye sütlüye karışmıyor. Böylece karar yerleri "iyiyi hiç düşünmeyen değersiz kimselere" bırakılıyor. Karar verme yerleri için ille de ölümüne bir mücadele gerekmiyor. Nerde bulunuyorsak orda mücadele verilebilir.

Söz gelimi öğretmenler ücret artışı için mücadele edeceklerine eğitim sisteminin değişmesi için mücadele edebilirler. Ali Fil *İnsancıl*'da, hiç tiyatroya gitmeyen, edebiyat dergisi okumayan bir öğretmenden sözediyor.

Böyle öğretmen olur mu. Oluyor işte. Bunlar yalnız kendileri için doğduklarını sanıyorlar. Çoğunluk böyle düşündüğü, böyle yaşadığı için Türkiye bu durumlara düştü.

15 Mayıs Salı

İnsancıl Atölyesi'nde kimileyin yuvarlak masa toplantıları yapılıyor. Bu toplantılarda herkesin eşit söz hakkı var. Dün akşam yaratıcılık üstüne toplantı yaptık.

Güzel bir toplantı oldu.

Toplantıdan sonra arkadaşlar, *"Bir dakika Cengiz hoca, gitme"* dediler... Birden çevrem sarıldı. Nerden çıktığını anlayamadığım küçük paketler, gülümser bir yüzle elime tutuşturuldu.

İçlerinden gelmiş, bana armağan vermek istemişler. Çorap, kurşun kalem, çakmak, cigara... Gece onlara baktım. Hepsinde sevginin yürek atışlarını hissettim.

Dün gece onlarla ilkyaz bahçesinde uyudum.

23 Mayıs Çarşamba

Bugün *Cumhuriyet* gazetesinde garip bir yazı okudum. Turgay Fişekçi, Mehmet H. Doğan'ı, *Yüzyılın Türk Şiiri* adlı kitabından dolayı eleştirmiş.

Turgay Fişekçi'yi çoktandır görmüyorum. Gör-

mek de istemiyorum. Benim için üzüntüdür Turgay Fişekçi.

Güzel bir insandı Turgay Fişekçi. Şiiri de güzeldi. 1980 öncesi *Sanat Emeği*'nde çalışırdı. 1980 faşist darbesi allak bullak etti Türkiye'yi. Sular durulduktta Turgay Fişekçi, *Adam Yayınları*'nın çıkardığı *Adam Sanat*'da göründü. Benim gözümde güzelliğini yitirdi. Hemen olmadı bu. Zamanla silindi güzelliği. Şilri de bozuldu.

Bakın ne diyor Turgay Fişekçi Mehmet H. Doğan'ın hazırladığı antoloji için, *"Bu çalışmanın etkisi ve kalıcılığı yaydığı, adalet duygusuyla sağlanabilir. Hazırlayanın öznel yargılarının böylesine yansıdığı bir çalışma edebiyat tarihimizde iz bırakabilir mi?"*

Bu yazı nasıl garip oluyor. Şöyle. Mehmet H. Doğan yıllardır şiir yıllığı hazırlar. Bu şiir yıllığını *Adam* dergisi yayınlar. Turgay Fişekçi de bu derginin yetkilisi. Mehmet H. Doğan öznel yargılarını yansıtır Şiir Yıllığı'na.

Turgay Fişekçi susar.

Kaç yıl sustu. On yıl.

Lika dergisinde Can Şiir şöyle diyor Mehmet H. Doğan'ın Şiir Yıllığı için. *"Bu şahsın seçilmişleri arasında bulunmak her bakımdan şanssızlıktır."*

Neden şanssızlık. Mehmet H. Doğan öznel yargılarla bir Şiir Yıllığı'nın değerini böylesine düşürdü.

Turgay Fişekçi hep sustu. Mehmet H. Doğan şiir antolojisini başka bir yayınevinde çıkardıkta Turgay Fişekçi'nin adalet duygusu zedeleniyor. Konuşuyor.

Garip değil mi bu. Mehmet H. Doğan *Adam*'da adaletsizlik yaptıkta Fişekçi susuyor. Mehmet H. Doğan başka bir yerde adaletsizlik yaptıkta, Fişekçi'nin adalet duygusu şahlanıyor.

Güzel bir davranış değil bu. Söylemiştim size, güzelliği silindi gitti demiştim Turgay Fişekçi'nin.

Mehmet H. Doğan'ın bu kitabı *Adam Yayınları*'nda çıksaydı Turgay Fişekçi yine susardı.

26 Mayıs Cumartesi

Kapitalist sistemin oluşturduğu kişi, adaletin ölçütünü kişisel çıkarda görür. Bir durum kişisel çıkarına uygunsa o adildir. Bu kişi bir firmanın sahibi ya da bir firmanın yetkilisi olabilir. O zaman firmanın çıkarıyla kişisel çıkar özdeşleşir. İşte burda Aristoteles'in mantığı geçersizdir. Bir şey hem kendisidir, hem kendisi değildir.

Aristoteles'e göre varlığın ilkeleri, mantığın da ilkeleridir. Özdeşlik, çelişmezlik, üçüncü halin olmazlığı hem varlığın, hem mantığın ilkeleridir. Ama hayat bu mantığı zorluyor, kabul etmiyor. Kapitalist sistemde kişisel çıkar, karşıtına dönüşüyor, firma çıkarı oluyor. Bunu, açık-seçik bir biçimde Turgay Fişekçi'de görüyoruz.

Turgay Fişekçi, kişisel çıkarıyla, firmasının çıkarını özdeşleştiriyor. Firmasının çıkarına uygun davranmayan Mehmet H. Doğan'ı da adaletsizlikle suçluyor.

Durum şu. Mehmet H. Doğan yıllardır Şiir Yıllığı hazırlıyor. Mehmet H. Doğan, bu yıllığı hazırlarken son derece adaletsiz davranıyor. Bu kitap *Adam Sanat* dergisinin eki olarak "piyasaya" veriliyor. Turgay Fişekçi de *Adam Sanat*'ın yetkili kişisi. Mehmet H. Doğan'ın on yıldır yapageldiği haksızlıklar Turgay Fişekçi'nin adalet duygusunu incitmiyor. Çünkü Mehmet H. Doğan'ın hazırladığı meta, Turgay Fişekçi'nin yetkili olduğu firmaca üretiliyor, piyasaya veriliyor.

Sonra bir gün Mehmet H. Doğan, kişisel çıkarını düşünüp bir başka firma için, Yapı-Kredi için meta hazırlıyor. Turgay Fişekçi işte o zaman adalet diye haykırıyor. Bir çok kişi de bu haykırış karşısında gözyaşlarını tutamıyor. "Helal olsun Fişekçi'ye" diyorlar.

Gerçekten de adalet kutsal bir kavramdır. Hele Türkiye'de. Adalet dedikte zırıl zırıl ağlar çoğunluk. Bu yıl, Baro, Turgay Fişekçi'ye bu mücadelesi için ödül bile verebilir belki.

Bu adalet haykırışlarının tek bir tatsız yanı var. Adalet perdesini araladıkta, burda *Adam Sanat*'ın çıkarını görüyorsun.

Peki, bir insan firmasının çıkarını savunamaz mı. Savunur. Ama bunu adalet kavramı altında yapmaz. Yapmamalı. Şunu demeli Turgay Fişekçi: *"Mehmet H. Doğan bir şiir antolojisi hazırlamış. Bu antolojiye şunu almış, bunu almış, bu beni ilgilendirmez. Ama bu metayı başka bir firmaya götürmesi beni ilgilendirir. Bizim firma o metayı, daha iyi pazarlardı."*

Turgay Fişekçi'nin bu davranışı, kapitalis sistemin insanı ne duruma getirdiğinin tipik bir örneği. Bu örnek iki durumdan birini seçerek ortaya çıkar.

Birincisi, Turgay Fişekçi, işin aslının adalet olmadığını bilir. İşin aslı firmalar arası pazar kavgasıdır. Ama bunu açıkça ortaya koyamaz. Pazar kavgasını adalet kavramıyla örter.

Tabii tatsız bir durum. Doğruyu biliyorsun, ama söyleyemiyorsun. Doğruyu, yüce bir kavramla örtüyorsun.

İkinci durum şu. Turgay Fişekçi işin bilincinde değil, gerçekten de adalet kavgası verdiğini sanıyor. Mehmet H.Doğan'ın kendi firmasında adil davrandığını, Yapı Kredi'de adil davranmadığını düşünüyor.

Tatsız bir durum.

Turgay Fişekçi bu tatsız durumdan kurtulmak

istiyorsa, bir zamanlar çalıştığı *Sanat Emeği* dergisini bir kez daha okusun. Orda bu tatsız durumdan çıkış yollarını bulacaktır.

28 Mayıs Pazartesi

Anlaşıldı.

Türkiye'yi yönetenler, güvenlik güçleri, basın halkın böyle eğlenmesini istiyor.

Fenerbahçe birinci oldu ya, binlerce Fenerbahçe yandaşı, İstanbul'un anayollarını tutmuş, güvenlik güçleri de Fenerbahçe yandaşlarına yardımcı olmak için, yolları, araçlara kapamış.

F Tipini protesto için, on kişinin basın açıklamasına izin vermeyen yetkili, Fenerbahçe yandaşları bağırsın çağırsın diye İETT taşıtlarını bile durdurmuş.

Evine gitmek isteyen halk, şaşkın şaşkın araç arıyor. Kadınlar korku içinde duraklarda bekleşiyor. Eli sopalı Fenerbahçe yandaşları bir o yana, bir bu yana koşup duruyorlar.

Ertesi gün, bu durumu sert bir biçimde eleştiren yazılar bekledim. Tam tersi, basın, bu kaba eğlenceyi yüceltiyor. Bugün *Akit*'te bir tek Dilipak eleştirmiş bu eğlenceyi.

Siyasi olmamak koşuluyla İstanbul'da aklına geleni yapabilirsin. Yolları kapatır, araçları çalıştırmazsın. Cam çerçeve indirebilirsin. Üstelik emniyet yardımıyla yaparsın bütün bunları. Bu ara kızdığın biri varsa, sevinçten bıçakla delik deşik edebilirsin adamı.

Türkiye ABD'nin eyaleti olmuş umrunda değil halkın.

Şunu söylemeliyim. Türkiye'de ne oluyorsa, halk bunu milim milimine haketmiştir.

30 Mayıs Çarşamba

Arkadaşım Mehmet İlkimen diş hekimidir. Denizli'de oturur. *İnsancıl*'ın yol arkadaşıdır. Mehmet İlkimen'den *"Nihat Genç ve Star Sistemi Antolojisi"* adlı bir yazı geldi. Yazıda şöyle diyor Mehmet İlkimen, *"Burada niyetim Nihat Genç'in reklamını yapmak değil. Böyle bir yazı yazmamın nedeni, bugüne kadar İnsancıl dergisinde Genç'le ilgili herhangi bir değerlendirmenin yapılmamış olmasıdır. 19 Mayıs tarihli Leman sayısında çıkan yazısıyla İnsancıl'ın yıllardır 'Star Sistemi'ne karşı vermiş olduğu mücadelenin farklı bir tarzda -tam örtüşmese de- ifade edilişini görmem ve 'sağırlar diyaloğu' gibi (buradan -taşradan- öyle gözüküyor) ne İnsancıl'ın ne de Nihat Genç gibi 'star sistemi' muhalifi nüvelerin birbirinden haberi var kanısına kapılmam da etkili oldu.*

Star Sistemi'ne karşı mücadele *İnsancıl*'ın temel ilkesidir. Burda sorun şudur. Star Sistemi'ne karşı mücadele nasıl verilmeli. Nihat Genç bu mücadeleyi, kişilere saldırarak veriyor. Star Sistemi yazarı Selim İleri için "vasat zeka"lı diyor. Fethi Naci için, "Yazıları kundura pençesi ve at kestanesi tadında" diyor.

Nihat Genç'in şöyle bir saptaması var. "Utanmıyorlar, kederli osuruklarının sıcaklığıyla gömüldükleri havasız dergi odalarında insan kalbini inceleyen bir küçük mektup dahi yazabilmiş değiller."

Ben, hangi alanda olursa olsun böyle bir dille mücadeleyi doğru bulmam. Sövgülü, kişisel saldırı temellendirilemez.

Sanatta Star Sistemi, *İnsancıl* dergisinde açımlandı. Bu sisteme girenler temellendirildi. İlerde edebiyatımız bu açıdan değerlendirilecek. Sözgelimi, Orhan Pamuk, bugün dünyanın bütün ödüllerini toplasa bile, estekik nesne yaratıcısı görülmeyecek. Orhan Pamuk, buluşlarıyla meta üreten bir yazardır.

Sanatta Star Sistemi'ne karşı mücadeleye geldikte... Bunun etkili yolu, sistem dışı yazarları, okurları bir kooperatifle örgütlemektir.

İnsancıl bu işe girişti ama başarılı olamadı. Temsilcilikler'yoluyla bütün Türkiye'de örgütlenmeyi tasarladı, o da olmadı.

Şu kesin. Bizim insanımız, ciddi, kararlı bir mücadeleyi götürecek yetide değil.

Peki şimdi n'apmalı. *İnsancıl* bu mücadelesini küçük bir ölçekte sürdürüyor. Amacımız şu. Okurda estetik kavrayışı değiştirmek.

Şunu özenle, göstererek açımlıyoruz. Star Sistemi yazarları, estetik dışı değerlendirilmelerle piyasaya sürüldü. O yazarların kitapları estetik nesne olamadığı için, estetik bir değerlendirmeyi kaldıramaz. Star Sistemi'nin amacı pazarda pay kapmaktır. Şimdi bu pazar kavgası *Adam Yayınları*'yla *Yapı Kredi* arasında kıyasıya bir mücadeleye dönüştü. *Adam Sanat*'ın Haziran sayısında Turgay Fişekçi şöyle diyor Mehmet H. Doğan için, *"Memet Fuat'ın hayatta olduğu bir dünyada 'Türk Şiirinin yaşayan en önemli eleştirmeninden vazgeçilmez bir başvuru kaynağı' diye sunularak 'en önemli' olmanın aslında hiç de önemli olmayabileceğini düşündürttü."*

Turgay Fişekçi düşünmüyor, retorik yapıyor. Düşünseydi, söylediklerini kendi içinde temellendirseydi aynı sayıda *Yapı Kredi*'nin ilanını yayınlamazdı.

Turgay Fişekçi *Adam Sanat*'ta, Mehmet H. Doğan için, *"Türk şiirinin yaşayan en önemli eleştirmeni değildir"* diyor. Ama aynı sayıda *Yapı Kredi*'nin tam sayfa ilanını yayınlıyor. O ilanda şöyle deniyor, *"Türk şiirinin yaşayan en önemli eleştirmeninden vazgeçilmez bir başvuru kaynağı."*

Adam Sanat, "Bu bir tanıtım ilanı değil, yanlış bir deyişle, okur, bu metaya güdümleniyor, bu ilanı yayınlamam" diyemiyor.

Para karşısında eğiliyor.

İşte burjuva edebiyatının temel karakteri, pazar kavgası. Bu kavgada memur kalem, Memet Fuat'ı, "Türk şiirinin yaşayan en önemli eleştirmeni" ilan ediyor. *Yapı Kredi*, ilanla, aynı derginin, aynı sayısında yanıt veriyor. Hayır diyor, *"Türk şiirinin yaşayan en önemli eleştirmeni Mehmet H. Doğan'dır."*

Pazar kavgasının yapıldığı bu dergide server Tanilli, *"İşçi sınıfının ve Emeğin Bunalımı"* diye yazılar yazıyor.

Jules Michelet'in ortaçağla ilgili şu değerlendirmesi, Türkiye'nin bu dönemine ne kadar uyuyor, *"... ışığın girebileceği delikler beceriklice tıkanmıştır. İşin kurnazca yanı, körler yerine görmeyi hiç sevmeyen, miyoplar, gece kuşları yetiştirilmiş olmasaydı."*

Edebiyat alanında birçok kişi görmeyi hiç sevmiyor.

Michelet'e göre, rönesansın sanatla başlamasının nedeni şu, Sanat, öbür insani etkinliklere göre daha az gözaltındaymış. Özgürleşme, bu yüzden sanatla başlamış.

Türkiye'de piyasa yoluyla sanatın gözaltına alınmasının nedeni, sanat yoluyla başlayacak özgürleşmeyi önlemek. Memet Fuat, Mehmet H. Doğan, Enis Batur, özgürleşmeyi engelleyen, sanatı körleştiren papalar.

Tabii bu böyle sürmeyecek.

Nihat Genç'e geldikte... Nihat Genç şöyle demiş yazısında *"Bu kadar okumuş insanın bir araya gelip dangıl-dungul bir salaklar-öküzler operası gerçekleştirmesinin sebepleri üzerine bu topraklarda tek bir insan yazı yazmadı."*

Sanatta Star Sistemine karşı mücadele 1984 yılında başlatıldı. Demek onyedi yıl olmuş. Bu mücadelinin onbir yılı *İnsancıl*'da verildi.

Nihat Genç, edebiyat dünyasında verilen mücadeleden habersiz. İlle de haberli olması gerekmiyor tabii.

Dedikleri doğru Nihat Genç'in, Edebi kamu bozuk adamların tarikatı haline gelmiştir.

Nihat Genç'in söylediği gibi bu tarikattan kurtulmak gerekiyor. Ama bu bir iki seslenişle olmaz. Okurun dünyayı kavrayışı değişmeli. Kavrayışın değişebilmesi için, önce estetik kategorilerin içeriğinin değişmesi gerekiyor.

İnsancıl'ın şimdi yaptığı bu.

8 Haziran Cuma

"Basına sansür yasası" Meclis'ten çıkmış. Öyle yazıyor gazeteler. Bu yasa internete de uygulanacakmış. Cumhuriyet'in bu konuda haberi şöyle *"RTÜK Yasası ile yalan haber, hakaret ve benzeri eylemlere ilişkin Basın Yasası'ndaki cezai hükümlerin internet ortamındaki yayınlar için de geçerli kılınması tepki çekti."*

Yalan habere, iftiraya, hakarete niçin ceza gelmesin. Ben televizyon izlemiyorum, internetle ilgim yok. Ama oralarda neler yapıldığını, insanların nasıl küçük düşürüldüğünü biliyorum.

Basına geldikte... İnsanlara neler neler yapmıyorlar.

Bu tür yayınlara ceza gelmesinden daha ne doğal olabilir.

Gerçekte özgür değil Türkiye. Düşünceni açıkça söyleyemezsin. Basın, işin bu yanını ele alacağına, hakarete, küçük düşürmeye,yalan habere gelen cezaları eleştiriyor. Hakaretin, yalan haberin, basın özgürlüğüyle, düşünce özgürlüğüyle ne ilgisi var. Tabii biz özgürlük dendikte, sövmeyi, hakareti anlarız. Yanlız bana yapılan sövgüleri yayınlasam kocaman kitap olur. Neler neler söylemediler.

Yıllar önce ceza yasasına düello maddesinin konulmasını istedim. Şöyle. Hakaret eden kişiyi, yasal yoldan özür dilemeye çağıracaksın. Özür dilemezse düello hakkın olacak. Bakın, o zaman ne olur. Sus pus olur sövgücüler.

Sövgücüler ödlektir çünkü.

YAĞMUR PROVALARI

-son prova-
bu renkler en çok sana yakışır
esmer duruşuna
zenci boyun eğişine
soğukta terleyen ak alnına

sıkışıp kaldığım yalnızlığım
yanaştığım kıyıları tenha kılar
üstüm başım yağmur provası
ve azarlanmış bir çocuğun üşüyen yanı
her aynada gördüğüm öteki yüzüm
nice acı nice eski sularla yunmuş yüzüm
sormayın, rengi kaçtı hayatımın

her gün yeni bir kırık yeni bir hıçkırık
üstüm başım yağmur provası
rolümü unuttum, affet.

Mustafa UÇURUM

HAYÂL KADAR SESSİZ BİR ŞAİR SEDAT UMRAN

Umran görmüş iyi bir gölge oyuncusu, nesne ve **leke** yontucusu, gittiği her yere bir mürekkep tadı bırakıyor. Nesneler bazen takırtı bazen dalgındırlar ya, onları okşayarak uykularından uyandıran birisi!.. Kimi şiirlerinde bir mukavva kokusu var, kimi şiirleri ise melek kokuyor!.. Başdöndürücü bir lirizmayla saydam yazıyor şiirlerini, sahici ve camdan, kırılgan birisi... Ölü kelebeklerin ve gelinciklerin ruhuna hayatın büyüsünü bırakan, sonsuzluğun deryasına vücût getiren bir şair **Sedat Umran!..**

Şiirlerini okurken, sonsuzluk sanki ayaklarımıza dolaşıyor, fosforlu şiirler yazdığından mıdır nedir pas tutmayan endamı geniş kelimeler seçiyor... **"Gülün boynuna kolyeler takan", "Kaplumbağa gibi kuytusunda yaşayan", "hiçliğin kanıyla beslenen", "hayâl kadar sessiz, his kadar ince"** bir şair!.. Kuşların düşürdüğü tüylerden bile bir trajedi çıkarmasını biliyor, şiirdeki ses onun için hayat kadar hayati bir anlam taşıyor. Her kelimenin bir gurbet olduğunu ve içinde bir ıslık barındırdığını duyumsayan birisi...

Tek başına fakat fazla bir şair, özenle seçtiği kelimelerle şiirimizin acıkan kalbini doyuruyor, şiir yazarak dua eden birisi, gerçekten de yazdığı şiirleriyle aşkı ve doğayı koruma altına alıyor... Rüyalarını ceset olmaktan kurtarıyor ve rüyasında biriktirdiği küçük meleklerin ellerinden tutup, lunaparklara götürebilme inceliğini gösteren bir şair!..

Sessizliğin saçtığı ışıkla yürüyor, homurdanmayan engin bir yarası var, yarasına taç giydiren, yarasını pamuklara saran, umutsuzluğu aşkla hizaya sokan gündüz feneri bir şair!.. Gecelerini kucağımıza bırakıp öyle kedicil bir dostlukla dönüyor evine... Kısacası şu galiba; hangi **"leke"**ye baksam aklıma **Sedat Umran** düşüyor, soyut bir resim gibi susuyorum!..

Engin Turgut

Bilim ve Ütopya

Kooperatifi Kampı

Türkiye'nin değerli bilim ve düşün insanlarıyla birlikte tatil olanağı

Ali Nahit Babaoğlu, Prof. Dr. Osman Demircan, Doç. Dr. Haluk Ertan, Prof. Dr. Gencay Gürsoy, Prof. Dr. Ahmet İnam, Prof. Dr. Semih Koray, Prof. Dr. Ali Nesin, Doğu Perinçek, Doç. Dr. Alâeddin Şenel, Afşar Timuçin, Sargun Tont bizlerle...

Datça Yarımadası'nın Tekir bölgesinde ünlü Knidos harabeleri vardır. Dorlar tarafından MÖ 4. yüzyılda kurulmuş olan Knidos'a, kazı ekibinden arkeolog Hakan Kale eşliğinde geziler...

- Her akşam Bilim ve Ütopya dergisi yazarlarının sunuşlarıyla tartışmalı söyleşiler...
- Uğur Değirmencioğlu ile disiplinlerarası sanat ve sanatsal yaratıcılık atölyesi...
- Tiyatro ve dans atölyesi...
- Ege'nin eşsiz koylarına tekne gezileri...
- Satranç ustasından kurs olanağı ve turnuvalar...

Marmaris'in Turunç beldesinde, dağın yamacında, çamlar içinde denize hakim bir noktada kurulu olan IAM tesislerinin özel atmosferli odalarında sucak su, duş, tuvalet ve telefon bulunmaktadır.

Yaz tatiliniz bilim ve sanat şölenine dönüşsün

28 Temmuz - 17 Ağustos tarihlerinde yapılacak olan kampımızda ücret kişi başına günlük 18.000.000 TL'dir (YP).

Bilgi ve rezervasyon için

(0212) 244 17 90 / 244 23 72 / 244 23 61

www.bilimutopya.com.tr